

VSEBINA

Jože Krall: Partizansko tiskarstvo v Slovenskem primorju	181
Ferdinand Tancik: Grbi v idrijski župni cerkvi sv. Barbare	201
prof. inž. Albert Struna: Idrijska »kamšt« se podira . . .	210
Lado Božič: Ob 70-letnici ustanovne listine občinske nižje realke v Idriji (29. XII. 1900 do 29. XII. 1970)	213
Vesna Bučič: Razstava »Zaklad potopljene ladje«, december 1970	221
inž. Ivan Mlakar: Novo v Ljubevču	224
Jurij Bavdaž: Srečanje primorskih revij	225
Sandi Sitar: Govor ob otvoritvi razstave Rafka Terpina v Galeriji Idrija 18. decembra 1970	229
Jože Felc: Druga premiera Slovenskega gledališča v Trstu — Ludvig Holberg: Jeppe s hriba	231
Janez Jeram: Andrej Makuc iz Polic	233
Lado Božič: Po partizanskih stopinjah	235
Renat Škarabot: Smučarski klub »Rudar« za sezono 1971	243
Venčeslav Straus: Strokovno spopolnjevanje lovcev . . .	244
Ohranili jih bomo v trajnem spominu	245

4 XV 1970 IDRIJSKI RAZGLEDI

Izdaja Mestni muzej v Idriji. Uredniški odbor: inž. Ivan Gantar, Jurij Bavdaž, Anton Bolko, prof. Vinko Cuderman, inž. Jože Čar, Damijan Flander, Srečko Logar, Rafko Terpin. Glavni in odgovorni urednik Jurij Bavdaž. Izhaja vsake tri mesece. Letna naročnina za ustanove in podjetja 12 din, za zasebnike 6 din. Posamezna številka 3 din. Poštnina plačana v gotovini. Naslov: Idrijski razgledi, Idrija, poštni predal 11, tel. Idrija 86-135, telegrami Muzej Idrija, tek. rač. pri SDK Idrija št. 5202-603-119.

Tiska tiskarna »Primorski tisk«
Koper

Slika na naslovni strani:
Rafko Terpin (tempera)

PARTIZANSKO TISKARSTVO V SLOVENSKEM PRIMORJU

(Kratek pregled)

Jože Krall

Prebivalstvo Slovenskega primorja, ki je po prvi svetovni vojni zaradi imperialističnih teženj tedanje Italije krivično pripadlo Italiji, se ni moglo sprizniti s tem, da je bilo odcepljeno od svojega matičnega ozemlja v ostali Sloveniji.

Napad nemških nacističnih in italijanskih fašističnih sil na Jugoslavijo aprila 1941 je imel za posledico, da so tedanji jugoslovanski oblastniki kmalu po napadu podpisali sramotno kapitulacijo, ki je povzročila razdelitev vsega jugoslovanskega ozemlja, še posebno pa Slovenije, med tri okupatorje (Nemce, Italijane in Madžare), od katerih je vsak v svojem delu okupirane Slovenije uvedel svoj posebni režim raznarodovanja Slovencev.

Čeprav je italijanski fašistični okupator iz okupiranih delov južnega dela Slovenije, t. j. Dolenjske in Notranjske, z glavnim mestom Ljubljano ustanovil posebno provinco (Provincia di Lubiana) in uvedel v njej v začetku znosnejši režim, da bi si pridobil naklonjenost Slovencev, so ti že predobro poznali fašistične metode, ki jih je izvajal fašistični okupator v našem Slovenskem primorju, in mu prav zato tudi niso zaupali ter kmalu po zasedbi dela Slovenije ustanovili svojo odporniško organizacijo Osvobodilno fronto slovenskega naroda.

Ta si je na pobudo KPS postavila za cilj osvoboditev vseh Slovencev izpod tujčevega jarma in oborožen odpor na vsem slovenskem etničnem ozemlju.

Da bi organizirali odpor tudi v Slovenskem primorju, je KPS poslala svoje izkušene člane tudi v Slovensko primorje, da bi še tamkaj razplamteli upor proti italijanskemu okupatorju. Zaradi pomanjkanja partijskih delavcev in aktivistov OF v Slovenskem primorju organizacija odpora proti okupatorju v letih 1941/42 ni zajela tako množično primorskega ljudstva, kot je bilo to v ostalih slovenskih pokrajinah, še posebno pa na Dolenjskem in Notranjskem, čeprav so se tudi na Primorskem formirale prve partizanske vojaške skupine in poleti 1942 tudi že prvi primorski partizanski bataljon »Simon Gregorčič«. Te vojaške skupine pa so se šele s prihodom Loškega odreda iz Notranjske na Primorsko v oktobru 1942 vključile v preimеноvani Soški odred. Ta je postal z vključitvijo primorskih borcev za svobodo močna udarna pest slovenskega ljudstva na Primorskem.

Politično in vojaško se je okrepilo narodnoosvobodilno gibanje v Slovenskem primorju šele konec leta 1942 po prvi pokrajinski partijski konferenci, ko so posebno v prvih mesecih leta 1943 pričeli z obsežnejšo mobilizacijo borcev v Soški odred, iz katerega sta se že februarja 1943 formirala Severnoprimorski in Južnoprimorski odred in kmalu nato tudi prva primorska narodnoosvobodilna brigada.

V prvi polovici leta 1943 se je še posebej razmahnila politična organizacija OF, saj so tedaj na Primorskem organizirali petnajst okrožij, ki so jih že poletji združili v osem večjih.

Izkrcaje zaveznikov na Siciliji je povzročilo tudi močne politične spremembe v Italiji sami, saj je moral odstopiti Mussolini; s tem je izgubil fašizem v Italiji svojo največjo oporo. Narodnoosvobodilno gibanje je po padcu fašizma dobilo nov razmah, ker so se takoj javljali v partizanske enote novi borci. S kapitulacijo Italije pa je v Slovenskem primorju na poziv pokrajinskega vodstva narodnoosvobodilnega gibanja pričelo vse slovensko primorsko ljudstvo s splošno vstajo.

K razvoju narodnoosvobodilnega gibanja na Primorskem je mnogo pripomogel narodnoosvobodilni tisk, ki je ilegalno začel izhajati že v prvih začetkih narodnoosvobodilnega gibanja na Primorskem. Iz začetnih še redkih ilegalnih ciklostilnih tehnik, ki so razmnoževale narodnoosvobodilni tisk, se je kmalu razvilo več ilegalnih ciklostilnih tehnik, tako da je razmnoževalo ta tisk za posamezna okrožja že pred kapitulacijo Italije kar devet ciklostilnih tehnik. Od teh so največ

tega tiska razmnožile: tehnika za sever, tehnika za zahodno Primorsko, tehnika za južno Primorsko in tehnika Pokrajinskega komiteja KPS.

Ko so po kapitulaciji Italije 11. septembra 1943 ustanovili na Vogrskem Narodnoosvobodilni svet za primorsko Slovenijo, je ta začel takoj izdajati vrsto odlokov, ki so urejali upravno poslovanje novoizvoljenih slovenskih občinskih in okrožnih narodnoosvobodilnih odborov na Primorskem, kjer so italijanski oblastniki izginili čez noč. Ker so novi odbori potrebovali mnogo direktivnega in propagandnega tiska, s katerim je Narodnoosvobodilni svet urejal in vodil politično življenje in upravo na vsem osvobojenem ozemlju Slovenskega primorja, so ti odbori začeli ustanavljati svoje lastne ciklostilne tehnike, ki so razmnoževale razne okrožnice in razglase pa tudi časopise in radijske vesti, s katerimi so seznanjali primorsko ljudstvo z dogodki, ki so se tedaj naglo razvijali tako doma kot tudi v svetu.

ORGANIZIRANJE CIKLOSTILNIH TEHNIK IN PRVE PARTIZANSKE TISKARNE ANČKE 222 NA PRIMORSKEM

Organizacijsko so spadale vse tehnike pod Pokrajinski komite KPS za primorsko Slovenijo. Za njihovo organizacijo pa je skrbel primorski domačin Andrej Kumar-štric Marko, ki se je zaradi svojega ilegalnega dela v Ljubljani moral umakniti iz nje in je prišel že leta 1942 na Primorsko. Iz izkušenj, ki si jih je pridobil že v Ljubljani z izdajanjem ilegalne literature v ciklostilnih tehnikah, je to delo nadaljeval tudi potem, ko se je vrnil na Primorsko. Kot poznavalec domačih razmer in ljudi je izbiral osebnosti za tehnike in jih deloma tudi vodil, predvsem pa je skrbel po svojih osebnih zvezah za nabavo tehničnega gradiva za tehnike, ki so razmnoževale narodnoosvobodilni tisk.

Za čim hitrejšo in čim boljšo organizacijo tehnik je Pokrajinski komite KPS za primorsko Slovenijo ustanovil jeseni 1943 posebno funkcijo tehnika pri pokrajinskem komiteju in jo poveril grafičnemu delavcu Viktorju Ilvarju, ki je pobegnil poleti 1942 z nekaterimi drugimi vodilnimi člani KPS iz internacijskega taborišča v Gonarsu in se pridružil primorskim partizanom. Po kapitulaciji Italije je prevzel zgoraj navedeno funkcijo in jo opravljal do ustanovitve prve primorske tiskarne.

V obdobju po kapitulaciji Italije pa do reorganizacije Pokrajinske tehnike KPS za Slovensko primorje spomladi 1944 so organizirali

na Primorskem poleg že imenovanih ciklostilnih tehnik, ki so delovale že pred kapitulacijo Italije in so jih novembra 1943 preimenovali v tehniko Krn, Matajur, Snežnik in Porezen, še 14 drugih okrožnih ciklostilnih tehnik, katerim so dali imena po bližnjih primorskih gorah (Bojnik, Čaven, Grmada, Javornik, Jelenk, Nanos, Sabotin, Slavnik, Spik) ali pa so dobile druga imena (Mlada, Morje, Skala, Žena, Drago).

Kljub številnim ciklostilnim tehnikam, ki so razmnoževale narodno-osvobodilni tisk, pa je pokrajinsko vodstvo že konec leta 1943 začelo misliti na ustanovitev prave tiskarne, ki bi na tiskarskem stroju hitreje in lepše ter v večjih nakladah lahko tiskala osvobodilni tisk, tako kot so ga tiskali takoj po kapitulaciji Italije v osvobojenem Kočevju in pozneje v osrednjih partizanskih tiskarnah, ki so jih prepeljali iz osvobojenih mest na Dolenjskem v kočevske gozdove. Ker so primorska mesta Postojno, Trst in Gorico, kjer so bile tiskarne, zasedli takoj ob kapitulaciji Italije Nemci, partizani niso mogli odpeljati iz njih tiskarskih strojev, na katerih bi lahko tiskali. Zato je pokrajinsko vodstvo osvobodilnega gibanja želelo dobiti tiskarski stroj, na katerem bi lahko na skrivnem mestu tiskali narodnoosvobodilni tisk.

Že konec leta 1943 so naročili Kumarju, naj po svojih osebnih zvezah skuša dobiti tiskarski stroj iz ene od goriških tiskarn. Temu se je po daljšem prigovarjanju posrečilo dobiti iz Budinove tiskarne v Mirnu pri Gorici manjši tiskarski stroj (tigel), za katerega so zgradili skrivni bunker v hiši posestnika Jožeta Savorja v zaselku Pod Borštom na Vogrskem. Tu so začeli tiskati v tiskarni, ki so jo imenovali s skrivnim imenom ANČKA 222, že v prvih dneh marca 1944.

V tej tiskarni so tiskali nato vse do začetka avgusta 1944. Ker pa so Nemci ujeli dva člana tiskarne Ančke 222, so morali odpeljati stroj na Vojskarsko planoto v novo snujočo se tiskarno. V tiskarni Ančka 222 so v času njenega obratovanja od začetka marca pa do začetka avgusta 1944 ponatisnili 14 številk štirih osrednjih časopisov (Slov. poročevalca št. 3, 6a, 11, 12, 13, Ljudske pravice št. 1, 6, 7, 8, 10, 12 in 13, Kmečkega glasu št. 6 in Partizanskega zdravstvenega vestnika št. 1) v skupno 47.600 izvodih, 5 brošur (B. Ziherl: Tri razdobja v razvoju delavskega gibanja, G. Dimitrov: Fašizem in delavski razred, B. Kidrič: Dve vojski, dva značaja in namena, B. Kidrič: Dve leti Osvobodilne fronte in P. Vilhar /ps. = Lovro Kuhar/: O slovenskih mejah) v 16.000 izvodih, 7 letakov v 127.000 izvodih ter 3 druge drobne tiske v 4.500 izvodih. Vsega skupaj torej 35 raznih tiskov (246 strani) v skupni nakladi 211.350 izvodov.¹

Slovenski Primorska izdaja **POROČEVALEC**

INFORMACIJSKI VESTNIK OSVOBODILNE FRONTE

CENA 2 LIRI

LETO V., ŠT. 3

9. MARCA 1944

POKAZALI SO PRAVI OBRAZ grude, da imajo še moči zato. Vzgled
sta nam lahko Gorenjaka in Šejerška.
Ne sklada se z njihovimi osebnimi ra

Cena Lit. 2—

Ljudska **PRAVICA**

ORGAN KOMUNISTIČNE PARTIJE SLOVENIJE

Leto VIII.

Konec januarja 1944.

Štev. 1.

DVAJSET LET BREZ LENINA — PO LENINOVIM POTI

Enaindvajsetega junarja 1924. l. je v Gorkih pri Moskvi za vedno zatihnil oči veliki učitelj svobodnjubnega človeštva, teorec boljševiške Partije in sovjetske države, Vladimir Iljič Lenin.

Lenin je živel in delal v času, ko se je stan svet vse globlje pogreval v svojih protislovjih, ki so se razodevala

genialnega Leninovega naslednika. Se je danes, v svetli domovinski vojni uveljavil proti semikememu fašističnemu barbarstvu, veliki ruski narod kot voditelj zatiranega in na smrt ogroženega slovanstva kot plamenica vsega zaprednega človeštva.

Lenin je bil tisti, ki je v neusmiljeni

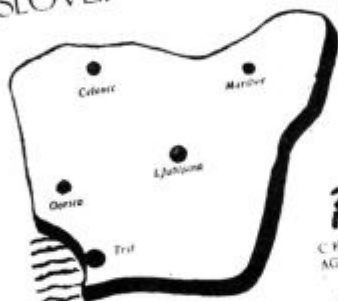
tije, ki ji je bil tov. Lenin ustanovitelj in voditelj ..."

Te Stalinove besede so dobile pravi poseben pomen danes, ko Slovenci in vsi ostali Jugoslovani z rano ob rami z vsem svobodoljubnim človeštvom predvsem pa z rano ob rami z bratjskim ruskim narodom, z narodom Lenina, bjeemo svoj odločni boj proti najostudnejemu izrasiku imperializma, proti fašizmu. Tisoči in desetisoči so se na poziv maršala Tita zgnili v borbene odrede, ki prinašajo narodom Jugoslavije svobodo in srečnejšo bodočnost in nast med nimi, ki so vsem

Tiskano v tiskarni Ančka 222

PAVLE VILHAR

○
SLOVENSKIH MEJAH

С К К Р П
А Г И Т П Р О И

„Proletarski glasnik“

BORIS KIDRIČ

**DVE LETI
OSVOBODILNE
FRONTE**

HISTORIJA
PRIMORSKI PONATJE

Uredništvo: Izdati: Agitpropredništvo: Komunistična
Centralna Komiteta: Komunistične Partije Slovenije
„Proletarski glasnik“
1944

TRI RAZDOBJA
V RAZVOJU
DELAVSKEGA GIBANJA

B. ZABERL

PROLETARCI VSEH DEŽEL - ZDRUŽITE SE!

Tiskano v tiskarni Ančka 222

**REORGANIZACIJA POKRAJINSKE TEHNIKE KPS
ZA SLOVENSKO PRIMORJE IN USTANOVITEV VOJASKE TISKARNE
JULIJ 63 TER NJENA VKLJUCITEV
V POKRAJINSKO TEHNIKO KPS**

Osrednje vodstvo osvobodilnega gibanja na Dolenjskem je v dogovoru s Centralno tehniko KPS, ki je vodila vse ilegalno tiskarstvo, poslalo v začetku leta 1944 z Dolenjske na Primorsko nekdanjega vodjo Centralne tehnike KPS v Ljubljani (ta je namreč prišel ob kapitulaciji Italije iz Ljubljane na Dolenjsko) Cirila Lukmana-Anja. Ta naj bi s svojimi izkušnjami organiziral po vzoru Centralne tehnike KPS na Dolenjskem tudi pokrajinski tehnik KPS za Slovensko primorje in za Gorenjsko z različnimi oddelki v središča ilegalnega tiskarstva.

Na sestanku v Cerknem sredi februarja 1944 je Ciril Lukman-Anjo na osnovi navodil, ki jih je dobil v Centralnem komiteju KPS in Centralni tehniki, govoril s člani pokrajinskih vodstev osvobodilnega gibanja in z vodji dotedanjih pokrajinskih tehnik o koordinaciji dela med primorskimi in gorenjskimi ciklostilnimi tehnikami in o organizaciji ilegalnih partizanskih tiskarn, ki naj bi jih organizirali čimprej v obeh pokrajinah. Rezultat teh razgovorov in pobud je bil, da je tudi na Gorenjskem že sredi marca 1944 začela tiskati prva partizanska tiskarna »Julija«.

Ciril Lukman je v naslednjih mesecih organiziral predvsem Pokrajinsko tehniko KPS za Slovensko primorje z vsemi potrebnimi oddelki, t. j. grafičnim, ciklostilnim, nabavnim in kolportažnim ter je zato pritegnil v Pokrajinsko tehniko nekaj tehničnega in drugega potrebnega kadra iz primorskih ciklostilnih tehnik.

Posle pokrajinskega tehnika je Lukman dokončno prevzel šele 5. maja 1944, ko je naslovil na vse primorske ciklostilne tehnike in na tiskarno Ančko 222 svojo prvo okrožnico, v kateri je sporočal, da »s sklepom CK KPS in radi reorganizacije tehnike, ki se bo v bodoče razvila v Slovenskem primorju, prevzema posle tehnika pri Oblastnem komiteju...«.²

Že 17. maja 1944 pa je pisal Lukman vodji tiskarne Ančke 222 Andreju Kumarju-stricu Marku, da bodo zaradi razširitve delokroga Pokrajinske tehnike potrebovali nove tiskarske stroje za novo tiskarno in naj zato po svojih zvezah v Gorici poskrbi za večji in boljši tiskarski stroj, kot pa so ga imeli v tiskarni Ančki 222. Obenem mu je podal shematično sliko reorganizirane Pokrajinske tehnike, ki naj bi se razširila v pet glavnih oddelkov z odgovornimi vodji. Ti bi odgovarjali za svoje delo pokrajinskemu tehniku, ta pa Oblastnemu komiteju KPS

za Slovensko primorje in obenem vodji Centralne tehnike KPS na Dolenjskem.

Za vodjo grafičnega oddelka je Lukman postavil nekdanjega vodjo tehnik v Dolomitih Pavla Zibelnika-Paja, za vodjo ciklostilnega oddelka dotedanjega vodjo ciklostilne tehnike Snežnik Justina Miklavca-Očko, za vodjo nabavnega oddelka dotedanjega člana tiskarne Ančke 222 Martina Kokalja-Aleša, zveze, t. j. relejne linije, ki so organizacijsko spadale tudi pod Pokrajinsko tehniko, je prevzel Slavko Jež, gradbeni oddelek pa gradbeni tehnik Boris Race-Zarko, kolportažni oddelek in promet, ki so ju organizirali nekaj pozneje, pa sta prevzela Tone Baloh in Franc Klukej-Miklavž.

Do srede junija 1944 je bila reorganizacija Pokrajinske tehnike v glavnem izvršena. Vodja ciklostilnega oddelka je iz konspirativnih razlogov takoj zamenjal dotedanja imena ciklostilnih tehnik, ki so se dotlej imenovala po bližnjih primorskih gorah, s šiframi. Tako so dobile ciklostilne tehnike, ki so razmnoževale osvobodilni tisk v posameznih okrožjih, naslednje šifre: A-30 (Jelenk), B-31 (Nanos), C-32 (Krn), D-33 (Porezen), E-34 (Matajur), F-35 (Snežnik), G-36 (Javornik), H-37 (Sabotin), I-38 (Caven), J-39 (Grmada), K-40 (Bojnik), L-41 (Skala), M-42 (Mlada), N-43 (Slavnik) in O-44 (Morje). Sredi junija 1944 je tiskalo oz. razmnoževalo poleg tiskarne Ančke 222 še 15 ciklostilnih tehnik, v katerih je bilo zaposlenih skupno 93 oseb.³

Grafični oddelek je imela tedaj samo tiskarna Ančka 222, ki jo je vodil Andrej Kumar-štric Marko, poleg njega pa so bili v tiskarni še trije stavci (Viktor Ilovar, Zdenko Špacapan, ki je bil obenem strojnik, in stavec Jože Šuligoj). Poleg teh so bili še vlagalka Francka Štrukelj, kurir Angel Blažina in kuharica Emilija Kumar-Majda.

Poleg tiskarne Ančke je maja 1944 začela tiskati na Primorskem še ena partizanska tiskarna, ki pa je spadala pod štab IX. korpusa NOV in POJ; imenovali so jo JULIJ 63. Prostor za to tiskarno so izbrali v divji grapi, imenovani Govec, v bližini Gorenje Trebuše. V barako, ki so jo zgradili za to tiskarno, so postavili tiskarski stroj, ki so ga dobili iz Šeberjeve tiskarne v Postojni. Ta tiskarna pa dolgo ni mogla tiskati obsežnejših tiskov, ker ji je primanjkovalo predvsem črkovnega in drugega tiskarskega gradiva. V njej so tiskali v začetku Lucijan Jakulin-Julij (vodja tiskarne), Boltežar Gorup-Bolti, po poklicu tiskarski strojnik, Peter Cvek, Viktor Pegan-Srečko, Jože Permozer-Krjavelj in Martin Štendler-Gorenc. Zaradi pomanjkanja tiskarskega gradiva so v začetku tiskali le manjše tiskovine, kot so razni letaki

in obrazci, in pa tisk, pri katerem niso potrebovali mnogo črkovnega gradiva. Tako so natisnili umetniško mapo akad. slikarja Doreta Klemenčiča-Maja z naslovom »V imenu Kristusovih ran«, za katero je izdelal slikar deset linorezov, ki so jih v tiskarni odtisnili.

Po dogovoru med pokrajinskim vodstvom osvobodilnega gibanja in štabom IX. korpusa je dotedanje korpusno glasilo Partizanski dnevnik postal s 1. junijem 1944 glasilo Pokrajinskega odbora OF za Primorsko in Gorenjsko. Zaradi svoje razširjenosti in priljubljenosti med prebivalstvom naj bi Partizanski dnevnik tiskali. Obe tiskarni Ančka 222 in Julij 63 pa ga nista mogli prevzeti v delo, ker je prva morala ponatiskovati osrednja glasila Slovenskega poročevalca i. dr., druga pa ni imela dovolj črkovnega gradiva. Zato so še nadalje razmnoževale Partizanski dnevnik ciklostilne tehnike. Ko so morali avgusta prenehati z delom v tiskarni Ančki, so prenesli črkovno gradivo v tiskarno Julij 63, ki jo je v dogovoru med Oblastnim komitejem KPS za Slovensko primorje in štabom IX. korpusa prevzela Pokrajinska tehnika in so ji zato dodelili še nekaj strokovnega tiskarskega kadra, ki so ga poslali iz osrednjih tiskarn na Primorsko. Tako so se zbrali v tiskarni Julij poleg tiskarskega strojnika Boltežarja Gorupa še poklicni stavci Marjan Porenta-Miško, Janez Lajevec (oba sta prišla z Dolenjske), Zdenko Špacapan iz tiskarne Ančke 222 in stavski vajenec Stane Kovač. S tako izpopolnjenim tiskarskim gradivom in strokovnim osebjem so v tiskarni Julij 63 natisnili v noči od 4. na 5. september 1944 na malem zaklopnem stroju prvo tiskano številko Partizanskega dnevnika št. 235 (torek 5. IX. 1944), na dveh straneh v formatu 35 krat 25 cm v 4.000 izvodih. V tej tiskarni so nato redno tiskali Partizanski dnevnik vse do 17. septembra 1944, ko so natisnili še številko 247 (nedelja 17. IX. 1944), nato pa so prenesli tiskanje tega časopisa v novo, največjo in tehnično najboljše opremljeno tiskarno Slovenijo.

V tiskarni Julij 63 so natisnili v vsem času njenega obratovanja, t. j. od maja pa do 20. septembra 1944, ko so iz konspirativnih razlogov prenehali tiskati v njej, 14 številke dveh časopisov (13 številke Partizanskega dnevnika, od št. 235 do 247, in 1 številko Ljudske pravice, št. 14) v nakladi 57.000 izvodov, 1 umetniško mapo (D. Klemenčič-Maj: V imenu Kristusovih ran) v 400 izvodih, 18 letakov v 153.500 izvodih, 3 ovitke za brošure v 4.400 izvodih in 28 raznih drugih drobnih tiskovin (obrazcev, pisemskih glav i. dr.) v 44.050 izvodih. Vsega torej 64 raznih tiskov na 99 straneh v skupni nakladi 259.350 izvodov⁴.

PARTIZANSKA TISKARNA »SLOVENIJA«

Nenehen vzpon osvobodilnega gibanja v Slovenskem primorju in vse večja privrženost primorskega ljudstva Osvobodilni fronti pozimi in v zgodnji spomladji leta 1944 sta prisilila Nemce, da so na področju Primorske izvedli več zaporednih ofenzivnih akcij, ki naj bi pregnale partizane iz najboljčutilivejšega ozemlja za Nemce, saj so po njem vodile najpomembnejše komunikacije iz Nemčije in z Balkana na njihovo fronto v Italiji. Kljub pogostim nemškim ofenzivnim akcijam, ki so se vrstile vse od pomladi do zime 1944, ne da bi prinesle Nemcem kaj prida uspehov, saj so večinoma mogli postaviti le nekaj svojih in domobranskih postojank v Pivki, v Vipavski dolini in na Krasu, je pokrajinsko vodstvo osvobodilnega gibanja po sklepih I. zasedanja

SLOVENCI V GORICI IN TRSTU!

Priložnost za osvoboditev Slovenije v nemški državi. Niti se ne bojite, niti ne boste izgubili. Nemci so se vrnili v Slovenijo, da bi jo osvobodili. Niti se ne bojite, niti ne boste izgubili. Nemci so se vrnili v Slovenijo, da bi jo osvobodili. Niti se ne bojite, niti ne boste izgubili.

Zlom Nemčije je preč vrati. Kdo izmed nas bo se okleval? Svabi se povsod umakaj! Svabi beži!

Njihove vrste prevzema strah. Dostojni stalnega požarnega Slovenca je, da se s tro-
tjem v roki postavi za pravice svojega naroda, da
mušičke vrstice in izpolnje neobitnega hrabrova, da se
torej omiljajo Narodni Osvobodilni Vojski.

SOLDATI ITALIANI!

Il nostro popolo è unito. Non fate le differenze tra i nemici. Oggi siamo
davanti alla libertà o al nulla. Lasciateci andare che siamo liberi tutti. E questo
per un mondo pieno di pace e di libertà. Lasciateci andare che siamo liberi tutti.
Ora si parte per la libertà e si parte per la libertà. Lasciateci andare che siamo
liberi tutti. Lasciateci andare che siamo liberi tutti.

Porche più bella metà d'Italia è già libera. L'Italia sei
terribilmente insorgo.

Tutta l'Italia settentrionale entra nelle file partigiane.
Glia combate la brigata Triestina e Friuli contro a
ogni con i partigiani Yugoslavi.

Partigiani in ogni parte e in ogni momento. Partigiani in ogni parte e in ogni momento.

SOLDATI ITALIANI!

La Patria si chiama ad attempare il vostro dovere
partigiani. Questo è l'ultimo monito. Dimenticate forse non sa
più di tempo.
Chi non risponderà a quest'ultimo invito della
Patria gettate la spina dorsale che copre la faccia

Goriski in trstiski slovenski javnosti

V nekaterih delih in okoliščinah kmetijskih domov in vseh drugih krajih
in Gorici in Trstu se vrnili. Nemci so se vrnili v Slovenijo, da bi jo osvobodili. Niti se ne bojite, niti ne boste izgubili.

SLOVENCI!

Nemci so se vrnili v Slovenijo, da bi jo osvobodili. Niti se ne bojite, niti ne boste izgubili. Nemci so se vrnili v Slovenijo, da bi jo osvobodili. Niti se ne bojite, niti ne boste izgubili.

Smetri pes se zafena tuži za vso domsko izoblasto. Ni
vstrojno na stran nevastih falsivnih barbarov.

Stoja in vrnili. Niti se ne bojite, niti ne boste izgubili. Nemci so se vrnili v Slovenijo, da bi jo osvobodili. Niti se ne bojite, niti ne boste izgubili.

Nemci so se vrnili v Slovenijo, da bi jo osvobodili. Niti se ne bojite, niti ne boste izgubili. Nemci so se vrnili v Slovenijo, da bi jo osvobodili. Niti se ne bojite, niti ne boste izgubili.

Nemci so se vrnili v Slovenijo, da bi jo osvobodili. Niti se ne bojite, niti ne boste izgubili. Nemci so se vrnili v Slovenijo, da bi jo osvobodili. Niti se ne bojite, niti ne boste izgubili.

Nemci so se vrnili v Slovenijo, da bi jo osvobodili. Niti se ne bojite, niti ne boste izgubili. Nemci so se vrnili v Slovenijo, da bi jo osvobodili. Niti se ne bojite, niti ne boste izgubili.

Nemci so se vrnili v Slovenijo, da bi jo osvobodili. Niti se ne bojite, niti ne boste izgubili. Nemci so se vrnili v Slovenijo, da bi jo osvobodili. Niti se ne bojite, niti ne boste izgubili.

Nemci so se vrnili v Slovenijo, da bi jo osvobodili. Niti se ne bojite, niti ne boste izgubili. Nemci so se vrnili v Slovenijo, da bi jo osvobodili. Niti se ne bojite, niti ne boste izgubili.

Nemci so se vrnili v Slovenijo, da bi jo osvobodili. Niti se ne bojite, niti ne boste izgubili. Nemci so se vrnili v Slovenijo, da bi jo osvobodili. Niti se ne bojite, niti ne boste izgubili.

Nemci so se vrnili v Slovenijo, da bi jo osvobodili. Niti se ne bojite, niti ne boste izgubili. Nemci so se vrnili v Slovenijo, da bi jo osvobodili. Niti se ne bojite, niti ne boste izgubili.

Nemci so se vrnili v Slovenijo, da bi jo osvobodili. Niti se ne bojite, niti ne boste izgubili. Nemci so se vrnili v Slovenijo, da bi jo osvobodili. Niti se ne bojite, niti ne boste izgubili.

PARTIZANSKI DNEVNIK

GLASILO OSVOBODILNE FRONTE ZA PRIMORSKO IN GORENSKO

Štev. 235

Torek, 5. septembra 1944

Leto II.

ZAVEST PRIPADNOSTI JUUGOSLAVIJI JE TISTO GONILO, KI TIRA NAŠ NAROD ONSTRAN SOČE K SODELOVANJU V VOJSKI K IZGRADNJI NAŠE NARODNE OBLASTI IN K VSESTRANSKEMU UDEJSTVOVANJU V NAŠEM SKUPNEM OSVOBODILNEM BOJU.

Ljudska pravica.

Najvažnejša naloga

Najvažnejša naloga, ki jo imamo izpeljati v tem trenutku, je izgradnja narodne oblasti. Pod izgradnjo narodne oblasti, razumevamo volitve v krajevne narodno osvobodilne odbore in v okrajne narodno osvobodilne skupštine tam, kjer še niso bile izpeljane, redno poslovanje izvoljenih krajevnih odborov, k čemu spada predem redno sklicovanje zbora volilnih upravičencev, sklicovanje skrajnih skupštin in volitev okrajnih odborov, priprave za volitve v okrajne skupštine in skupščine sklicanje zbora delegatov volitev pokrajinskega narodno osvobodilnega odbora.

V zadnjih mesecih smo v izpeljavo te naloge napravili velike korake naprej. Danes imamo že blizu dvajset narodno osvobodilnih skupštin krajevnih narodno osvobodilnih odborov, ki se z vsako bližnjim trenutkom uvajajo v svoje naloge organov krajevne samouprave ter organov slovenske

Ofenziva NOV

Velike sovražnikove zgube. Drver zavzet Boji v Sloveniji

RSL 3. 9. Vojno poročilo Vrhovnega štaba NOV in POJ:

V Srbiji se na vseh sektorjih nadaljujejo ofenzivne operacije. V teh bojih je bilo ubitih 140 Nemcev in četašikov, 35 pa je bilo ujetih. Na področju Kopaonika so bile razbite Srbske formacije, ki so poizkušale prodreti na osvobodeno ozemlje. Sovražnik je imel 400 mrtvih, 429 ranjenih in 87 ujetih. V bojih na Ušakem sektorju je bilo zaplenjenega več orožja. V zahodu

Bošni se volijo pri Vlasnici boje s 33. SS-divizijo, pri čemer je bilo 100 sovražnikov vojakov vrženih iz stroja. Boje se vrste tudi v dolini Sprete. V zahodu Bošni je bil sovražnik prisiljen umakati se iz Drvarja, ki so ga zasedle naše enote. V Turopolju so naše enote prerazgle Nemce, ki so hoteli zajeti zavezniške letalce, ko so morali pristati na našem ozemlju. V Sloveniji se vršijo hude boje v Logarski dolini. Na Štajerskem so boji pri Branjajah.

Na Bolgarsko - Romunski mej

RA na pohodu proti zapadu. Sto km brega Donave očiščeno. Velike Nemške izgube. Odbili nrmiki protinapadi na centralnem sektorju.

Čete generala Tolbakina so v Dobru Nemci izgubili 418.000 tona, od tega 210.000 ubitih in 208.000 ranjenih. Med ujetimi je 8 divizijskih komandantov, med našimi pa

CENA 2 LITU

Smrti nemških okupatorjem!

Ljudska

PRAVICA

LETO V. - ŠT. 14
30. JULIJA 1944

ORGAN KOMUNISTIČNE PARTIJE SLOVENIJE

MOBILIZACIJA!

V hurenem dogajanju kakršnega predstava naše narodno osvobodilno gibanje, so razdoba, ko je odvzeto vse od tega, ali si izgrabil veno za njen prvi člen ali ne. Tak prvi člen je danes, v trenutnem razdobju naše narodno osvobodilne boje, splošna mobilizacija vseh za orožje sposobnih narodnikov.

Vprašanje splošne mobilizacije postajamo že od septembra lanskega leta. Že

SLOVENC!

Hitlerjevo Nemčijo nesmiljeno stiskajo kletke zavezniških armad. Ruske ofenzive in prodori na vzhodu, anglo-amerikanski uspehi na zapadni in italijanski brodi oznanjajo, da se začenja za masivno Nemčijo smrti ples.

Smrti ples se začne tudi za vse domače izdajalce, ki vztrajajo na strani nemških fašističnih barbarov.

Boja za svobodo, ki jo bije jugoslovansko narodno osvobodilno gibanje z maršalom TITOM na čelu že četrto leto na življenje in smrt in v kateri tako junaki sodelujejo tudi naš slovenski narod, združen v bratski družini vseh jugoslovanskih narodov, poraja svoje velike zapore.

Sočasnim med predsednikom Nacionalnega Komiteta Osvobodilne Jugoslavije

SNOS začelo izvajati splošne in neposredne volitve v narodnoosvobodilne odbore. Volitve so se na Primorskem prav zaradi nemških ofenziv zavlekale tja do pozne jeseni.

V aprilu 1944 je bila druga, v juliju 1944 pa tretja partijska konferenca in še zborovanje aktivistov iz Srednjeprimorskega in Južno-primorskega okrožja, na katerih so obravnavali in tolmačili pomemben sporazum med Titom in Subašičem. Vse te važne politične in vojaške dogodke je spremljal in komentiral tudi narodnoosvobodilni tisk.

NABAVA BRZOTISKALNEGA STROJA ZA NOVO PARTIZANSKO TISKARNO IN PREVOZ STROJA IZ ITALIJE NA VIŠINE TRNOVSKEGA GOZDA

Pokrajinsko vodstvo osvobodilnega gibanja se je zavedalo pomembnosti narodnoosvobodilnega tiska za nadaljnji razvoj osvobodilne misli in ljudske oblasti v Slovenskem primorju. Zato je hotelo poleg tiskarne Ančke 222, ki je le s težavo zmagovala delo zaradi majhnega tiskarskega stroja, nabaviti večji in modernejši tiskarski stroj za novo tiskarno, s katerim bi lažje oskrbovali Primorsko z zadostno količino osvobodilnega tiska. Zato je Oblastni komite kmalu potem, ko je začela tiskati tiskarna Ančka 222, naročil Andreju Kumarju, naj poskrbi za večji in modernejši tiskarski stroj, na katerem bi lahko hitreje in lepše tiskali večje naklade osvobodilnega tiska. Kumarju za to ni manjkalo ne sposobnosti in ne iznajdljivosti, temveč le denar.

Ko je zadnje dni maja 1944 prišel v Vipavsko dolino in v tiskarno Ančko 222 pokrajinski tehnik Ciril Lukman-Anjo, je izročil Kumarju potrebni denar za nabavo tiskarskega stroja. Kumar je po nasvetu goriškega tiskarnarja Lukežiča poslal po tiskarski stroj v Milano, kjer so bili taki stroji na voljo. Za to nalogo je izbral Kumar študenta Ladka Špacapana, doma iz Bukovice pri Gorici, kateremu so priskrbeli tudi vsa potrebna potrdila in naročila za nakup tiskarskega stroja in drugo tiskarsko gradivo. Vsa potrebna potrdila in naročila so natisnili in opremili v tiskarni Ančki, da so bila videti čimbolj uradna.

Ladko Špacapan se je odpeljal v Milano s slovenskim goriškim avtoprevoznikom Doljakom. Ko je Špacapan, ki se ni spoznal na tiskarske stroje, zbral pri nekaterih trgovcih in tiskarnarjih vrsto prospektov

za tiskarske stroje in zvedel za njihovo ceno, se je po nekajdnevnem bivanju v Milanu vrnil z Doljakom v Gorico in se sestal s Kumarjem. Na podlagi predloženih prospektov in cen ter drugih informacij o cenah ostalega tiskarskega gradiva, ki jih je dobil Špacapan, so člani Pokrajinske tehnike s tiskarji izbrali primeren brzotiskalni stroj na električni pogon za novo tiskarno. Kumar je nato Špacapanu izročil potrební denar, ta pa je z Doljakom ponovno odšel v Milano, kjer je v nekaj dneh kupil tiskarski stroj. Medtem ko je Špacapan kupoval tiskarski stroj in ga nato pripravljaj za prevoz, pa se je Doljak zopet odpeljal v Gorico. Zmenila sta se namreč, da bo Doljak ob ponovnem prihodu v Milano prepeljal nabavljeni tiskarski stroj v Gorico.

Z nabavo in prepeljavo tiskarskega stroja pa ni šlo vse tako gladko, ker so Nemci v zgornji Italiji strogo kontrolirali vse prevoze po cestah, ki so vodile proti vzhodu v Slovensko primorje. Špacapan je sicer kmalu nabavil tiskarski stroj, potem ko se je ponovno vrnil v Milano, in ga pripravil za transport. Čakatj pa je moral dalj časa na prevoznika Doljaka, ki je med tem časom moral dobiti v Gorici naročilo in uradno dovoljenje za prevoz kondenziranega mleka iz kraja Soresine pri Milanu v Gorico. V nekem skladišču v Milanu so najprej iztovorili vse zaboje s kondenziranim mlekom, naložili na dno zaboje z deli tiskarskega stroja in jih nato založili z zavoji kondenziranega mleka, ki ga je Doljak vozil po naročilu in z dovoljenjem goriške občine.

Na poti iz Milana je kamion srečno pripeljal do Padove, tam pa so Nemci kontrolirali vse prevoze, ki so bili namenjeni v Gorico ali druge kraje tako imenovane »Operacijske cone Jadransko primorje«. Tako so Nemci ustavili v Padovi tudi Doljakov kamion in ga napotili na dvorišče neke vojašnice, da bi ga tamkaj temeljiteje pregledali. V trenutku, ko so nemški vojaki že začeli razlagati prve zavitke s kondenziranim mlekom, so zatulile sirene, ki so oznanile prihod zavezniških letal. Ti so tedaj večkrat bombardirali večje kraje v severni Italiji, kjer so imeli Nemci svoje posadke. Na dvorišču vojašnice, kjer naj bi podrobneje pregledali Doljakov kamion, je nastal med nemškimi vojaki preplah in so se poskrili v svoja zaklonišča. Doljak in Špacapan pa sta se hitro znašla, spet naložila na kamion tistih nekaj zavitkov, ki so jih nemški vojaki že razložili, in urno odpeljala z dvorišča vojašnice ter srečno prišla v Gorico. Tamkaj so zaboje s tiskarskim strojem skrili in jih čez nekaj dni ob pomoči Vojske državne varnosti (VDV)

prepeljali na Vogrsko. Prevoz iz Gorice na Vogrsko so organizirali člani pokrajinske tehnike s pomočjo Andreja Kumarja. Ta se je namreč dogovoril za prevoz z italijanskim prevoznikiškim podjetjem RIBI, katerega vozil Nemci ob prevozih niso strogo kontrolirali. Tiskarski stroj so 1. julija 1944 prepeljali iz Gorice v Vrtojbo in nato skozi vasi Bilje, Bukovica in Volčja draga na Vogrsko, kjer so zaboje z deli stroja razložili in jih nato poskrili po grmovju na Lomovem,⁵ dokler jih niso z vozovi odpeljali s primerno vojaško zaščito bataljona VDV iz Vipavske doline na višine Trnovske planote in čez Gorenjo Trebušo na Vojsko. Tiskarski stroj, ki so ga sredi julija pripeljali na Vojsko, so morali zaradi ofenzive, ki so jo Nemci 26. VII. prenesli s Cerkljanskega in Sentviške planote na Trnovsko in Vojskarsko planoto, prepeljati na Vojščico, kjer so ga skrbno skrili, vse dokler ni bila zgrajena strojnica, v katero so postavili tiskarski stroj.

IZBIRA PROSTORA IN GRADNJA BARAK ZA TISKARNO SLOVENIJO

Kmalu nato, ko je Lukman izročil Kumarju denar za nabavo brzotiskalnega stroja, so se v Pokrajinski tehniki tudi odločili za gradnjo skrivnih prostorov za novo tiskarno. Primerno skrivno mesto, kjer bi lahko postavili tudi majhno elektrarno za pogon tiskarskega stroja z elektromotorjem, je iskal član gradbenega oddelka Pokrajinske tehnike Angel Kosovel-Peter, ki je že vse od spomladi 1943, ko je prišel iz Dolomitov na Primorsko, gradil skrivne bunkerje po hišah in druga skrivališča za pokrajinske oblastne organe in pripravil gradivo, potrebno osvobodilnemu gibanju na Primorskem. Bunkerje in skrivališča je gradil v samotnih odročnih kmetijah in drugih krajih na Banjški, Sebeljski in Trnovski planoti. Za postavitev skrivne tiskarne se je Kosovel posvetoval z različni domačini, ki so dobro poznali svoj teren. Za zelo skriven in težko dostopen prostor, primeren za postavitev barak za tiskarno, pa je vedel le domačin Peter Kogej iz zaselka Ogalce pri Vojskem. Ta je pokazal vodji Pokrajinske tehnike C. Lukmanu-Anju in Angelu Kosovelu skriven prostor v temni grapi, ki se spušča v dolino Kanomlje. Grapo imenujejo domačini »V studencih«, ker izvira tamkaj močan studenec. Prostor sta si ogledala tudi vodja gradbenega oddelka Boris Race-Zarko in tedanjí vodja grafičnega od-

delka Pokrajinske tehnike Pavle Zibelnik-Pajo. Čeprav so nekateri izmed njih imeli pomisleke za gradnjo tiskarne v izredno strmi grapl, kjer bi morali šele pripraviti teren za gradnjo oziroma postavitve barak, so se končno le odločili za gradnjo na tem prostoru še posebno zato, ker je bil tamkaj na voljo močan studenec, ki je lahko s primerno zaježitvijo votline, iz katere je izviral, po ceveh dajal dovolj vode za pogon turbine in dinamama za elektromotor pri tiskarskem stroju.

Okrog 10. junija 1944 so začeli pripravljati prostor za tiskarno. Načrte za barake je napravil vodja gradbenega oddelka Pokrajinske tehnike gradbeni tehnik Boris Race-Žarko, ki je tudi nadziral in vodil gradnjo barak.

Angel Kosovel-Peter, ki je bil po poklicu mizar in so mu poverili dela, je izbral ekipo tovarišev iz zaščitnega bataljona pokrajinskega vodstva osvobodilnega gibanja, ki je tedaj bilo na Utrah med rečico Hotenjo in reko Idrijco nad Dolenjo Trebušo. Iz zaščitnega bataljona je izbral zidarja Franca Meržka, doma iz Tomačevice na Krasu, mizarja Stefana Erjavca iz Šebrelj in Franca Rijavca. Iz Pokrajinske tehnike pa sta bila dodeljena ekipi še Filip Leban, doma iz Tilnika pod Sentviško goro, in graver Jože Bergman, doma z Jesenic. Meržek, Leban in Bergman so kopali in planirali v strmi grapl teren za postavitve barak, Kosovel, Erjavc in Rijavc pa so Gačniku pripravljali les za barake in za notranjo opremo barak. Na žagi je žagal potrebni les domačin iz Gačnika Janez Skok. Barake so izdelovali pri žagi in jih tamkaj sestavili, nato so tramovje oštevilčili, nakar so barake ponovno razstavili in pripravili za prevoz, da so jih nato na izbranem mestu za tiskarno lažje in hitreje postavili. Pripravljeni les je ponoči odvažal požrtvovalni Peter Kogej na odrejeno mesto, nad rob grape »V studencih«, kjer ga je poskril v grmovju, da bi ga ne našli nepoklicani ljudje. Skozi petdeset noči je vozil Peter Kogej tramovje in deske po slabih gorskih poteh iz Gačnika na Ogalce, da so tako prikrili drugim ljudem skrivnostno gradnjo. Dele barak oziroma tramovje in deske so potem z velikimi napori prenesli po strminah z vrha grape do prostora, ki so ga splanirali za strojnico, kuhinjo in jedilnico, nekaj pozneje pa še za stavnico in knjigovoznico ter za električno centralo.

Barako za strojnico so zgradili v izmeri 6,20 krat 4,80 m s streho enokapnico, katere višina je na zgornjem koncu 3,20 m, na spodnjem pa 2,10 m. Strojnica ima na daljši strani, ki je obrnjena proti severovzhodu, 5 oken, na jugovzhodu pa tri okna. Nad strojnico so postavili

v razdalji poldruega metra barako za kuhinjo in jedilnico v izmeri 6 krat 4 m s prav takšno streho. Baraka je predeljena tako, da dobro polovico prostora zavzema jedilnica z dvema oknoma, ostali prostor pa je rabil za kuhinjo, v kateri so nameščeni štedilnik, miza in omara ter ležišče za dežurnega kuharja. Med strojnico in kuhinjo so postavili še manjši prostor, širok 1,5 m, za elektromotor, ki je s pomočjo jermena poganjal brzotiskalni stroj. Za jedilnico so pozneje pristavili še manjšo barako v izmeri 2,60 krat 2 m za knjigoveznicu. K vhodu v strojnico so pristavili še manjši prostor kot vetrobran. Vhodi v strojnico, jedilnico in knjigoveznicu so obrnjeni proti severozahodu, medtem ko ima kuhinja dve okni in na pol zasteklena vrata obrnjena na jugovzhod. Do kuhinje so napeljali iz cevovoda, ki je peljal vodo na turbino v električni centrali, tudi vodovod, da so imeli kuharji pri roki vodo za kuhanje in pomivanje.

Kraj, kjer so postavljali barake za tiskarno, je bil sicer precej oddaljen od posameznih redkih kmetij na pobočju, ki se je spuščalo v dolino Kanomlje. Vendar so morali pri sestavljanju in zbijanju barak zelo paziti na vsak udarec, ki bi lahko odmeval daleč po Kanomeljski dolini in bi s tem izdali gradnjo skrivne tiskarne. Zato so kladiva obdali z gumo, da se niso slišali udarci. Delo pri postavljanju barak se je precej zavleklo zaradi raznih težav, ki so jih imeli s prevozi in s prenosom lesa v grapo, in zaradi ofenzivnih akcij, ki so jih Nemci pogosto izvajali na področje Trnovske in Vojskarske planote.

Ko so Nemci 11. avgusta končali svojo ofenzivo na Vojskarski planoti in zopet odšli v svoje postojanke, so naši prepeljali na Ogalce tiskarski stroj iz gozdov pri Vojščici, kamor so ga bili skrili med ofenzivo. Z vrha grape so nato spuščali posamezne dele težkega stroja. Da bi ob spuščanju ne pokvarili posameznih delov, so zanje napravili posebno močne zaboje, v katerih so jih z vrvmi spuščali z roba v grapo od drevesa do drevesa do strojnice, ki je bila postavljena že konec julija. V strojnici so začeli izkušeni strojniki nameščati električni brzotiskalni stroj, za katerega so morali v nabavnem oddelku v Vipavski dolini nabaviti še elektromotor in 6 do 7 m jermena za pogon stroja ter razno drugo električno gradivo (žico, stikala itd.), potrebno za napeljavo iz elektrarne v strojnico. Tu je elektromotor poganjal tiskarski stroj, dinamo pa je proizvajal elektriko še za razsvetljavo vseh prostorov tiskarne. Napeljavo je opravil električar Jože Mavrenčič, doma iz Sv. Lovrenca pri Neblem v Brdih.

Podstavek tiskarskega stroja, ki je bil zelo težak, so namestili na lesene tramove in ga pritrdili s 35 cm dolgimi vijaki z maticami, ki jih je izdelal kovač v Dolenji Trebuši. S temi so pritrdili ves tiskarski stroj na leseni podstavek iz težkih tramov. Nekaj drugih potrebnih stvari za postavitev tiskarskega stroja pa so izdelali še v delavnicah v Cerknem.

Ker je bilo potrebno za pogon dinama speljati na turbino še vodo iz studenca, ki je izviral nad tiskarno, je 24. avgusta poslal Race domačina Poldeta Črnilogarja iz Sebeljskega vrha na poizvedovanje za vodovodne cevi, ki so jih potrebovali za dovod vode na turbino. Črnilogar je odšel v Masore, kjer je od tamkajšnjih kmetov dobil privoljenje, da odkopljejo cevi, ki jih niso več uporabljali za dovod vode. Race je nato poslal v Masore štiri tovariše, da so odkopali cevi in odpeljali tudi turbino iz požgane domačije kmeta Rjavca. Zanjega avgusta so pri studencu zabetonirali jez in izmerili padeč in dolžino cevovoda ter ob tem ugotovili, da je bilo potrebnih 80 m cevi. Ker so v Masorah izkopali okoli 100 m cevi, so dobili s tem okoli 40 m padca, kar je povsem zadostovalo za pogon turbine in s tem dinamom.⁶

Da bi dobili za tiskarno tudi potrebno črkovno in drugo tiskarsko gradivo, sta med postavljanjem tiskarne že v začetku avgusta 1944 odšla na Kras vodja nabavnega oddelka Martin Kokalj-Aleš in stavec Rado Čenčič-Mitja, ki je že konec julija prišel na Primorsko iz osrednjih tiskarn na Dolenjskem. Na Krasu sta hotela dobiti zvezo s Trstom, od koder naj bi dobili vse potrebno tiskarsko gradivo. V predmestje Trsta sta prišla že 13. avgusta in tamkaj dobila zvezo z osvobodilno organizacijo v Trstu, ki naj bi dobavila potrebno gradivo. Že čez tri dni je Čenčič sporočil vodji Pokrajinske tehnike, da je glede črkovnega gradiva že vse »v najboljšem teku in če ga ne bodo v Trstu kaj polomili, bodo dobili iz Trsta skoraj celo tiskarno.«⁷

Kmalu so imeli že sedem omar črkovnega gradiva, manjkale pa so jim še črke večje stopnje za naslove člankov v časopisih. Zato so prosili vodjo nabavnega oddelka Franja Kranjca-Borisa, naj skuša dobiti črke večje stopnje in vse šumnike (č, š, ž), da bi tako izpopolnili vseh sedem omar s potrebnimi črkami, ter papir formata 70 krat 100 cm, »ker bodo čez teden dni, t. j. 4. septembra, pričeli z obratom velikega stroja.«⁸

Iz Centralne tehnike KPS na Dolenjskem so 18. avgusta obvestili Pokrajinsko tehniko KPS za Slovensko primorje, da bodo po sklepu tehnične konference, ki je bila julija na Dolenjskem in so se je ude-

ležili vsi pokrajinski tehniki in vodje propagandnih odsekov pokrajinskih oblastnih forumov, poimenovali z imeni vse partizanske tiskarne »zaradi boljšega kolportažnega upravljanja«. Zato naj eno izmed primorskih partizanskih tiskarn imenujejo »Slovenija«, za druge pa naj izberejo imena po gorah ali rekah. Centralni tiskarni, ki sta dotlej nosili šifri 11A in 13A, so preimenovali v tiskarno »Triglav« in »Partizanska tiskarna«.

Na ta dopis je odgovoril Centralni tehnik Ciril Lukman že 28. avgusta, in sicer da bodo tiskarno, v kateri so postavili avtomatski tiskarski stroj in ki bo začela kmalu obratovati, imenovali tiskarna »Slovenija«, drugo tiskarno, ki je tedaj še obratovala v Govcu z imenom Julij 63, pa tiskarna »Doberdob«. Zvezo z obema tiskarnama bo vzdrževala kurirska postaja P-7 (pri Gorenji Trebuši).

Ker se je gradnja nove tiskarne toliko zavlekla, je spraševal pokrajinskega tehnik Lukmana tudi oblastni komite KPS za Slovensko primorje, kdaj lahko pošljejo v tisk razne tiskovine. S ciklostilnimi tehnikami in edino tiskarno Julij 63 namreč niso več mogli reševati preskrbe

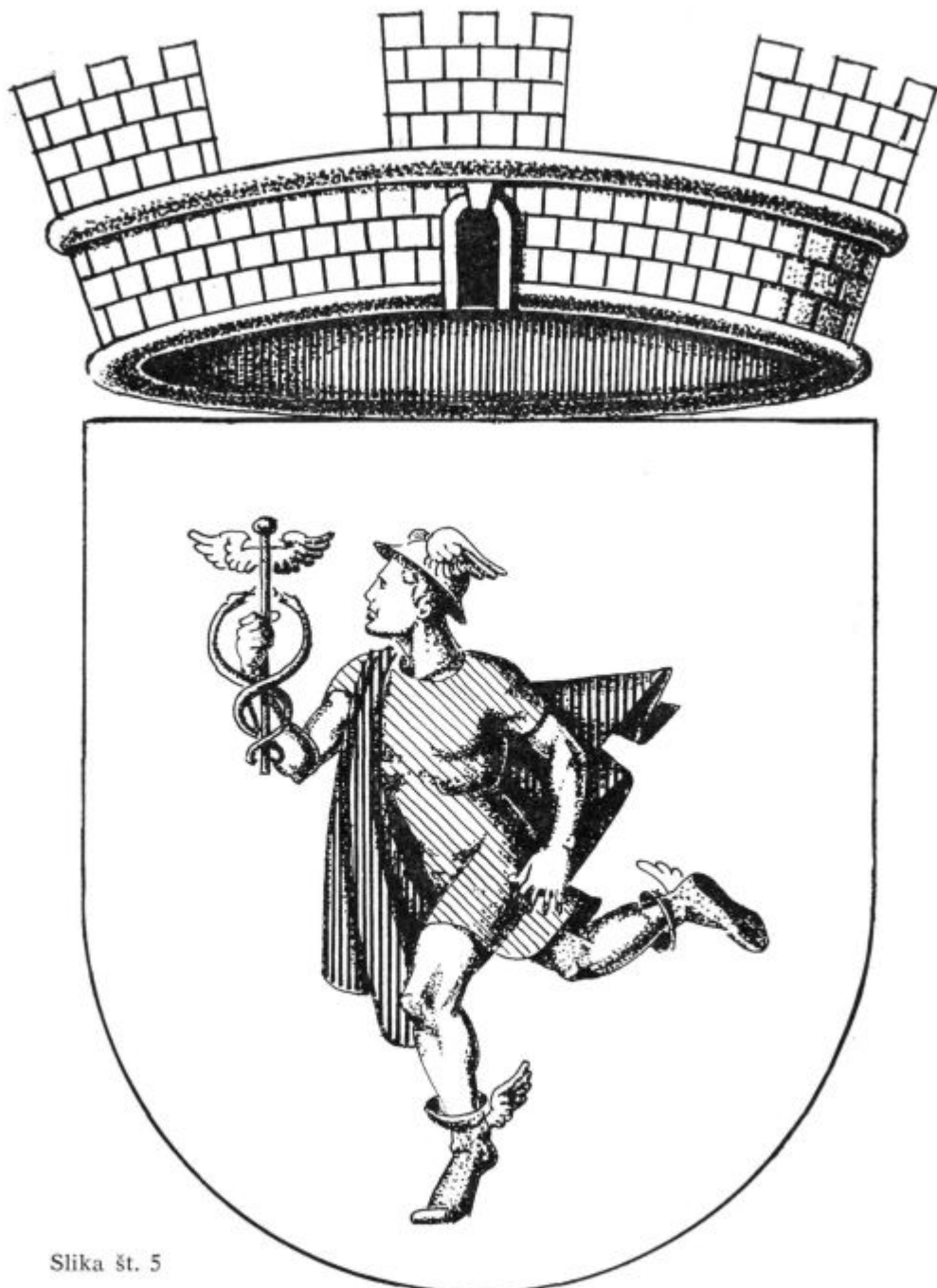
Slovenskega primorja z narodnoosvobodilnim tiskom, še posebno pa ne z uradnim glasilom OF za Primorsko in Gorenjsko Partizanskim dnevnikom. Menil je namreč, da je Partizanski dnevnik edina publikacija, ki jo izdajajo na Primorskem v lastni režiji, medtem ko je bil ves ostali tisk le reprodukcija tega, kar so prinašali centralni listi. Ti pa niso mogli obravnavati toliko lokalnih stvari, ki so zadevale obe pokrajini.

Ker so medtem prejeli v Pokrajinski tehniki novo pošiljko okoli 450 kg slovenskih črk, je Lukman predvideval, da bodo začeli tiskati dnevnik že 5. septembra, vendar to ni bilo uresničljivo. Ni še namreč bila postavljena baraka za stavnico, kjer bi tiskarji lahko stavili in spali, pa tudi stroj še ni bil povsem usposobljen za tisk, ker niso dobili valjčne mase za ulivanje valjev. Zato se je začetek obratovanja nove tiskarne Slovenije zavlekel vse do sredine septembra, ko so dogradili še barako za stavnico, nad katero so napravili na podstrešju tudi ležišča za osebje tiskarne.⁹

(Se bo nadaljevalo)

OPOMBE

- ¹ Podatki, zbrani na osnovi dopisov in poročil, ki jih je poslala tiskarna Ančka 222 Oblastnemu komiteju KPS in pokrajinski tehniki KPS za Slovensko primorje od marca do avgusta 1944 in jih hrani arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v posebnem fondu »Arhiv tehnik« (AT IZDG).
- ² Okrožnica tehnika pri Oblastnem komiteju KPS za Slov. prim. — vsem ciklostilnim tehnikam in tiskarni Ančki 222 5. V. 1944 v AT IZDG.
- ³ Poročilo Pokrajinske teh. KPS za Slov. prim. — Centralni teh. KPS tov. Mihi T. 19. VI. 1944 v AT IZDG.
- ⁴ Podatki, zbrani po arhivskih primerkih tiskovin in iz poročila tisk. Slovenije št. 37/45 — Pokraj. teh. KPS za Slov. prim. 21. I. 1945 v AT IZDG.
- ⁵ Dopis tisk. Ančke 222 — pokraj. tehniku C. Lukmanu-Anju 1. VII. 1944 v AT IZDG.
- ⁶ Dnevnik B. Raceta-Zarka o tekmovanju od 26. VIII. do 7. IX. 1944 v AT IZDG.
- ⁷ Cenčičev dopis — Lukmanu 16. VIII. 1944 v AT IZDG.
- ⁸ Kopija dopisa Pokraj. teh. KPS za Slov. prim. tov. Borisu (= Franjo Kroupa) v arhivu Goriškega muzeja v Kromberku.
- ⁹ Dopis J. Lajevca — C. Lukmanu 30. VIII. 1944 v AT IZDG.

Slika št. 5

Idrijski krajevni grb

Barvna skala: pikčasto zlato (rumena)
 belo srebro (bela)
 navpično črtkano rdeča
 desno poševno črtkano zelena

GRBI V IDRISKI ŽUPNI CERKVI SV. BARBARE

Ferdinand Tancik

Splošno zanimanje za grboslovje v najnovejšem zgodovinskem obdobju nakazuje nov preporod heroldske umetnosti. Žal pa sorazmerno z njim ne narašča tudi spoznanje vsaj osnovnih prvin heraldike, ker jo javnosti posredujejo laiki, ki sami nimajo niti osnovnih zadevnih pojmov in imajo zato vsako le količkaj grbu podobno likovno tvorbo za pristen grb.¹

Heraldika nikakor ni modna muhavost, niti ni bila nikoli plemiško igračkanje v svojem nastanku in poznejšem razcvetu. Ni samovoljno izbirala grbovniških likov, ki nimajo določenega pomena, temveč je že v svojem začetku, še bolj pa v razcvetu bistveno posegala v državne in fevdalno pravne odnose in jih je simbolizirala.²

Slogovna obdobja heroldske umetnosti se precej približujejo arhitektonskim slogovnim obdobjem. Sicer je heraldika zaradi svoje svojevrstne narave, ki se težje prilagaja novim oblikam kot pa katerakoli druga panoga umetnosti, ena najkonservativnejših umetnosti. Čista, tako imenovana živa heraldika, se je pričela razvijati v zgodnji gotiki in se je pozneje v njej tudi razcvetela. Ročno smodniško strelno orožje pa je žal spodrinilo grbovniški ščit in je zato pozneje razcvetu heraldike sledilo od sredine 15. do konca 16. stoletja obdobje mrtve heraldike ali grbovne krasilne umetnosti. Slednja je v drugi polovici 17. stoletja začela naglo propadati in je to tudi povzročilo vsa poznejša nesoglasja v zvezi z Idrijskim krajevnim grbom. Heraldična umetnostna dejavnost se je šele v drugi polovici 19. stoletja opomogla iz tega mrtvila in je ponovno dosegla svoj višek. Pripomogli so ji strokovnjaki, heraldična društva in majhna skupina umetnikov.³

Tem razvojnim obdobjem heraldike je sledil tudi grb naselja, ki so ga v zadnji četrtini 13. stoletja osnovali Slovenci, ki so prišli iz Soške doline med Tolminom in Kobaridom in iz Oslice na Kranjskem in so se naselili na opustelem ozemlju med Cerknim in Idrijo.⁴ Rudno bogastvo njihovega kraja je že v zadnji četrtini 15. stoletja postalo predmet zgodnjekapitalističnega oblikovanja cen na evropskem tržišču,⁵ čeprav so glavno žilo živega srebra odkrili šele leta 1490.⁶

V 16. stoletju si je naselje na podlagi svoje pomembne rudarske dejavnosti določilo grb po ustaljenem, srednjeveškem fevdalno pravem običaju.⁷ Grb je potem potrdil deželni gospod, ki je imel od 15. stoletja dalje pravico podeljevati grbe mestom, trgom in vasem.⁸ Na našem ozemlju so grbovno upravičenost potrjevali člani habsburškega rodu, ki so si leta 1453 pridobili od vladarja rimskega cesarstva nemške narodnosti osebno pravico podeljevanja grbov in plemenitevanja v svojih dednih deželah.⁹ Ti grbovno pravni odnosi so bili vzrok, da prvi avstrijski vladar Franc I. mestom in trgom mnogokrat ni priznal grbovniških diplom, ki so jih podelili deželni gospodje, ampak je upošteval le tiste, ki jih je izdala državna pisarna.¹⁰

V razcvetu heraldike se je namreč razvilo posebno grbovno pravo, ki je varovalo pravico do posameznega grba. Do njega je imel njegov nosilec lastninsko in izključno pravico in z njo tudi pravico razpolagati s svojim grbom. Spore o dozdevno krivo rabljenih grbovniških ščitih pa so poravnavala za to pristojna sodišča.¹¹

Naselja so imela neosebno pojmovano grbovno sposobnost¹² in njihov grb je bil, kot so bili splošno vsi grbi, trajno, na srednjeveški oborožitvi temelječe spoznavno znamenje.¹³ Bil je to določen, po osnovnih heraldičnih pravilih in zakonih narejen lik, ki so ga s posebno pravico uporabljale osebe ali korporacije.¹⁴ Poljuben, svobodno izbran simboličen lik pa je bil heraldičen le tedaj, če je bil nameščen na ščitu, barvan in je bil deden kot določen trajni znak.¹⁵

V uvodu delno pojasnjen heroldski kodeks pravil, ki grbe utesnjuje v neizpodbitne in toge oblike in ki jih natančno in obširno opisuje tudi heroldska umetnostna govornica,¹⁶ nam nazorno izpričujejo heraldični spomeniki v nekdanji idrijski župni cerkvi, posvečeni sv. Barbari, zaščitnici rudarjev, topničarjev, umetnikov, zvonarjev in drugih.¹⁷ Cerkev (sl. 1)¹⁸ so med leti 1619—1637 zgradili s finančnimi prispevki idrijskih rudarjev in cesarja Ferdinanda II.¹⁹ Cerkveno zgradbo so prenovili leta 1754²⁰ in v njej posevno namestili od ladijskega banjastega svoda do spodnjega

roba slavoloka baročne kartuše s petimi donatorskimi grbi, ki zaradi svoje napačne lege zelo motijo stik teh dveh gradbenih členov. Leta 1829, ko so notranjškino cerkve prebelili in poslikali²¹, in leta 1904, ko jo je znova preslikal ljubljanski pleskar in soboslikar Ivan Štrukelj²², so nedvomno skoraj dokončno pokvarili izvorni grbovni okras, ker slikarji niso bili več večji heroldske umetnosti. Spremenili so tudi letnico prve prenovitve 1754 v 1751. Ko pa je bila marca 1945 župna cerkev bombardirana, so tudi grbi popolnoma propadli.

Na slavoloku se od leve proti desni strani vrste naslednji grbi (sl. 2); idrijski krajevni grb, idrijski grb, teritorialni notranjeavstrijski grb, grb idrijskega rudarskega bratovskega sklada in grb rudarskega višjega urada. Ker se ti grbi zaradi nepravilnega restavriranja razlikujejo od izvirnih in heraldično pristnih grbov, navajam pri grbopisih njihove pravilne heroldske podobe in navadne like.

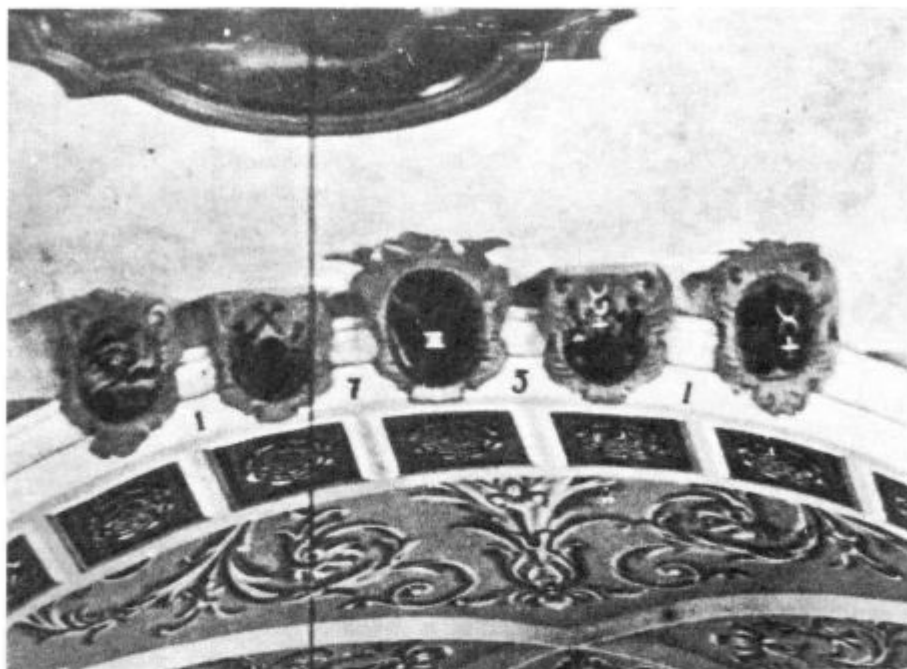
Kot pričajo v arhivu Mestnega muzeja v Idriji ohranjene arhivalije o spornosti idrijskega krajevnega grba in zastave in jih bomo proučili v nadaljevanju te razprave, je največ težav povzročal prav krajevni grb naselja, ki je že v 17. stoletju postalo trg. Letnica tega povišanja ni znana²³, kot tudi ne poznamo letnice povišanja trga v mesto. Janez Velkard Valvasor je posredoval podobo idrijskega trškega grba v svojem obširnem delu *Slava vojvodine Kranjske*²⁴. Grbovni lik pa nlikakor ne predstavlja rudarja, ki v desnici drži simbol za živo srebro²⁵.

Lik idrijskega krajevnega grba simbolizira ekonomsko pomembno krajevno dejavnost, namreč pridobivanje živega srebra in cinobra, in predstavlja starogrškega boga Hermesa. To božanstvo verjetno izhaja iz Arkadije, kjer so ga slavili v obliki kamnitega stebra, iz katerega so pozneje nastale herme. Že Homer ga je opeval kot Zevsovega in Majinega sina. Zgodaj so že nastale zgodbe o tatovih govedih, iz katerih se odraža njegovo nagnjenje do zvijačnosti in hudodelstva. V kultu je že Hermes zelo zgodaj povezan z Apolom in istočasno nastopa tudi kot pokrovitelj drobnice in bog potov, zaradi česar so njegov lik postavljali ob ceste, da je varoval popotnike. Hermes je bil glasnik olimpijskih bogov, imenovan Hermes Psihopomp pa je spremljal duše pokojnikov v podzemlje mrtvih. Bil je zaščitnik raznih izumov, telesne gibčnosti, bistrumja in trgovine. V arhaični umetnosti so ga upodabljali bradatega in oblečenega v kratki hiton in himation, v poznejši ikonografiji pa je mladenič s svojimi značilnimi atributi: krilatimi čevlji, popotnim klobukom (petasosom) in caduceusom (kerykelonom), to je z dvema kačama ovito palico, o kateri bomo razpravljali še pozneje²⁶. Rimljani so Hermesa v svoji mitologiji preimenovali v Merkurja in je bil glasnik bogov in zaščitnik retorike, potov in trgovine. V prenesenem pomenu pa je njegov lik simboliziral soncu najbližji veliki planet Merkur in živo srebro²⁷. V heraldiki njegov lik simbolizira tudi previdnost in spravo, ki sta v trgovini zelo potrebni človeški lastnosti²⁸.

Isti lik krajevnega grba Idrije na Idriji, ki je znana zaradi pridobivanja živega srebra in cinobra, je opisan in upodobljen tudi v grbovnicah avstrijsko-madžarskih mest, ki temelji na starih pečatih, podatkih občin in drugih zanesljivih virih do leta 1902²⁹. Grbopis je naslednji: na srebrnem (ščitu) je antična podoba Merkurja (znamenje živega srebra), ki je oblečen v rdeč plašč³⁰.

Torej grb z likom starogrškega boga Hermesa ali rimskega Merkurja v našem primeru simbolizira naselje, v katerem pridobivajo živo srebro in se ukvarjajo s trgovino. Ker v celoti likovno izpričuje nosilčevo dejavnost, je govoreči grb³¹, kakršni so se pojavili že v 12. stoletju³². Med drugimi slovenskimi naselji imajo poleg Idrije govoreče grbe še Cerknica, Gradež, Konjice, Mokronog, Radovljica, Ribnica, Slovenj Gradec, Turjak, Vinica in Vranksko.

Krajevni idrijski grb v prvi kartuši (sl. 3) je po svoji kompoziciji heraldično nepravilen, ker lik ne izpolnjuje površine štita in se ne prilagaja njegovi obliki³³.

Slika št. 2

Poleg tega mora biti lik obrnjen v heraldično desno stran, to je proti sovražniku³⁴. Prav tako pa je tudi popolnoma napačna konstrukcija tega in vseh ostalih ščitov. Poznogotski polkrožni ščit, ki je nastal v prvi polovici 15. stoletja³⁵ in je tudi sestavni del v 16. stoletju podeljenega idrijskega krajevnega grba, sestoji namreč iz dveh na vsaki strani vertikale AB nameščenih enakih kvadratov drug poleg drugega nad horizontalo CD. Dolžina diagonale GH, prenesena iz točke E na vertikalo navzdol, da točko F. Točka O na razpolovnici med točkama FG je središče polkroga, čigar konca sta povezana z zunanjsima navpičnima stranicama kvadratov (sl. 4)³⁶.

Heroldska umetnost upodablja le izrazito tipsko oblikovane navadne like, nikoli pa ne naturalističnih, kot je na primer pod grbovnim likom grad. Heraldika objekte po svoje stilizira in lik vedno dojema v ornamentalnem smislu, saj je heroldska umetnost sama del ornamentike in je podrejena njenim slogovnim zakonom³⁷. Heraldični slog temelji na lahkem spoznavanju oddaljenega grba in zato morajo biti liki poenostavljeni in njihove sestavine včasih tudi pretirane³⁸. Različno stilizirani navadni liki naravnih tvorb so reducirani na najmanjše število sestavnih delov³⁹, da so čimbolj jasni in da jih ne morejo zamenjavati z drugimi podobnimi. Zato so tudi za te like in osnovo ščita uporabljali kontrastne barve (sl. 5)⁴⁰.

Poleg spornega idrijskega mestnega grba, ki naj bi se razlikoval od trškega⁴¹, je problematičen tudi sam status naselja. Po ljudskem štetju 31. decembra 1890 je imel sodni okraj Idrija 5801 prebivalca in je bil podrejen okrajnemu glavarstvu v Logatcu⁴². Ob povišanju trga v mesto mu v nobenem primeru ne bi spremenili grbovnega lika, to je da bi opustili starega in prevzeli popolnoma novega, temveč bi le izboljšali grb z dodatnim priznakom ali pa bi mu s klanjem, deljenjem, se-

Slika št. 3

kanjem ali z vrinjeno konico pridružili še sekundarnega⁴³. Vendarle pa razen postojnskega mestnega grba niso v Sloveniji izboljšali nobenega drugega⁴⁴. Iz tega sledi, da se v Siebmacherjevi grbovnici mest⁴⁵ upodobljeni grb ne nanaša na naselje, temveč ima povsem drug pomen, kar bomo spoznali v nadaljevanju te razprave.

V heraldični vedi in v preporojeni heroldski umetnosti sta starost naselja in njegova naseljenost spoznavni iz zidne krone⁴⁶. Po številu prebivalcev in času nastanka idrijskemu krajevnemu grbu ustreza srebrna tristolpičasta zidna krona⁴⁷.

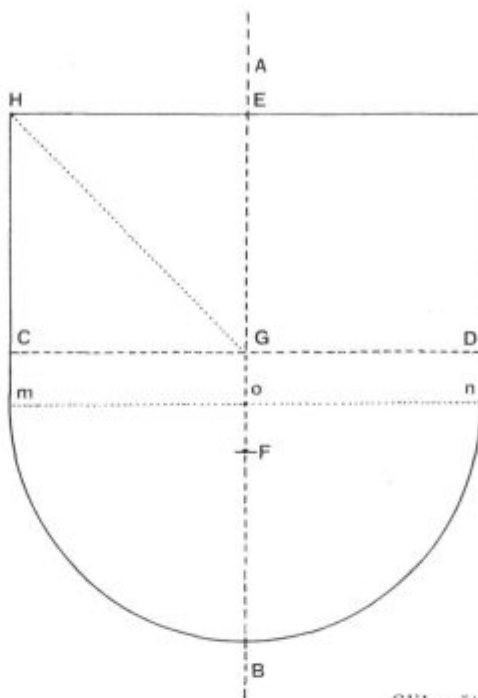
Na slavaloku sledi idrijskemu krajevnemu grbu cehovski grb idrijskih rudarjev. Na srebrnem sta prekržani črni rudarski kladivi nad zelenim trojnim gričem. Na vsaki strani griča stojita zaščitnika idrijskih rudarjev, sv. Anton Padovanski in sv. Barbara⁴⁸. Idrijski obrtniški grb se od drugih podobnih cehovskih rudarskih grbov v mejah nekdanje rimske države nemške narodnosti in poznejše Avstro-Ogrske razlikuje le po trojnem griču in da nima lika zaščitnice sv. Ane.

Teritorialni grb nadvojvodine notranje Avstrije nastopa v sredini slavaloka in je nekoliko večji od ostalih. Na zlatem je dvakrat kraljevsko kronan in zlato oborožen črni dvoglav orel z rdečim srčnim ščitkom s srebrno prečko⁴⁹.

Sledi mu društveni grb leta 1696 ustanovljene idrijske rudarske bratovske skladnice⁵⁰. Od cehovskega rudarskega grba se razlikuje le po caduceusu, ki je na ščitku upodobljen namesto običajnih rudarskih orodij.

Grško kerykeion, rimsko caduceus je Hermesov ali Merkurjev atribut. To je heroldska palica, okoli nje pa se ovijata kači. V heraldiki je mnogokrat opremljena s perutmi, kot so opremljeni tudi Merkurjevi čevlji in klobuk⁵¹. V starem veku je bila ta palica prisposodba miru, v novejšem zgodovinskem obdobju pa v heraldiki poleg miru simbolizira še prijateljstvo in trgovino⁵².

V našem primeru je na tem in na zadnjem grbu na slavaloku leta 1829 ali 1904 slikar, ki ni bil več heroldske umetnosti, poškodovano ali slabo vidno podoba

Slika št. 4

Konstrukcija grbovnega ščita

caduceusa spremenil v stiliziran astrološki simbol za planet Merkur (gl. *), ki so ga v 16., 17. in v začetku 18. stoletja uporabljali tudi alkimisti za označevanje kositra⁵³. Ta simbol pa se bistveno razlikuje od alkimističnega simbola za živo srebro (gl. **)⁵⁴. Takih ideogramov niso nikoli uporabljali v heroldski umetnosti, ker jih je poznal le ožji krog predhodnikov današnje kemije. Podobni simboli in suhoparni napisi tudi obče niso nikoli ustrezali simbolizmu pristne heraldike, ki prav tako ni vrednotila dvornih in hišnih znamk in znakov, ki so jih obrtniki in trgovci uporabljali za signiranje svojega blaga⁵⁵. Gesla so pa v heroldski umetnosti v napisnih trakovih nameščali pod grbovne ščite.

Caduceus je bil zelo pogost grbovni lik zlasti raznih trgovskih korporacij, kot na primer Trgovskega društva 12., 13., 14. in 15. dunajskega okraja, Trgovskega društva Harneala, Društva priznanih informacijskih uradov, Društva trgovcev z živino, uradno ne vpisanih trgovcev z gorivom, trgovcev s konji, uradno ne vpisanih trgovcev s papirjem, risbami in pisarniškimi potrebščinami, trgovcev s knjigami, umetninami in muzikalijami, trgovcev z lesom in premogom in trgovcev s posodo⁵⁶.

Isti grbovni lik je upodobljen tudi v zadnjem grbu rudarskega višjega urada, ki je bil od leta 1689 podrejen notranjeavstrijski dvorni komori za denarstvo in

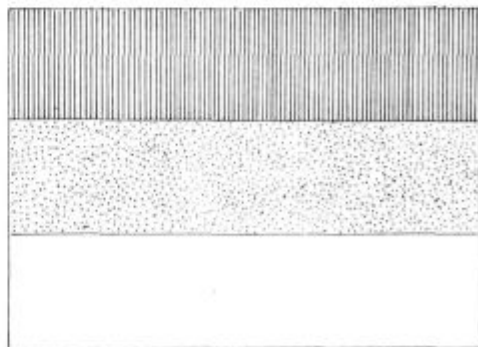
Slika št. 6

rudarstvo na Dunaju⁵⁷. Grbovni ščit je klan, spredaj je na rdečem srebrna prečka (notranja Avstrija), zadaj pa je žal v alkimistični simbol za kositer spremenjen caduceus (sl. 6). Iz prvotne združitve dveh grbov s klanjem ščita je nevesč slikar naslikal v enem ščitu dva ščitka, ki ne ustrezata predpisanim sorazmerjem in spominjata na zelo slabo kompozicijo poročnih ali zveznih grbov, ki pa jih nikoli niso združevali v enem ščitu, temveč sta bila ščita nameščena drug poleg drugega tako, da sta se njuna zgornja konca nagibala navzven⁵⁸. V našem primeru je spodaj med njima nastala majhna vrinjena upognjena konica, ki tu kot heraldska podoba nima nikakršne funkcije in spominja na neheraldično tvorbo slovenskega grba

Slika št. 7

Idrijski krajevni prapor

Slika št. 8

Idrijska krajevna zastava

v nekdanjem jugoslovanskem državnem grbu, ki je nastal po predpisu, objavljenem v Službenih novinah SHS št. 229 dne 14. oktobra 1922 in ga je litografiranega izdal Učiteljski dom v Mariboru⁵⁹.

Na heraldičnih elementih temeljita tudi krajevni prapor in zastava⁶⁰. Praporovemu listu idealnega formata 1 : 2 in ščitove barve se prilagaja grbovni lik (sl. 7), ki je obrnjen proti kopjišču. Grbovni lik ne sme biti nikoli tako preoblikovan, da bi postal nejasen in bi imel okrnjen svoj heraldični značaj. Od prapora, ki je svečano krajevno znamenje, se razlikuje zastava, katero naselje uporablja za praznične prilike in bolj navadne slovesnosti. Zastava je deljena v grbovnlh barvah (sl. 8), in sicer je barva lika zgoraj, pod njo barva priznaka, spodaj pa barva štita⁶⁰, torej rdeče-rumeno-bela.

Opombe:

- ¹ D. L. Galbreath, *Handbüchlein der Heraldik*, Lausanne 1930, 7.
- ² L. Gritzner, *Grundriss der Geschichtswissenschaft zur Einführung in das Studium der deutschen Geschichte des Mittelalters und der Neuzeit*, Bd. I, Abtlg. 4, Leipzig—Berlin 1912, 64.
- ³ H. G. Ströhl, *Heraldischer Atlas*, Stuttgart 1899, 7.
- ⁴ M. Kos, *Zgodovina Slovencev*, Ljubljana 1955, 200.
- ⁵ Isti, n. d. 348.
- ⁶ Isti, n. d., 350.
- ⁷ Gritzner, n. d., 73.
- ⁸ Galbreath, n. d., 43.
- ⁹ Gritzner, n. d., 80.
- ¹⁰ K. Prijatelj, *Državni grb kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev*, *Časopis za zgodovino in narodopisje*, Maribor 1928, 84—87.
- ¹¹ Gritzner, n. d., 70.
- ¹² Isti, n. d., 71.
- ¹³ Galbreath, n. d., 13.
- ¹⁴ Gritzner, n. d., 86.
- ¹⁵ Isti, n. d., 86.
- ¹⁶ Isti, n. d., 76.
- ¹⁷ J. L., *Seznam svetnikov-zavetnikov in grbov nekaterih obrti ter njih zadrug*, *Koledar Mohorjeve družbe*, Celje 1905, 75.
- ¹⁸ *Fotografija notranjščine idrijske župne cerkve sv. Barbare med leti 1904—1914*, last Ludvika Kovačiča, arhivarja Mestnega muzeja v Idriji.
- ¹⁹ M. Arko, *Zgodovina Idrije*, Gorica 1931, 174, 175.
- ²⁰ Isti, n. d., 178.
- ²¹ Isti, n. d., 179.
- ²² Isti, n. d., 181.
- ²³ Isti, n. d., 212.
- ²⁴ J. W. F. v. Valvasor, *Die Ehre des Herzogthums Krain*, Laibach—Nürnberg 1689, IX. Buch, 121.
- ²⁵ Arko, n. d., 213.
- ²⁶ *Enciklopedija likovnih umetnosti* 2, Zagreb 1962, 530.
- ²⁷ B. Klaić, *Rječnik stranih rječi, izraza i kratica*, Zagreb 1958, 488, 808.
- ²⁸ G. Guelfi, *Vocabolario araldico*, Milano 1897, 245.
- ²⁹ Ströhl, *Städte-Wappen von Oesterreich—Ungarn*, Wien 1904, VI.
- ³⁰ Isti, n. d., 43. T. XI.
- ³¹ Isti, *Heraldischer Atlas*, 11.
- ³² Galbreath, n. d., 42.
- ³³ Ströhl, n. d., 10.
- ³⁴ Galbreath, n. d., 71.

- 35 Ströhl, n. d., 9.
- 36 Isti, n. d., 9.
- 37 Isti, n. d., 7.
- 38 Galbreath, n. d., 92, 93.
- 39 Gritzner, n. d., 89.
- 40 Isti, n. d., 90.
- 41 Arko, n. d., 213.
- 42 K. k. statistischen Central-Commission in Wien, Vollständiges Ortschaften-Verzeichniss der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder nach den Ergebnissen der Volkzählung vom 31. december 1890, Wien 1892, 148.
- 43 Ströhl, n. d., 22.
- 44 Isti, Neuverliebene Wappen österreichischer Städte und Märkte, Monatsblatt der Kais. kön. heraldischen Gesellschaft Adler, VII. Bd., Nr. 31, Wien 1913, 276, 277.
- 45 Neuer Bericht über den Stand und Fortgang des grossen deutschen Stamm- und Wappenbuches, welches unter dem Titel J. Siebmacher's Wappenbuch in neuer reichvermehrter mit historisch-genealogischen Erläuterungen versehener Ausgabe erscheint, Nürnberg 1902, Wappen der Städte und Märkte etc., Bd. 29/256, 60/228, 81/228, 85/228, 90/228, 93/228, 108/271, 118/288, 123/288, 126/288, 147/288, 149/288, 178/288, 204/288, 224/288, 235/288, 245/288.
- 46 Ströhl, Heraldischer Atlas, T. XVI.
- 47 Isti, Städte Wappen von Oesterreich-Ungarn, VIII.
- 48 J. L., Seznam svetnikov-zavetnikov in grbov nekaterih obrti ter njih zadrug, 75.
- 49 Ströhl, Heraldischer Atlas, T. I, 4, 5. Isti, Oesterreichisch-ungarische Wappenrolle nach seiner kaiserlichen und königlichen apostolischen Majestät grossem Titel, Wien 1890, T. I.
- 50 Arko, n. d., 127.
- 51 B. Bucher, Real-Lexikon der Kunstgewerbe, Wien 1884, 58.
- 52 Guelfi, n. d., 243.
- 53 Kolektivno delo, Weltall und Menschheit, Bd. 3, Chemie des 16., 17. u. 18. Jahrhundert, Berlin 1904, 293.
- 54 Enciklopedija MK, zv. Znanost, Ljubljana 1967, 64.
- 55 Ströhl, n. d., 11.
- 56 Grbovnica obrtnih strok, Narodni muzej v Ljubljani, inv. št. 19136.
- 57 Arko, n. d., 91.
- 58 Ströhl, n. d., 21., 22.
- 59 Prijatelj, n. d., 84—87.
- 60 Ströhl, n. d., 19.

IDRIJSKA »KAMŠT« SE PODIRA

Prof. Albert Struna, dipl. inž.

Ko pride popotni človek po cesti od Logatca prav do dna idrijske kotline in skoraj že v mesto samo, se mu tik pod levim pobočjem nad Idrijco prikaže mrka kamnita stavba; nekam čudno visoka s skodlasto streho in brez vsakih oken. Turisti novih časov po teh krajih seveda brze mimo po asfaltu na desnem bregu Idrijce, tako da jim komaj še uide pogled na »Mejco«, idrijsko otroško zabavišče in igrišče, pa jih že vklenejo ožine idrijskih hiš in verjetno tudi drugačni namen. Morda prav zato premnogi ne vedo, kaj jim je ostalo skritega.

V tem kamnitem zidovju je Idrija vse doslej ohranila neprecenljivo vrednoto iz naše rudarske zgodovine, znamenito »kamšt« (ali »kmšt« ali »kumšt«), ki naj bi bila celo »deveto čudo sveta«. To je črpalna naprava v najstarejši izvorni izvedbi, ki jo je gnalo ogromno vodno kolo. Z nanj priključenim drogovjem je vzdigovala vodo iz kakih 270 metrov globine, ker je jamska voda venomer ogrožala varno rudarjenje.

Teh preglavic so se idrijski rudarji rešili že leta 1596, ko so od Kobile, kjer je bila zajezena Idrija, speljali 3459 m dolge »Rake«, da bi dobili dovolj vodne moči za pogon črpalke, ki je bila takrat tudi postavljena v neki prvobitni izvedbi. Idrija je bila namreč že ob izviru tako bogata z vodo, da je gnala več mlinov; toda tudi z odprtimi lesenimi »Rakami« so bile velike sitnosti, ker jih je bodisi zasipavala zemlja ali pa je toku pozimi nagajala sreznata voda. V zimi leta 1775 je zapadlo toliko snega, da ga niso pomnili najstarejši ljudje. Reka se je kar ustavila; vsi rudarji in gozdni delavci so morali trdo delati, da je za »kamšt« pritekalo toliko vode, da so jo dvakrat na dan pognali in rudnik ni utrpel večje škode. Zanesljive so domneve — verjetno bodo svoj čas lahko tudi potrjene — da je »kamšt« čakala marsikatero »konstruktivno« spremembo. V sedanji izvedbi je bila zasnovana in zgrajena leta 1790 — pozneje prav gotovo ne — in se je po tem mogočno vrtela noč in dan več kot poldrugo stoletje brez resničnega zastoja. Od vsega začetka pa do leta 1948 je pravzaprav v osnovah ostala nespremenjena.

Strežba in upravljanje sta bila ves čas v rokah izbranih mojstrov (»kunstštajerjev«), ki so se zaradi tega izredno kočljivega in pomembnega opravila čutili vzvišene nad navadnimi rudarji.

Kako krepko besedo so imeli, pa pripoveduje po ustnem izročilu »stari Idrijčan« Srečko Logar, kadar je bilo s »kamštjo« kaj narobe. Vzlic vsemu poznavanju

in čuječi pazljivosti se je nekoč ustavila prav na dan svetega Ahacija (ki je v Idriji znan patron), ko je bila večina »kunstštajgerjev« ravnó pri maši. Službujoči »kunstštajger« se je tedaj kar v delovni obleki odločno postavil v sredo cerkve in glasno zaklical: »Ustavila se je.« Ljudje so se samo ozrli, vsi »kunstštajgerji« so se naglo dvignili in odšli na delo. Tako moč je tudi pokazala »kamšt«, kadar ji je predla trda.

Močno jo je spet prizadelo leta 1948, in sicer tako usodno, da se je takrat ustavila za vselej. Povodenj v Idrijski kotlini je odnesla stari jez na Kobili in Rake so obstale brez vode. Po prizadevanju tehniških zgodovinarjev je bila »kamšti« priznana čast zaščitenega zgodovinskega spomenika. Namesto velikana — vodnega kolesa s 14 metri premera so v jami postavili temu nasproti pritlikavo centrifugalno črpalko na pogon z elektromotorjem, ki ga seveda polnovredno nadomešča. Tehnika pač osvaja svet in »kamšt« je tako šla v zgodovino.

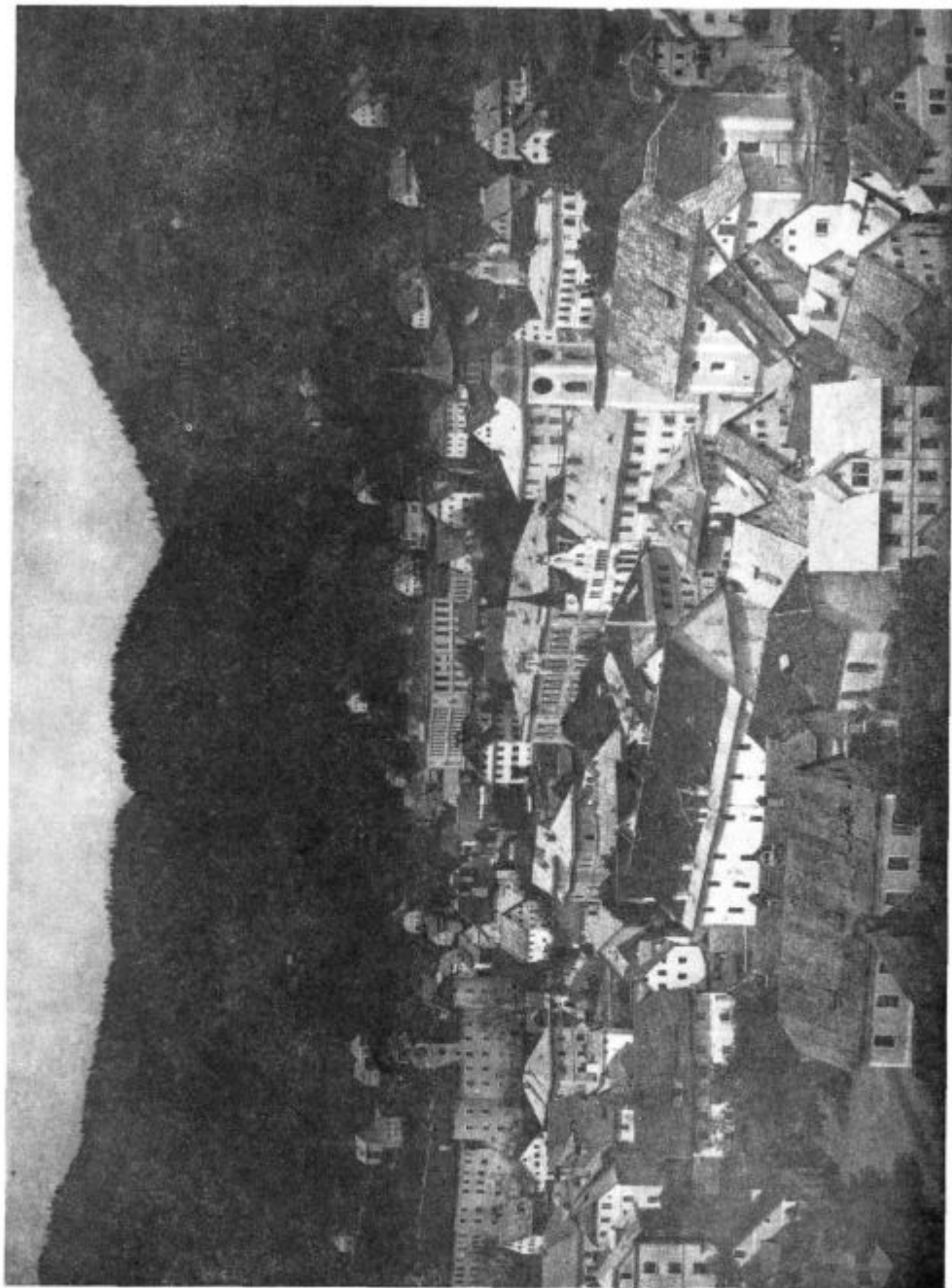
Namesto zasluženega miru pa jo zdaj obdaja še druga, skoraj smrtna nevarnost. Do metra debeli kamniti zidovi na trdnjavsko močnih temeljih so začeli popuščati, saj se kažejo sumljivo široke in visoke razpoke, na drugi strani pa se kamen pod pritiskom kar drobi. Vrh tega so se stene tudi tako usločile, da jim grozi najhujše — popolno razsulo. Hkrati je tudi vrátilo toliko přemaknjeno, da se obod kolesa že naslanja ob steno.

Geologi so se domislili različnih razlag, zakaj ves breg potuje proti »Mejci« oziroma Idriji; najbrž so vse pravilne, saj jih čedalje bolj potrjuje razdiralno delo podzemeljskih plasti, ki si neizprosno krčijo lastne poti.

Nemara ima določen delež pri tem — tako pravijo gradbeni strokovnjaki — betonirani rov za črpalno drogovje, ki se naslanja na zgradbo za jašek »Delo« tik nad »kamštjo«. Vse tako kaže, da bo prav na tem kraju potreben prvi ukrep... toda o tem bodo dokončno spregovorili še strokovnjaki.

Idrijska »kamšt« je brez para na svetu, nobena rudarska zemlja na svetu se ne more ponašati s tako starinsko in dragoceno spominsko napravo. Po vsem tem ni brez smisla in haska prizadevanje, da bi ostala ohranjena zanamcem kot redko živa priča našega starodavnega rudarjenja.

»Kunstštajgerjev« ni več, da bi ji pomagali in kdo ve, če bi sploh mogli. Zdaj pač »kamšt« sama že prav glasno kliče na pomoč Tehniški muzej Slovenije, mestni muzej in rudnik živega srebra v Idriji ter vso našo tehniško javnost: »Podiram se...«

Idrija pred prvo svetovno vojno

OB 70-LETNICI USTANOVNE LISTINE OBČINSKE NIŽJE REALKE V IDRJI (29. XII. 1900—29. XII. 1970)

Lado Božič

Solsko življenje je dahnilo v idrijsko kotlino že v prvem stoletju rasti rudnika in nastajanja kraja, zarodka bodočega mesta.

Ljudska šola je bila ustanovljena leta 1580. Do danes je prehodila zelo dolgo pot. Prebijala se je skozi stoletja, se razvijala in rastle pa se spreminjala v skladu s tokovi časov in razmer, pod udarci mestnih in rudniških gospodarjev, ki so se menjavali, vedrili in oblačili nad dolino reke Idrijce. Dočakala je visoko starost in čez deset let bo praznovala 400-letnico rojstva.

Mnogo počasneje je šla pot do srednje šole. Stoletje in četrt je poteklo od začetka osnovne šole, ko se je v idrijskem kotlu rodila prva misel, prva želja in je padel prvi predlog o ustanovitvi srednje šole.

Prva prošnja Idriččanov za srednjo šolo je romala na Dunaj 7. julija 1716. Cesarski dvor so prosili za dva razreda gimnazije. Ponudili so tudi sredstva za vzdrževanje. Poskus ni uspel, kar pa ni omalodušilo prizadetih. Težnje po srednji šoli so živele naprej.

Leta 1784 se je nepričakovano uresničila v Idriji trirazredna latinska gimnazija, ki je zdržala pri življenju polnih trinajst let. Prenehala je l. 1797, ko so Francozi prvič vkorakali v mesto.

Tretja francoska okupacija Idrije, od leta 1809 do 1813, je prinesla mestu gimnazijo-licej s slovenskim učnim jezikom, ki pa je z odhodom okupatorjev prenehala živeti.

Ponovno oživitev stare predfrancoske trirazredne gimnazije je mesto dočakalo spet v letih 1823 do 1827 in kasneje od leta 1844 do 1849.

Po tem času nastopi daljše obdobje zatišja. Idrija je brez srednje šole nad petdeset let. Borba idrijskih ljudi za srednjo šolo pa tudi v teh dolgih desetletjih ni prenehala.

Zanimivo je, da je po letu 1850 prišel predlog o ustanovitvi nižje realke z oblastne strani. Vendar le kot udarec proti predlogu meščanov, da se odpre četrti razred ljudske šole. Ker oblasti na to niso hotele pristati, so postavile svoj predlog. Učitelji so ga takoj sprejeli in utemeljevali ustanovitev nižje realke. Trdili so, da je Idrija drugo mesto na Kranjskem in da je treba dati rudarskim otrokom priliko in pot do boljšega kruha. Med tedanjimi cerkvenimi in civilnimi oblastniki se je o predlogu razvila dolga papirnata vojna. Njen končni izid pa je bila odbita prošnja z utemeljitvijo, da občina ne bi zmogla stroškov za vzdrževanje nižje realke.

A misel na nižjo realko je v kotlu živela dalje. Kot protiutež takim prizadevanjem so oblasti v letu 1852/53 odprle enoletni pripravljalni tečaj za ljudsko-šolske podeželske učitelje. Tečaj je bil odpravljen čez trinajst let zaradi pomanjkanja denarnih sredstev.

Po letu 1870 je v Idriji zažarela misel o novi obliki srednje šole. Slo je za realno gimnazijo. Dne 9. julija 1872 je poslal občinski odbor deželni vladi Kranjske obširno vlogo s predlogom za ustanovitev državne realne gimnazije. Po dveh letih reševanja je ministrstvo za uk in bogočastje na Dunaju prošnjo zavrnilo, češ da

ni potrebe po takem zavodu in da se občina ni zavezala prispevati sredstva za njegovo vzdrževanje.

Po Idriji in Nikavi je v naslednjih dvajsetih letih steklo mnogo vode. Takrat pa je spet planila na dan idrijska zahteva po srednji šoli; tokrat zahtevajo gimnazijo.

Odbornik Valentin Lapažne je 4. julija 1894 na seji občinskega odbora v svojem imenu in v imenu osmih odbornikov predlagal, da ustanovi občinski odbor mestno nižjo gimnazijo. V svojem govoru je predlog utemeljeval takole:

»V pismeni vlogi sem predlagal, naj občinski odbor sklene na svoje stroške ustanoviti v mestu nižjo gimnazijo. Da bi ta predlog utemeljil, podpisalo ga je še osem odbornikov, naj navedem nekaj vzrokov. Izvršitev predloga bo sicer težka, predvsem v gmotnem oziru bo za občino težka butara, vendar pa je šola zanjo tudi zelo važna in neprecenljive koristi. Če pogledamo, koliko danes žrtvu-jemo za šolstvo, tedaj ugotovimo, da smo prav mi v našem mestu zelo zelo zaostali za drugimi mesti. Delavcev imamo dovolj, toda inteligence v pravem pomenu besede vzgojimo v Idriji vse premalo. Pred več kot 25 leti, ko še ni bilo sedanjega šolskega zakona, je naša idrijska Glavna šola slovela po celem Kranjskem kot posebno dobra šola. Z njo je bila združena tudi učiteljska pripravnica. Šolo je obiskovalo vedno mnogo tujcev, pa tudi Idrija je dala iz svoje srede mnogo dobrih učiteljev, čeprav se takrat od pripravnikov ni zahtevalo toliko kot danes.

Novi šolski zakon je vse spremenil. Vsaka vas ima danes svojo šolo, kar pomeni velik napredek, saj je vsakemu pastirčku zagotovljena šolska izobrazba. Koliko pa smo v primerjavi z vami napravili v mestu v zadnjih petindvajsetih letih? Koliko smo na boljšem? Koliko smo napredovali? Oprostite mi, častiti gospodje, opazko: prav nič nismo napredovali, razen tega, da smo dobili poleg četrtega še peti razred ljudske šole.

Resnično pohvalno in toplega priznanja je vredno, da c. kr. rudnik s svojimi močmi vzdržuje petrazredno deško in deklško šolo. Šolski zakon določa, da mora hoditi vsak mestni otrok v šolo osem let, od 6. do 14. leta starosti. To se tudi izvaja. Ob tem zakonskem določilu pa se skrbnim staršem vsiljuje važno vprašanje: otrok mora hoditi v šolo osem let, na voljo pa so le štiri oziroma pet razredov. Kaj naj stori otrok, ko uspešno dokonča vse razrede, star pa je že deset oziroma enajst let? Kam naj da skrbni oče pridnega in za boljše izobrazbo sposobnega in celo nadarjenega sina?

Taka in podobna vprašanja si stavljajo na koncu vsakega šolskega leta mnogi družinski očetje. Jasno, ne uradniški in meščanski, pač pa delavski, ki dajejo največje število šoloobveznih otrok, med katerimi je zelo mnogo nadarjenih. Kam naj da delavec, paznik, mali obrtnik ter drugi pridnega sina, ko dovrši pet razredov ljudske šole, če niso toliko gmotno sposobni, da bi ga poslali na kako srednjo šolo ali v kak drug višji učni zavod? Človeku se mora tak priden učenec smiliti, ker je obsojen, da mora zadnji razred ponavljati še tri

ali štiri leta. V tem času se poleni in razvadi, medtem ko bi si z istimi stroški pridobil mnogo splošne izobrazbe, če bi imeli v mestu srednjo šolo. Ni treba posebej poudarjati, častiti gospodje, da imamo med doraščajočo mladino mnogo nadarjencev. Dovolj dokazov imamo za to pri c. kr. rudniku. Pazniško osebje prihaja iz naše ljudske šole, pa tudi med delavci ni malo izobraženih. Imeli pa bi lahko še bolj pridno in izučeno mladino. Je pa ovira v tem, da vedo nadarjeni šolar in njegovi starši že vnaprej, da sin ne bo mogel postati prav nič več kot oče: delavec-rudar, v mnogih primerih pa še to ne, ker imajo krepkejši kmečki delavci skoraj prednost. Tako za pridnega kakor za slabega šolarja iz rudarske oziroma delavske družine ni po izpolnjenem 14. letu starosti druge poti kot v zbirnico ali »bašerijo«, kjer začenja s težkim delom in mu vse pridobljeno znanje spuhiti. Mnogi talenti se v jamski temi dejansko zakopljejo. Mnogi očetje so se že izrazili tako: Kaj bom fanta silil k učenju, za delavca bo že dober, drugam ga v uk tako ne morem dati.

Srednja šola, to je spodnja gimnazija, bi vsemu temu prišla v okom. Če bi imeli poleg dobrih štirih razredov ljudske šole še gimnazijo, bi si veliko število dečkov iz pridnega delavskega stanu priborilo boljše bodočnost. Naj nihče ne reče, kaj bodo koristile rudarskemu sinu dve ali tri latinske šole, ko pa vendar študija iz gmotnih ozirov in zadržkov ne bo mogel končati. Na tako trditev bi odgovoril takole: Dve, tri ali štiri šole bodo zelo koristile. Čas bo koristneje porabljen, kot pa če bi moral učenec brez pravega namena in potrebe ponavljati razrede ljudske šole. Če s spodnjo gimnazijo ne bi dosegli ničesar drugega kakor samo to, da bi spremenili nepotrebno ponavljanje v koristno šolsko obiskovanje, bi se izplačale vse žrtve.

Da bi bila spodnja gimnazija v Idriji dobro obiskana, ni treba posebej poudarjati. Če pogledamo le v deško šolo, ki ima v vsakem razredu okoli sto večinoma domačih učencev, potem ni dvoma, da bi gimnazija uspela. Tudi bližnja okolica, Notranjska sploh, pa tudi Primorska bi dale svoj prispevek.

Najtežja plat stvari pa je zavod ustanoviti in vzdrževati. Z drugimi besedami: kje dobiti potrebni denar?

Častita gospoda! Tu smo v zelo dobrem položaju. Resnično! V dobrem položaju. Dokler imamo v svoji sredi takega veledavkoplačevalca, kakor je slavni c. kr. rudnik, se ni treba bati za sredstva. Dokler bo slavna c. kr. rudniška direkcija občini tako naklonjena kot doslej, potem smo lahko prepričani, da ne bomo imeli le mestne spodnje gimnazije pač pa tudi že c. kr. gimnazijo. Upam si trditi, da sem vsem gospodom govoril iz srca.

Že v začetku sem trdil, da je Idrija na šolskem polju za drugimi mestj daleč zaostala in ker je odbor mestne občine prvi poklican, da temu odpomore, zato ponavljam svoj predlog:

Občinski zastop mesta Idrije naj sklene na svoje stroške ustanoviti mestno nižjo gimnazijo.*

Po tej obrazložitvi predloga je stekla razprava. Prvi se je oglasil k besedi c. kr. rudniški nadsvetnik Adolf Plaminek. S predlogom se ni strinjal. Menil je, da je podržavljanje nižje gimnazije zelo negotova in težavna stvar. Trdil je, da je »v tostranski državni polovici« (Avstriji) gimnazij sploh preveč. Tudi glede vzdrževanja da je treba dobro premisliti, ker je sedanja občinska doklada že zelo visoka. Svojo naklonjenost pa je izrazil kakemu tehničnemu zavodu, ki bi bil idrijskim razmeram prikladnejši kot gimnazija.

Predlagatelj ustanovitve gimnazije je zatem menil in izrazil upanje, da se rudniške oblasti ne bodo upirale ustanovitvi gimnazije, in nadaljeval, da je ob obisku Nj. Veličanstva cesarja v Idriji tedanji vodja žgalnice c. kr. rudniški nadsvetnik Čermak izjavil, da daje rudnik državi čisti milijon kron letnega dobička. To se dogaja že dalj časa in se bo dogajalo tudi v bodoče. Če bi od teh mnogih milijonov, ki jih dobiva država od rudnika, nekaj žrtvovala, bi bilo to pošteno in pravično, saj bi šlo v korist rudarskih družin, ki k dobičku največ pripomorejo. Če trdi gospod nadsvetnik, da rudnik v tem letu ne bo presegel tristo tisoč goldinarjev dobička, pa je treba upoštevati, da so bila pretekla leta zelo ugodna in da bodo taka tudi naslednja. Sedanje stanje je le prehodno. Pred očmi je treba imeti tudi dejstvo, da se danes že za vsako drugo šolanje zahteva spodnja gimnazija (n. pr. za c. kr. gozdarsko šolo in druge). Gotovo bi se za morebitni tehnični zavod prav tako zahtevala spodnja gimnazija. Dva taka vzgojna zavoda bi se drug poleg drugega izpopolnjevala in oba bi toplo pozdravili.

Odbornik in c. kr. učitelj Alojzij Novak je predlog podprl in poudaril, da je v šolskem letu v četrtem razredu ljudske šole najmanj dvajset nadarjenih učencev, ki bi lahko prestopili na gimnazijo; tako pa bodo ostali brez nadaljnje izobrazbe, ker so revnih staršev. Podobna je slika tudi v petem razredu, kjer bo prav tako okrog dvajset učencev zrelih za gimnazijo. Če bi imeli tako šolo v mestu, bi jo obiskovali vsi, drugam pa bodo šli le kakšni štirje.

Pri glasovanju o predlogu Valentina Lapajneteta je občinski odbor predlog sprejel s trinajstimi glasovi. Le štirje glasovi so bili proti predlogu. Proti so glasovali: župan Fran Didič, Adolf Plaminek, Karel Svoboda in Jakob Inglič.

Na podlagi občinskega reda je občinski odbor nato izvolil odsek sedmih odbornikov, ki naj bi pripravil vso zadevo, posebno pa rešil finančna vprašanja gimnazije in nato poročal odboru. V odsek so izvolili vse štiri občinske svetovalce: Franca Sinkovca, Dragotina Ceferina, Franca Nagodeta in Petra Vidmarja. Poleg njih pa še odbornike: Valentina Lapajneteta, Alojzija Novaka in Frana Golija. Vsi so izvolitev sprejeli.

Predlog o ustanovitvi nižje gimnazije je bil sicer sprejet z veliko večino odbornikov, ni pa bil nikoli uresničen. Trinajstim glasovom so se zoperstavili samo štirje in zmagali. Teža odločitve je potegnila na stran manjšine, v kateri so bili konservativci z županom in rudniškim predstojnikom na čelu. Rudniško vodstvo pa je v tistih časih vedrilo in oblačilo nad idrijskim mestom. Tako je tudi odločilo,

da v Idriji ne bo gimnazije. Občinski odbor o tej zadevi ni več razpravljajal, pa tudi organizacijski odsek ni na nobeni seji podal poročila o svojem delu.

Čas je potekal in delal za srednjo šolo. Čez dve leti so bile v mestu nove občinske volitve, pri katerih je zmagalo liberalno meščanstvo nad konservativci in izvolilo za župana svojega kandidata Dragotina Lapajneto.

Dobro leto po izvolitvi novega občinskega odbora in novega župana je na seji 3. februarja 1897 župan prebral prošnjo tristoenega hišnega posestnika in davkoplachevalca, naj občinski odbor ustanovi v mestu nižjo gimnazijo in zagotovi zanjo primerne prostore v novi občinski hiši.

Seja je imela na dnevnem redu samo to točko. Po razpravi so spet izvolili pododsek, ki bi preštudiral zadevo, pripravil predloge in poročal občinskemu odboru. Na čelo pododseka je tokrat stopil sam župan Dragotin Lapajne, v njem pa so bili še občinski svetovalci: Fran Nagode, Peter Vidmar in Franc Vončina ter odborniki: Alojzij Novak, Anton Knap in virilnik Fran Goli. Prošnjo glede nastanitve gimnazije v novi občinski stavbi pa je odbor odklonil z utemeljitvijo, da bo treba za novo šolo zgraditi tudi primerno novo šolsko poslopje.

Zadeva je stekla in že čez mesec dni je na seji 22. marca župan poročal, da glede srednje šole za zdaj še ne more povedati nič kaj posebno novega. Dejal pa je, da se je posvetoval z gospodom deželnim poslancem dr. Danilom Majaronom, ki je menil, da bo za Idrijo težko izposlovati gimnazijo. Laže bi šlo z meščansko šolo. V razpravi pa so odborniki menili in ponovno sklenili, da je akcija za ustanovitev gimnazije treba nadaljevati.

Borba za gimnazijo se je prenesla v zakulisje in spet dolga tri leta ni prišla v javnost uradna beseda, kako bo z novo srednjo šolo. Šele na seji 14. marca leta 1900 je odbornik Ivan Bonča postavil županu vprašanje: Kaj je bilo doslej storjenega za ustanovitev srednje šole v Idriji?

Župan je odgovoril, da se je obrnil do državnih in deželnih poslancev in o zadevi z njimi tudi ustno razpravljajal. Še posebej da bo naprosil poslanca dr. Majarona, da sporoči, kakšne korake je v zadevi doslej napravil in s kakšnim uspehom. Župan je tudi menil, da obstoji upanje za uspeh, ker se oblasti za zadevo zanimajo in je šolsko vodstvo poročalo na pristojna mesta o velikem številu učencev na svojem zavodu. Iz poročila je razvidno, da bi že samo mesto zagotovilo zadosten obisk srednje šole. Pričakovati pa je obisk tudi iz okolice.

Stvar je počasi dozorevala in čez pet mesecev je občinski odbor na svoji seji 14. avgusta sklenil, da prenese odločitev o ustanovitvi srednje šole na svojo slavnostno sejo v počastitev cesarjeve 70-letnice. Za pripravo predloga in njegove utemeljitve so izvolili na predlog odbornika Alojzija Novaka poseben odsek z naslednjimi odborniki: Alojzij Novak, Josip Schmid, dr. Fran Horvat in Josip Rupnik.

Na svečani seji 18. avgusta 1900 je občinski odbor soglasno sklenil, da ustanovi v mestu na svoje stroške mestno nižjo gimnazijo. Županu, ki je bil na službenem potovanju, so naložili nalogo, da priskrbi vsa potrebna dovoljenja od oblasti,

potrebne prostore in učne moči za novi zavod. Zavod naj bi odprli prihodnje šolsko leto.

Zupan je dobro zastavil svoje delo, pri katerem mu je pomagal tudi šolski odsek s člani: dr. Franc Horvat, Alojzij Novak in dr. Fran Stverak. Tudi bivši idrijski deželni poslanec dr. Danilo Majaron se je zavzel za ustanovitev zavoda.

Sklep je bil tu, zadeva pa vseeno še ni stekla po pravih tirih. Na seji občinskega odbora 20. oktobra je odbornik Alojz Novak prosil, naj bi delo za ustanovitev srednje šole čimprej začeli. Zupan je povedal, da se je o stvari spet posvetoval s poslancem in da bo moral osebno na Dunaj, kjer bo ugotovil, kako je z zadevo. Po vrnitvi bo odboru takoj poročal.

Leto se je bližalo koncu in o zavodu je bilo treba reči zadnjo besedo. Občinski odbor je na svoji seji avgusta sicer sklenil ustanoviti mestno nižjo gimnazijo, toda sklep je naletel na oster odpor med naprednim delom prebivalstva, posebno pa med samim delavstvom — rudarji. Ta najmočnejši del mestnega prebivalstva se je postavil gimnaziji po robu in zahteval v svojih resolucijah, ki so jih sprejemali na javnih shodih, ustanovitev realke in ne gimnazije. Take zahteve so se nadaljevale še pozno v leto 1901 tik pred sam začetek pouka na novem srednješolskem zavodu, kakor je bilo predvideno.

Pod takim pritiskom napredne javnosti, idrijskih rudarjev, ki jih je vodila močna organizacija socialdemokratske stranke, je moral občinski odbor spremeniti svoj prvotni sklep o ustanovitvi nižje gimnazije in v ustanovno listino novega zavoda vnesti ime: mestna nižja realka v Idriji.

Tako spremenjeno ustanovno listino je občinski odbor Idrija odobril na svoji seji 29. decembra 1900 in se glasi:

USTANOVNA LISTINA OBCINSKE NIZJE REALKE V IDRIMI

Občinski zastop mesta Idrije je sklenil na seji 18. avgusta 1900, da ustreže vsestranski želji prebivalstva ustanoviti v spomin vladarjeve 70-letnice, s pričetkom šolskega leta 1901-02 srednjo šolo in je poveril šolski odsek, da stori v doseg tega cilja vse potrebne korake. Ta je po vsestranskem uvaževanju in po vseh v doseg tega namena storjenih korakih sklenil, predložiti mestnemu zastopu načrt za ustanovitev nižje realke, ki naj se imenuje »Jubilejna nižja realka«, katerega je občinski zastop mesta Idrije sprejel in v današnji seji, kakor sledi, potrdil.

1. Mestna občina Idrija na Kranjskem otvori s početkom šol. leta 1901-02 prvi razred nižje realne šole pod imenom »Jubilejna nižja realka« in z vsakim naslednjim letom eden nadaljni razred, tako, da bode 1904-05 popolna nižja realka.

2. Za to šolo preskrbi občina potrebno šolsko poslopje, ki mora biti do začetka š.l. 1902-03 dogotovljeno in se zaveže to poslopje tako izgotoviti, da bo popolnoma zadostovalo potrebam nižje realne šole.

3. Istotako se zaveže to poslopje in prostor, za realko odmerjen, v dobrem stanju vzdrževati; čiščenje, kurjavo in vse potrebščine na svoje stroške preskrbeti, pohištvo in učne pripomočke nabaviti in po potrebi dopolnjevati.

4. Učni načrt in cela osnova te občinske realke se mora skladati z onim državnih realk na Kranjskem. Učni jezik je slovenski, oziroma nemški. Premembe učnega načrta, katere bi zahtevala šolska oblastva za državne realke na Kranjskem, morale bi se uvesti tudi na tem zavodu. Ako pa bi se pokazala kaka prememba učnega načrta na tem zavodu potrebna, uvedla bi se samo s poprejšnjim dovoljenjem šolske oblasti.

5. Število učnih moči in njih službeni prejemki bodo jednaki onim na državnih šolah te kategorije in se občina pri tem zaveže, nameščati za ravnatelja, učitelje in pomožne učitelje samo take prosilce, ki bi mogli biti nameščeni po predpisih o učiteljskih sposobnostih tudi na državnih realnih šolah. Imenovanje vsakega člana učiteljskega zbora bode predloženo šolskim oblastem v potrjenje.

6. Službena leta se štejejo učiteljem na tej šoli po predpisih, veljavnih za državne srednje šole. Isto velja glede petletnic in glede odmere pokojnine.

7. Občina Idrija sprejema v smislu čl. 15. zakona z dne 19. septembra 1898 (drž. zak. 173) načelo reciprocitete, po katerem ravnatelju in učiteljem službena leta, ki so jih doslužili na kakih državnih srednjih šolah, po prestopu na občinsko realko idrijsko vštejejo v njih dejansko službo, tako, kakor da bi jih odslužili na tej realki in to bodisi pri odmeri plače, petletnic, bodisi pri odmeri pokojnine.

8. Kakor stalnim učiteljem tako se bode tudi pomožnim učiteljem plačevala ista plača, kakršna na državnih zavodih iste kategorije.

9. Službene prejemke izplačuje učiteljstvu te šole občina predplačno v mesečnih obrokih iz svojih dohodkov.

10. Šolnina in drugi prispevki učencev določijo se po predpisih za državne srednje šole. Tudi pri oproščanju od šolnine se bode ravnalo po načelu državnih šol jednake kategorije.

11. Za izpolnjevanje vseh teh dolžnosti jamči občina z vsem svojim imetjem.

V dokaz in potrdilo tega, so podpisali to v treh izvodih izdelano in v seji mestnega zastopa idrijskega dne 29. decembra 1900 sprejeto listino župan, mestni svetovalci in dva člana.

V Idriji, dne 29. decembra 1900.

Josip Sepetavec
obč. svetovalec

Ivan Mohorič
obč. svetovalec

Dr. Franc Horvat
obč. svetovalec

Dragotin Lapajne
župan

Matej Kobal
obč. svetovalec

Valentin Lapajne
obč. odbornik

Josip Tschernigg
obč. odbornik

V času, ko so sprejemali ustanovno listino mestne nižje realke, so bili člani mestnega zastopa:

župan, posestnik in trgovec Dragotin Lapajne, trgovec in posestnik Francišek Goll, rudniški nadzornik in ravnatelj Josip Schmidt in gozdni oskrbnik Moric Seitner.

Občinski svetovalci so bili:

notar dr. Franc Horvat, trgovec in posestnik Matej Kobal, rudar in posestnik Ivan Mohorič, trgovec in posestnik Josip Šepetavec.

Občinski odborniki so bili:

kovač in posestnik Ivan Bonča, rudar in posestnik Ignacij Brenčič, mesar in posestnik Anton Ipavec, mlinar in posestnik Josip Kogovšek, davkar Anton Krapš, trgovec in posestnik Valentin Lapajne, gozdni oskrbnik Karol Posch, rudar in posestnik Ivan Rejc, strojar in posestnik Josip Rupnik, trgovec in posestnik Jernej Stele, rudniški stavbni nadzornik Karol Svoboda, gostilničar in posestnik Mijo Stravs, rudniški nadzornik dr. Josip Štverak ter rudniški oskrbnik Josip Tschernigg.

Hkrati z ustanovno listino je občinski odbor sprejel tudi proračun izdatkov zavoda za leto 1901.

V predračunu izdatkov zavoda je občinski odbor predvidel naslednje stroške: Plača ravnatelju 4000 Kr., plača za štiri profesorje 12.000 Kr., plača za dva suplenta 3.000 Kr., plača za kateheta 1.200 Kr., plača za slugo 800 Kr.; za kurjavo 1.000 Kr., za razsvetljavo 100 Kr., za kabinete 3.000 Kr., za 5-odstotne obresti posojila za zidanje nove stavbe 8.000 Kr. Skupaj 35.000 Kr. vseh stroškov.

Predvidene izdatke naj bi pokrila 50-odstotna doklada na neposredne davke in 15-odstotna doklada na užitniroh na meso, vino in vinski mošt.

Z vsemi temi pripravami za ustanovitev mestne nižje realke v Idriji je bil storjen odločen korak na poti k srednji šoli v idrijskem kotlu. Do uresničenja dolgoletnih sanj, želja in prizadevanj idrijskih ljudi pa je prišlo že v naslednjem letu, ko je bila v Idriji ustanovljena prva slovenska realka.

Cinobrova pogača,
težka 69,5 kg

V ljubljanskih Arkadah, razstavnem prostoru Narodnega muzeja, je razstavljen tovor trgovske ladje, ki se je ob koncu 16. ali v začetku 17. stoletja potopila pri otočku Gnaliću — med otokoma Pašmanom in Vrgado v Pašmanskem kanalu. Že dolgo se je šušljalo o »zakladu«, ki leži kakšnih 26 do 29 metrov pod morsko gladino, saj so se motali tam naokoli razni amaterski raziskovalci — potapljači, in po vsej verjetnosti tudi odnašali posamezne predmete iz najdišča. Končno je leta 1967 uspelo strokovnjakom iz Narodnega muzeja in Zavoda za varstvo kulturnih spomenikov v Zadru ter s sodelovanjem občine Biograd n/m, v katere arealu tudi leži omenjeni otoček, zagotoviti pomoč in sodelovanje poklicnih potapljačev in ladij jugoslovanske mornarice. In začela se je akcija odkrivanja, dviganja in konzerviranja predmetov, ki so nekaj manj kot 400 let ležali na morskem dnu. Ta akcija je doslej prav gotovo največji in najobsežnejši podvig naše podvodne arheologije. Sodelovalo je mnogo potapljačev, po poklicu večinoma spužvarjev, in nekaj študentov-amaterjev, ki so z risanjem in fotografiranjem pod vodo opravili tudi dokumentacijo najdišča. Vse tri akcije (dve v oktobru 1967 in ena v oktobru 1968) je vodila umetnostna zgodovinarica Ksenija Radulić, ravnateljica Zavoda za varstvo kulturnih spomenikov v Zadru. Znanstveni cilji in metode pri taki akciji so sicer enaki kot pri kopenski arheologiji, delo pa povsem različno, neprimerno bolj zamotano in drago. Vrh vsega pa je delo v podvodni arheologiji

zelo tvegano, tisti pa, ki akcijo vodi in odgovarja za njen uspeh, ne more dela osebno nadzorovati in usmerjati, kajti strokovnjak-raziskovalec bi moral biti potapljač in arheolog hkrati in kajpada razpolagati s primerno opremo.

Kljub vsem tem oviram in težavam in navzlic pomanjkljivim izkušnjam se je ekipi vendarle posrečilo zbrati vrsto dragocenih podatkov, brez katerih najdbe sicer ne bi imele tolikšnega pomena, kot ga imajo danes. Ustvarjena je bila karta najdišča in večina dvignjenega ladijskega tovora ter pičli ostanki same ladje so vestno vrisani v mrežo oštevilčenih kvadratnih polj, tako da moremo vsaj v grobih obrisih slutiti velikost ladje in njeno lego na morskem dnu.

Ladjo je doletela nesreča (morda se je potopila v neurju) v Pašmanskem kanalu, znani starj pomorski poti. Po zvrsteh tovora sodeč je ladja priplula iz Benetk in bila namenjena v Carigrad. Po tu in tam preostalih ostankih ladijskega ogrodja in oplate ni mogoče ugotoviti tipa ladje, za zdaj je dognano samo toliko, da celotno najdišče meri v dolžino 40, v širino pa 8 metrov. Na podlagi tega lahko sklepamo, da je merila ladja brez ševnika približno 30 metrov. Obstajajo možnosti, in to sodi k nalogam nadaljnjih raziskav, da bi iz arhivov izvedeli kaj več o poreklu ladje. Do srede 17. stoletja lahko ladijske nesreče ugotavljamo sicer samo po notarskih spisih, ki se nanašajo na zavarovanje ladje.

Po najdbah sodeč je bila to torej trgovska ladja in najdene predmete lahko razdelimo na dve skupini: na predmete, ki sodijo k ladijski opremi, in na trgovski tovor. Iz prve skupine je prav gotovo najbolj zanimivih osem bronastih topov. Vse trgovske ladje v tedanjem času so bile opremljene za oborožen spopad, predvsem za obrambo pred gusarji. Dva največja topa, ki sta popolnoma enaka, sta označena z letnico 1582. To je edina letnica v celotni najdbi in je bila tudi izhodišče za datiranje vsega ostalega gradiva. Od ladijske opreme so doslej našli le dvoje ogromnih sider (4,85 m in 3,75 m dolžine), nekaj keramičnega in bakrenega posodja, množice okamenin, ki so ohranile obliko vrvi, in ladijski balast kvarcitnega kamenja in gramoza.

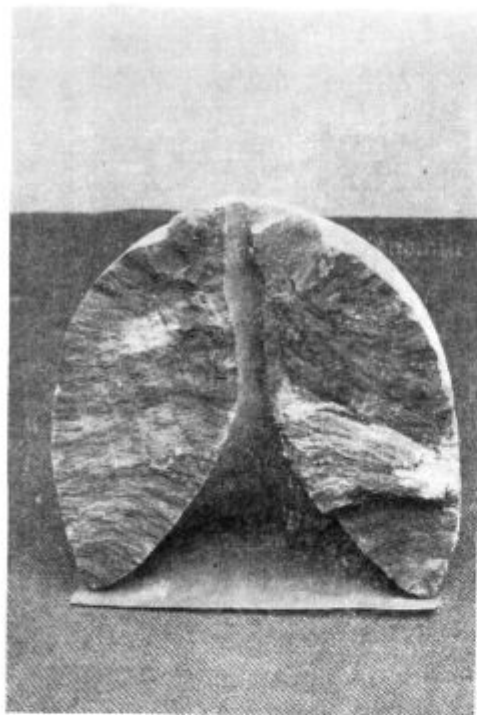
Drugi del najdbe, to je ladijski tovor, je obsegal gotove izdelke, med njimi tudi luksuzne predmete in polizdelke, ki so bili namenjeni za prodajo, morda v pristaniščih vzdolž jadranske obale in v pristaniščih ob vzhodni sredozemski obali.

Za številne steklene predmete je gotovo, da so izdelki številnih muranskih steklarn, zidni medeninasti svečniki in lestenci, imenovani »holandski«, pa so prav gotovo produkt severnoevropskih delavnic. Za gumbe, bucike, naprstnike in zaboj z okrog 1000 kosi britev, nam ni znana provenienca.

V leseni okovani blagajni je bilo 8 pletenih volnenih kap, tri platnene srajce, precizna tehtnica z utežmi z beneškim žigom, rdeča in rumena oljnata barva in bala 54 metrov najfinejšega purpurnega svilenega damasta z velikim vzorcem (1 raport meri 150 cm). Bala damasta je bila omotana v juto, omot pa so zapirale 4 plombe.

Med polizdelki je ladja prevažala okrog 1000 kg kositrnih šibik, dolgih 70 cm in označenih z beneškim žigom, medeninasto pločevino, svitke medeninaste žice različnih debelin, male stožce svinčene bele in cinober v pogačah, težkih približno 70 kg. Vseh deset pogač, ki so jih našli, so žareče rdeče barve in imajo votlo koničasto jedro. Cinobrovo barvilo je rdeča modifikacija živosrebrnega sulfida HgS z vsebino 85 odstotkov Hg. Znano je, da so ob koncu 16. stoletja cinober uporabljali za izdelavo barve, kot barvno primes pečatnega voska, da, celo za ličilo. Po domnevah sodelavke Narodnega muzeja v Zadru, kustodinje Sofije Petriciolo, ki je vse predmete proučila, datirala in objavila v zborniku njihovega muzeja »Vrulje« (št. 1, leto I, Zadar 1970), naj bi cinober izhajal iz Idrije. Z nadrobnejšim pro-

Prerez
cinobrove
pogače

učevanjem arhivskih virov iz konca 16. ali začetka 17. stoletja bi morda natančneje določili izvor najdenih cinobrovih pogač. Mogoče bi tudi v beneških arhivih našli kakšen podatek o živosrebrnem sulfidu, ki naj bi ga beneški trgovci preko svojega velikega trgovskega pristanišča odpremljali na orient. Za zgodovino idrijskega rudnika utegne biti vprašanje cinobra z ladje pri Gnaliću zelo zanimivo in pomembno in teh nekaj informativnih vrstic bo morda spodbudilo k nadaljnjim raziskavam v to smer.

Večina polizdelkov, kolikor se je do sedaj posrečilo preveriti, so unikati. Doslej smo vedeli, da so obstajali, saj jih poznamo po gotovih izdelkih.

Doslej so dvignili le predmete, ki so ležali na površini morskega dna, v morskem mulju pa se verjetno skrivajo še težki deli ladje in tovara, ki jih bo potrebno izkopati v naslednjih akcijah, kar pa zahteva še posebno izurjenost in sposobnost potapljačev in seveda še popolnejšo opremo.

Prvič so predmete razstavili leta 1969 v Narodnem muzeju v Zadru, sedaj pa je zbirka stalno na ogled v muzeju v Biogradu n/m. Gostovanji v Ljubljani in Zagrebu pa imata namen razširiti krog poznavalcev te edinstvene tako zelo pomembne in zanimive najdbe.

Vesna Bučić

NOVO V LJUBEVCU

Raziskovalno-odpiralna proga je od orudene cone Ljubevč oddaljena manj kot 100 m. Čelo proge je skoraj pod Ljubevško kmetijo, seveda v globini okrog 400 m. S horizontalno predvrtino smo točno določili lego in debelino zmečkanine ob idrijskem prelomu ter dobili nekaj novih podatkov o vodnih razmerah na drugi strani preloma. Zlasti razveseljivo je dejstvo, da smo že s prvo vrtino nekajkrat naleteli na orudenje, na enem mestu celo na odlično »siromašno rudo«. Trenutno zbiramo točnejše podatke o hidroloških razmerah v orudenem bloku, tako da bodo ob napredovanju izključena vsaka neljuba presenečenja.

ing. Ivan Mlakar

SREČANJE PRIMORSKIH REVIJ

Jurij Bavdaž

Uredništvi IDRIJSKIH RAZGLEDOV in KAPELJ sta priredili 5. 12. 1970 v Idriji srečanje primorskih revij z javnim pogovorom za okroglo mizo pod naslovom »SPECIFIČNOST RAZVOJA SLOVENCEV V RAZLIČNIH DRUŽBENO POLITIČNIH SISTEMIH«. Pogovora so se udeležili predstavniki naslednjih revij: MLADIKA (Trst), MOST (Trst), OBALA (Koper), SREČANJA (Nova Gorica), ZALIV (Trst), KAPLJE (Idrija), IDRIJSKI RAZGLEDI (Idrija). Priobčujemo naš prispevek:

Slovenci v Primorju živimo v matični državi v socialistični ureditvi in v tuji meščansko kapitalistični. To stanje je odločno konsolidirano. Realno vzeto za obdobje generacije ali generacij: primorski Slovenci so sodoživljali v zadnjih 60 letih vse, kar je sodoživljala Evropa, in še kaj več, socializem danes in nekaj variant kapitalizma prej in še danes.

Avstrijski klasičen, gospodarsko, konservativno trden je prinesel na Goriškem in Tržaškem našemu življu ekonomske in nacionalne uspehe. Se nista bili dovolj ocenjeni in poudarjeni moralna sila in podjetnost primorske slovenske skupnosti. Morda je dovolj to, da je sosednji narod kljub skrajni zagrizenosti in pomoči italijanskega kapitala bil potisnjen v obrambne položaje in dejansko ogrožen zlasti v samem mestu Gorici, saj smo bili na tem, da v tem mestu prevladamo ekonomsko in politično.

Za ta vzpon je začetek prve svetovne vojne, fronta po slovenski zemlji, začetek katastrofe; uničenje življenj, uničenje gospodarstva. Pozabljamo na dilemo Primorcev ob prvi vojni. Proti Avstriji, a tudi in še bolj proti Italiji. Stališča Slovencev na italijanski fronti niso več enotna: Štajerci, Korošci, Kranjci so predvsem proti Avstriji, Primorci pa predvsem proti Italiji. Nekateri zapuščajo fronto, se podajajo v italijansko ujetništvo, Primorci se dobro bore. Usoda Primorske se oddvaja od slovenske. Prvi znaki — zloveščji znanilci — so prav v teh stališčih med prvo vojno. Londonski pakt, zmaga antante, rapalska pogodba uzakonijo to zaslužnjenje.

V tuji državi z razrušenim gospodarstvom in ropanjem ob zamenjavi kron, vrednostnih papirjev, z ločitvijo tradicionalnih tržišč smo že ob sami zasedbi ekonomsko uničeni. Veliki slovenski kapital v Trstu in Gorici je likvidiran. Fašizem bo zadal še zadnji udarec in se bo spravil na ostanke slovenskega meščanstva, na uradništvo in končno še nad kmete in delavce. Ekonomsko skoraj docela uničeno meščanstvo ne more odigrati pomembne vloge. Radikalni odpor je v rokah mladih intelektualcev, kmetov, komunističnih delavcev. Slovenska duhovščina se skoraj brez izjem upira raznarodovanju. To preganjanje, požigi, umori, ponižanja so ustvarili novo ljudstvo, ki je samo čakalo na iskro in pravo uro, da se kot en sam človek dvigne.

A sporadično z orožjem smo se upirali že prej. Oborožen odpor je tu prej kot kjerkoli v Evropi. Organizacija mladih intelektualnih nacionalistov TIGR in posamezne komunistične organizacije. Oborožena borba proti fašizmu in italijanskemu zavojevalcu v teoretsko najbolj obupnih razmerah v obdobju največjega mirnodobnega vzpona fašizma v Evropi. Dve organizaciji TIGR in komunisti vsak zase ali združeni. In kakšno upanje so lahko gojili ti Slovenci? Objektivno ni bilo izhoda. A ljudstvo se je upiralo in v tisti zimi je edini žarek upanja, edina rešitev bila vojna — svetovna vojna, poraz Italije. Politično izobraženo primorsko ljudstvo je bilo morda edino, ki si je vojne želelo ne glede na strahote, katere je prenašalo. In končno, kje so bolj naravne, bolj upravičene vseljudske vojne, narodnoosvobodilne borbe, kakršna je bila na naših tleh? Toliko vseljudska, da ni bila v slovenskem okviru niti v ilegali, bila je legalna, saj je legalna, če zajame ves narod.

To je bila borba duha, ljudske moči, ki sta se utrjevala v prejšnjih dvajsetih letih. Preblizu je še to, preveliko, da bi lahko merili in ocenjevali, a se primerjajmo z drugimi evropskimi narodi z veliko vojno tradicijo... Danes gre za to, če smo sposobni biti ponosni. Tudi na velikodušnost tega ljudstva ni pozabiti. Dovolite mi ekskurz: Bil je v partizanih predvojni terorist, tigrovec, hipernacionalist, slovenski komandanti so ga dodelili k novim italijanskim partizanom. Moral je sprejeti in jih je vodil. In čez čas je rekel, da si ne bi nikdar mislil, da so lahko tudi Italijani taki ljudje. To ni bilo malo za Slovence v Primorju. Ta skupni boj, ta humanizem po vsem, kar je bilo prej.

Je bila tudi velika stvar, da se je toliko Italijanov, delavcev komunistov, borilo v vojni in po vojni za priključitev k drugonarodni državi.

Konec vojne za ves svet, za Primorce, razdeljene v dve coni, še dve leti trpljenja in... upanja! Vmes je bilo nekaj dni zmage in slave. Naše zastave v Trstu in Gorici za 1. maj 1945. Štirideset dni na oblasti v Gorici in Trstu. Po dveh letih priključitev. Položaj Slovencev v izgubljeni Gorici se loči od položaja Slovencev v Trstu. Benečija tako kot prej. Spet pod Italijo en del, drugi končno združen, združen tudi z realnostjo te naše socialistične ureditve.

IZJAVA PRIMORSKIH REVIJ

Predstavniki slovenskih revij, ki izhajajo v Primorju tako v republiki Sloveniji kakor v Trstu, zbrani na posvetovanju v Idriji 5. 12. 1970, so proučili dokumentacijo o proslavi koroškega plebiscita v Celovcu 10. oktobra letos.

Predstavniki sedmih primorskih revij ugotavljajo, da se je omenjeno slavlje razvijalo v šovinističnem duhu, izzivanje pa zadobiva vse drugačen pomen, ker so celovškemu praznovanju predsedovali predsednik avstrijske republike, predsednik vlade in predsednik koroške dežele.

Tako početje je žaljivo za slovensko narodno skupnost, ki živi v Avstriji, in hkrati nasprotno duhu novega evropskega sporazumevanja, da pri tem sploh ne omenimo ozračja dobrega sosedstva, ki naj bi ustvarilo nove oblike sožitja na italijansko-slovenski in slovensko-avstrijski meji.

Predstavniki primorskih revij protestirajo proti takemu obnavljanju nacističnega duha in zahtevajo, da se odnosi med matično republiko in avstrijskimi oblastmi razvijajo na podlagi pravnih norm, mednarodnih dogovorov in v duhu tistega protifašističnega boja, ki je leta 1945 premagal nacizem.

Predstavniki primorskih revij opozarjajo evropsko javnost na ravnanje avstrijske republike, ki se je s 7. členom državne pogodbe 1955. leta obvezala, da bo spoštovala pravice slovenske narodne skupnosti, zdaj pa ne samo, da njihovih pravic ne spoštuje, temveč celo uprizarja šovinistična slavja na obmejnem etnično mešanem ozemlju, tako rekoč pred vrati republike Slovenije in Jugoslavije.

Predstavniki revij: IDRIJSKI
RAZGLEDI, KAPLJE, MLA-
DIKA, MOST, OBALA, SRE-
CANJA, ZALIV

Peel me 68

GOVOR OB OTVORITVI RAZSTAVE RAFKA TERPINA V GALERIJ I DRIJA 18. DECEMBRA 1970

Sandi Sitar

Akademski slikar Rafko TERPIN se je rodil 1944 v Idriji. Po gimnaziji v domačem mestu je študiral na akademiji za likovno umetnost v Ljubljani, kjer je diplomiral 1969. Med njegovimi univerzitetnimi profesorji sta bila tudi Marij Pregelj in Maksim Sedej. Razstavljal je začel že kot študent, sodeloval je na absolventski razstavi 1968, udeležil se je idrijskih slikarskih kolonij 1968 in 1969. Zaposlen je kot likovni pedagog na osemletki v Cerknem.

Za ta čas napovedane otvoritve razstave mladega ak. slikarja domačina Rafka Terpina ne bo!

Svojo pozornost bomo raje posvetili povsem praktičnim problemom naše vsakdanjosti. Takšen problem je tudi usoda idrijskih, vojskarskih in cerkljanskih vasi, kjer zajema svoje motive Rafko Terpin. Pet in več generacij so preživele domačije v teh vaseh, pripete v breg, v borbi z nič kaj prijazno naravo in v iskanju možnosti za oba. Sedaj smo v prelomnem času. Trmo in ponos kmečkega človeka, kakršnen je obdržal svoj jezik in rod na tej zemlji, je nadomestila suha, trezna raziskava strokovnjakov. Rezultati so ujeti v odstotke in statistične stolpce. Toliko in toliko kmetij po izračunu neposredne rentabilnosti ne more obstati! Tako so obsojene na takojšen ali skorajšen propad.

Ljudem z obsojenih kmetij strokovnjaki niso povedali kaj posebno novega. Le to, kar so že dolgo vedeli, pa še sami sebi niso hoteli priznati. Zdaj je to povedano vsem na glas, podprto z dokazi. Kmetije so se praznile že prej, marsikateri mejnik človeške kulture je padel, spet ga prerašča gozd, ki se je kdo ve kdaj umaknil motiki in ralu.

Ta umik bo po mnenju strokovnjakov — če ne časten — vsaj koristen. In kaj bi s častjo, kadar gre za korist? Dosedanje prekomerno garanje, ki pa ni zagotovilo minimalnega zaslужka, naj nadomesti človeka vredno življenje. Proces je v teku, vasi se praznijo in se bodo še bolj, domačije se nagibajo in rahljajo v propad, divjina se bo zmagovito vrnila.

Vse to nam slika v svojih najnovejših delih Rafko Terpin. Toda namenili smo se govoriti o stvareh, ki nas prizadevajo najbolj neposredno. Zato teče naša beseda dalje o urbanizaciji, preseljevanju ljudi v mesta. In tu moramo ugotoviti, da Idrija ni sama s svojim problemom. Ta je danes vsesplošen, kakor je vsesplošen pojav potrošniške družbe. Potrošnja pa je dvoje: proizvodnja in trošenje, industrija in trgovina. Razvoj teh dveh odpira človeštvu neslutena obzorja tja do skrajnih: v svet atomov in v vesolje. Milljarde se navdušujejo nad novimi dosežki tehnike in znanosti in pri tem nočejo prav prisluhnuti znanstvenikom, ki opozarjajo, da je prihod na vsak novi, poprej še neosvojeni vrh, v bistvu poraz za drzne plezalce: pred njimi se odkrijejo nova, še bolj obsežna prostranstva neznanega. Tako je tudi z vesoljem: dosežen je najbližji satelit, nov cilj je najbližji planet, toda naslednji cilji izven sončnega sistema niso dosegljivi kozmonavtom niti v raketi s svetlobno hitrostjo. Človeško življenje je končno, o koncih vesolja — če jih ima — pa si ne moremo izoblikovati niti kolikor toliko zadovoljive predstave.

V tem trenutku razmišljanja — končnost, admiranje, razpadanje, kadar gre za človeške in človeške dimenzije preraščajoče prostore in čase — smo spet blizu Terpinovemu slikarstvu. Blizu smo mu v trenutku njegove skromnosti in njegove poglobitve za zunanji videz stvari. Zlasti še, ker je vse bolj na dlani, da ni končen le človek kot posameznik, ampak tudi človeštvo kot celota. Svoj konec pa si človeštvo pospešeno kliče samo.

Se nedavno tega so daljnosežna predvidevanja napovedovala konec človeštva zaradi kozmičnih pojavov, ki bodo postopoma onemogočili življenje na Zemlji. Živa je grožnja atomske katastrofe. Blazni tempo na vseh področjih — od silnega porasta proizvodnje in trošenja do eksplozije prebivalstva — je močno skrajšal nekdanj na brezbrizno daljavo tempirani konec. Danes smo včasih zaskrbljeni zaradi naraščajočega števila samomorov poedincev. Toda človeštvo kot celota izvaja — ne v viziji fantastov, marveč po znanstvenih podatkih — samomor vse veličastnejših dimenzij. S strupenimi plini si uničuje zrak, z odpadnimi vodami zastruplja drugi za življenje neobhodni element, vodo. Tretji je zemlja!

Če premišljamo tako, se nam nenadoma prikaže problem idrijskih, vojskarskih, cerkljanskih, slovenskih, evropskih in svetovnih zapuščenih kmetij drugače. Vsej kratkoročni in srednjeročni rentabilnosti navkljub se tedaj vprašamo: Kako je z opuščanjem mejnikov nekega človeškega prodiranja, in vztrajanja v trenutku, ko so ti mejniki najbolj ogroženi? Ni treba, da smo pri tem vpraševanju zaneseni, lahko smo povsem stvarni. Človeštvo vse bolj zmanjkuje hrane, iluzije o oceanih kot novih »njivah« človeštva so propadle. Zaradi odplak, nafte, radioaktivnosti itd. bodo oceani v 10 letih — tako napovedujejo najboljši poznavalci — mrtve vode. Preostane še sintetična hrana. Toda ta že v sedanjih količinah povzroča nevarne spremembe žive snovi.

Morda bi torej le prisluhnil, kaj nam o tem brez besed, na sebi lasten način, pripoveduje Rafko Terpin. Pa ne da bi prišel do svojih del skozi podobna razmišljanja. Do njih je prišel po poti svojega poklica — kot slikar. Toda podobnost, skoraj istovetnost problematike je očitna. Tudi Terpin na svoj način doživlja in komentira v kratkem času nerešljivo in zato obsojeno situacijo domačih vasi. Situacijo, ki se ne ustavi ob občinski meji in tudi ne ob državni.

Razumljivo, da Terpin problema človekovega bivanja in eksistence človeštva ne postavlja kot gospodarstvenik. Kot umetnik se srečuje z njim mnogo bolj naravnost in mnogo bolj neusmiljeno. Tako nam ga tudi prikazuje: poglobljenega, očiščenega nebitnih in nebitnih primesi. Slika nam ga, ker je slikarstvo osnovni način njegovega samouresničevanja. Ne le, da to lahko stori, to mora!

Zato nocoj ne bo otvoritve slikarske razstave. Vsaj ne v najbolj navadnem pomenu te besede. Srečanje z umetnikom bo, kar pomeni, da se bomo srečali z lastnim problemom, čeprav izraženim na — za nas — nespecifičen način.

Tako tudi ne bomo toliko ogledovali slik, kolikor bomo pred njimi primerjali, kako globoko smo na lastni sledi. Intenzivnost doživetja Terpinovih del nam bo lahko merilo. Če je v nas dovolj poguma, odločnosti in zrelosti za to primerjavo, potem je prva samostojna poštudijska razstava ak. slikarja — domačina Rafka

DRUGA PREMIERA SLOVENSKEGA GLEDALIŠČA V TRSTU

LUDVIG HOLBERG: JEPPE S HRIBA

Jože Felc

Holbergova igra *Jeppe s hriba* je našla mesto v repertoarju slovenskega tržaškega gledališča tudi zato, ker veliki danski mislec in umetnik zaradi usodnih jezikovnih ovir ni prodril — tako kot mnogi slovenski duhovi — v svet evropskega kulturnega gibanja zadnjih nekaj sto let.

Tudi enciklopedije ne vedo veliko povedati o njem.

Igra *Jeppe s hriba* je lahkotna komedija, ki se poigra s človeško slabostjo.

Ob tako pavšalni ugotovitvi res ne moremo mimo nekaterih dejstev, da je pač Holberg poznal Molièrov oder, da je bil kot naš Linhart evropsko razgledan izobraženec — v enciklopedijah je zapisano, da je bil mislec — ter nazadnje tudi to, da je pisal kot prosvetitelj za svoj mali narod.

Ustavimo se ob teh dejstvih. Komedija *Jeppe s hriba* ima manj molièrovskih situacijskih zapletov, monologično je razvlečena. Naključja, tako pogostokrat odločujoča v vsebinskem zapletu klasicističnih komedij, tu ne stopajo v ospredje. Avtor se v glavnem pozabava z glavnim junakom, z njegovo karakterno deviacijo, z njegovo psevdomoškostjo, s siromašno voljo in njej primernim obsegom uveljavitvene moči, ki se smešno razpotegne med krčmo in terorizirajočo ženo.

Tak koncept igre bi bil lahko na smešen način prikazana analiza zapito razkrojene osebe — tragikomičnost vzgibov upanja, moči, smešnih padcev, milimetrskih animaličnih sreč itd. V tem smislu bi komedija seveda lahko odigrala tudi času nastanka primerno prosvetiteljsko vlogo.

Vsega tega pa ta igra ni imela toliko, da bi jo sodobni gledalec sprejel. S tem, da je v toliki meri poudarila osrednjo osebnost, je naložila tej osebnosti z dramaturške kot z igravske platí hudo težko breme. Tega bremena se je režiser Mario Uršič lotil z dovoljno mero originalnih rešitev — nekatere pripisujem tudi odlični scenski odrski podobi. Veliko premalo pa je znal iz zdaj že res nekoliko zaprašena besedila izluščiti učinkovit srž, ki lahko pomeni gledalcu naših dni na komedijantski način sprejemljivo odrsko sporočilo. Režiser je bil predvsem preveč skop pri črtanju razvlečenega teksta. Gledalec je vseskozi iskal v igri pravo komedijo, našel pa dvesto let star kuriozum — zanimiv, a ne dovolj prepričevalen.

Ob tekstu bi še poudaril, da bi gotovo bolje odmeval v avditoriju, če bi bil prevod dober — morda pa celo naslonjen na kak slovenski dialekt. (Pri Goldoniju se je to lepo posrečilo.)

Teža predstave je bila vendarle zaupana glavnemu igravcu Alojzu Miliču, ki je igral Jeppeja. Pomanjkljivosti, ki sem jih imenoval in on zanje ni prav nič kriv, je reševal z zadostno mero komedijantskega daru, ki smo ga pri tem igravcu ugotovili že nekajkrat. Če spregledam včasih preopazne nihaje v intenziteti živjetja ter na trenutke suho podajanje teksta, je bil Alojz Milič dober Jeppe; v nekaterih epizodah igre komedijsko prisrčen, v drugih spet učinkovit ohlapni slabič. Dejstvu, da občinstvo ni bilo vseskozi aktivni udeleženec igre in da ga tak komedijski koncept ni popolnoma prevzel, bolj botruje včasih mučna razvlečenost, ki je nekajkrat tudi usodno posegla v strukturo igre glavnega igravca, kot pa v temeljih napačna režijska zasnova.

Jeppejeva žena Zlata Rodoškova je bila kot Nille sicer razborita, živahna, a premalo ženska, ki s svojo ambivalentno močjo obvladuje moža, in posredno avditorij. Tak načelni nesporazum je spremljal igravko od začetka do kraja. Za plaščem nekakšne narejene nasilnosti ni gledalec zasledil ženske z vsem subtilnim razponom komične čustvene moči, in predvsem dileme.

Ostali igravci so bolj ali manj uspešno dopolnjevali to staro igro.

Tržaška predstava ni povsem dobro pokazala moči tega ansambla. Menim, da se slabost ni začela pri izbiri teksta, ki je gotovo dobra že zaradi spredaj omenjenih korelacij med dvema skoraž anonimnima evropskima kulturama, pač pa takoj ob prevodu, ki mu manjka sočnosti, pa preko režiserjevih preveč skrhanih škarij, do nekoliko heterogene predstavitve v celoti, ki jo je, kot rečeno, iz avditorija težko obvladati.

Seznanitev s Holbergom pomeni prav gotovo razširitev kulturnih komunikacij z Evropo. Kar ponuja se vzporedba med fenomenom Linhartovega pojmovanja gledališča in s Holbergom.

Danski dramatik je originalnejši, Linhart pa spretnejši in za oder primernejši, za gledalca učinkovitejši, bolj evropski — francoski.

Morda se bo ob morebitnem ponovnem srečanju s Holbergom uspešneje izkristalizirala resnična podoba tega danskega klasika.

ANDREJ MAKUC IZ POLIC

Janez Jeram

Foto: J. Jeram

Pogosto govorimo o »ljudskih umetnikih« ali »naivcih«. Adekvatnejši izraz zanje pa se mi zdi beseda »samorastniki«.

Kako naj umetnike ločimo, kdo je ljudski, kdo ni? Ali se je tisti, ki je umetnost študiral, izneveril ljudstvu, da ni več ljudski?

Umetnik, pa naj bo tak ali drugačen, ni obrtnik, ki dela po nekem načrtu. Ta se mora svojega poklica izučiti. Umetnik pa se rodi, kajti tega mu ne more dati nobena šola. V šoli se lahko le izpopolni.

Sicer pa to ni moj namen pisanja; o tem naj govorijo za to poklicani. V mislih imam tiste »ljudske umetnike« — samorastnike, ki svojih sposobnosti niso mogli naprej razvijati, teoretično izpopolnjevati ter ljudstvu nuditi svoje umetniške stvaritve. Teh je danes sicer zelo malo; žal pa nanje pogostokrat pozabljamo. Pozabljamo morda tudi zato, ker svojih »umetnin« ne prodajajo, ker niso »slavni« in ker pogostokrat ocenjujemo umetniške vrednosti del tudi skozi perspektivo dinarja.

Tak umetniški »samorastnik« je tudi Andrej Makuc iz Polic.

Police je tista vas v idrijski občini, ki ni s svetom povezana niti s kolovozom, čeprav je od glavne ceste oddaljena samo dobra dva kilometra in leži na nadmorski višini 547 metrov.

Vas je verjetno dobila ime po oblikovitosti kraja samega, saj leži na večji ravnini nad strmimi bregovi in prepadi, ki se nadaljujejo tudi nad njo, levo in desno od nje.

Vas Police omenjajo že leta 1377; takrat je štela 11 hiš oz. kmetij. Leta 1870 pa omenja Rutar v svoji Zgodovini Tolminske, da je vas Police štela 32 hiš s 152 prebivalci, leta 1880 pa je že imela 178 prebivalcev; Danes pa je v vasi le še 22 hiš oz. gospodarstev in okrog 50 prebivalcev; od obstoječih hiš pa je še pet praznih.

V takih krajih živijo navadno izredno nadarjeni ljudje, ki pa niso imeli možnosti šolanja; med njimi je 66-letni Andrej Makuc, kmet, ki sam obdeluje posestvo in redi šest glav živine. Vedno pa še najde čas za svojega »konjička«.

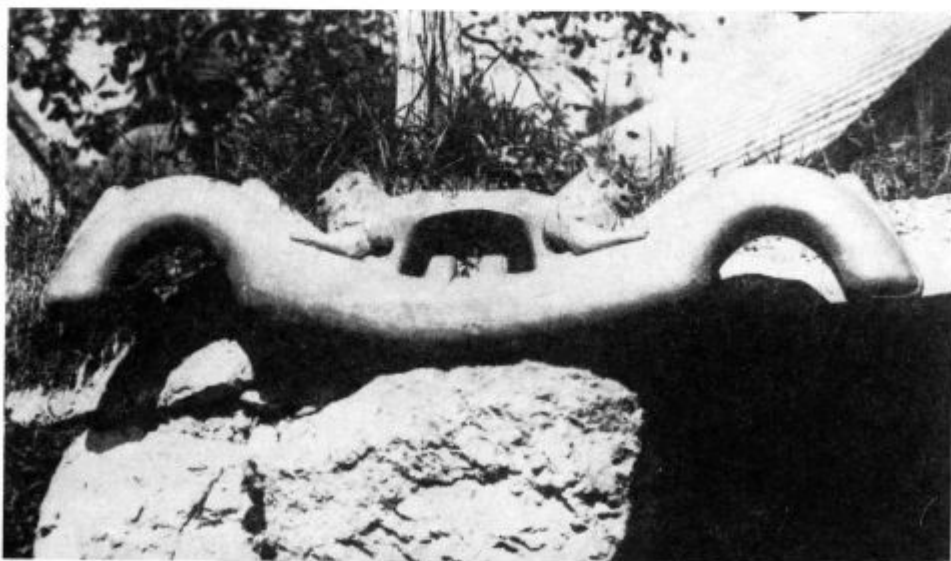
Andrej je pokazal že v osnovni šoli svojo nadarjenost; bil je posebno dober risar. Zanj se je zavzel vaški učitelj, vendar je načrt propadel. Začela se je I. svetovna vojna, oče je odšel v vojsko, mati pa mu je že prej umrla. Andrej je kot mlad fantič ostal sam na posestvu in že takrat spoznal vse tegobe življenja. Prijeti je moral za vsako delo. Tudi druga svetovna vojna mu ni prizanesla; meseci internacije in partizanstva so mu pustili posledice.

Vse kmečko orodje pri hiši je sam napravil. Tudi hišna oprema, od štedilnika dalje, je v glavnem njegovo delo. Vsakega dela se loti in ga tudi solidno konča.

Ves prosti čas — tega pa le ukrade — porabi za rezbarjenje; izdeluje namreč razne reliefne podobe. Nekaj kopira po slikah, drugo pa dela po svoji zamisli, ki je vedno prav izvirna. Pri vsem tem delu pa uporablja le navaden nož.

Vsepovsod po kmečki hiši je videti njegove izdelke, saj ničesar ne proda; le za krajevni urad v Cerknem je napravil velik državni grb, ki krasí poročno sobo.

Včasih pa se Andreja poloti malodušje, takrat vzame v roke harmoniko in raztegne meh, da mu glasovi preženejo morebitne grenke misli. Škoda, da se taki talenti v življenju niso mogli uveljaviti.

PO PARTIZANSKIH STOPINJAH

Lado Božič

1. V škofjeloškem hribovju

Prve dni junija sem se pognal v škofjeloško hribovje. Na avtobusni postaji Luše v Selški dolini sem krenil v stransko grapo in hitel skozi Sp. in Zg. Lušo. Namenjen sem bil na Stari vrh. Motovilil sem po poteh, ki z markacijami niso bogve kako obdarjene, zato sem moral večkrat poprašati kam. Že sem jo ubral v napačen breg, pa me je možakar usmeril nazaj in me poslal preko sv. Valentina na Preval. Kmalu sem se znašel pred mogočno kmečko hišo s pritlikavo bajto onstran poti. Nad bajto je tolkel kepe zemlje in plel krompir prebivalec bajte. Ko sem ga poprašal, kako teče življenje v teh hribovih, mi je mirno odgovoril, da že gre. Malo više sem poklepetal še s koscem, ki je brez srajce udarno polagal travo, čeprav je bilo pošteno hladno in je pihal mrzel severni veter. Po njegovih napotkih sem se precej časa lovil po gozdu s številnimi in prepletajočimi se kolovozji ter se končno s precejšnjim trudom le dokopal na cesto, ki me je potegnila na Preval.

V koči na Starem vrhu je vladal nov režim. Privatni zakupnik kože se je očitno trudil, da bi izboljšal stanje v koči in postrežbo planinskih gostov. Dalj časa se tu nisem ustavljal, saj razgleda zaradi gostega mrča in megel sploh ni bilo. Mahnil sem jo naprej proti Javorju in Delnicam globoko v dolini, kamor me je vodila partizanska steza. Naslonil sem se na markacijo z označbo črke G. Vključil sem se v planinsko Gorenjsko partizansko pot, katero sem nameraval prehoditi v vsej njeni dolžini. Kaj kmalu pa sem moral ugotoviti, da mi bo potrebna precejšnja mera korajže ali celo predrznosti, če bom hotel prehoditi petsto kilometrov dolgo pot ob tako slabi markaciji, s kakršno sem začel.

Kmalu sem bil v prelepi gorenjski vasi nad Poljansko dolino, v Javorju. S Poljanami jo veže avtomobilska cesta in po njej teče redna avtobusna zveza. Vasi se postavlja z lično novo šolo in s prikupno domačo krčmo. Globoko pod seboj sem že opazil Delnice, naselje, zaradi svojega sodelovanja v naši pretekli borbi poznano kot »Mala Moskva«. Z Javorja sem se spustil v dolino čez drn in strn. Zgrešiti nisem

mogel. Onstran Delnic bi moral preko Črnega vrha. Po njem sem jel spraševati vse, ki sem jih srečal. Toda o hribu s takim imenom v neposredni okolici ni nihče vedel, niti cestar ne. Vsi od prvega do zadnjega so me usmerjali preko Poljanske Sore na Črni vrh v Polhograjskih Dolomitih. Zelo lepo so me tolažili, da bom do tja hodil kar poštene tri dni. Taki obeti sicer niso bili nič kaj spodbudni, niso me pa spravili iz ravnotežja. Prepričan sem bil, da nima nihče prav.

V Delnicah sem občudoval lepo obnovljena kmeška poslopja in se mimo njih zatekel v skromno bajto ob spomeniku partizanskim kurirjem. Dobro sem se počutil v gostoljubni partizanski hiši. Pogostili so me s čajem in me nato usmerili po nadaljnjih partizanskih sledovih. Moral sem nazaj proti severu na blegoško cesto. Preden sem stopil nanjo, sem se povzpел na Črni vrh. Povedali so mi, da za ta Črni vrh v resnici le malokdo ve. Ker ni vedel zanj, bi bili Nemci kmalu ustrelili gospodinjinega moža, ki jih je prepričeval, da v vsej soseski ni nobenega Črnega vrha. Primer nam jasno dokazuje, da zelo pogosto poznajo tujci bolje našo zemljo kot mi sami.

Vroče in soparno je bilo v breg. Preden sem po kozjih stezah stopil na cesto in se obrnil proti Lubniku, me je poškopil rahel dež. Začel sem tolči staro vojaško cesto, ki se je vila proti vzhodu kot jara kača. Že sem zagledal pred seboj značilen vrh Lubnika in ob meni je zaškripal in se ustavil osebni avto. Prijaznemu vabilu mladega para nisem mogel odreči, pa sem prisedel, čeprav le za kratko razdaljo. Kmalu sem se moral zahvaliti za prijaznost ter ponovno zapreči svoje noge proti visokemu cilju. Stopal sem nekaj časa po bodoči avtomobilski cesti, ki bo pripeljala visoko v osrčje ali prav na vrh Lubnika tiste, ki tega peš ne zmorejo ali pa nočejo. Kdaj se bo ta sen škofjeloških planincev tudi uresničil, ni mogoče ugotoviti. Za zdaj slabo kaže. Prerita trasa se kaj kmalu konča in v vsej dolžini jo je prerastlo gosto grmovje. V hladnem gozdu in po strmi stezi sem se dvigal proti vrhu mogočne gore med Poljansko in Selško dolino. Okrog mene je kar mrgolelo lepih in svežih rdečih znamenj. Kar nosila

so me proti vrhu, katerega bi lahko dosegel tudi brez njih in z zavezanimi očmi. Kako po nepotrebnem včasih razsipavamo z rdečo barvo; tam pa, kjer bi bile markacije krvavo potrebne, prepustimo planinca njegovemu lastnemu nosu.

V lepi koči na vrhu Lubnika sem se vedno dobro počutil in se s težavo tudi poslovil. Tako tudi naslednje jutro, ko sem se spustil skozi Gabrovko v Škofjo Loko. Tam sem že navsezgodaj skušal vdreti v znani muzej. Ni mi uspelo. Pa sem začel zvoniti, da bi se prikopal do potrebnega kontrolnega žiga. Uradno odprejo vrata šele v dopoldanskih urah. Na moje zvonjenje se je oglasilo skozi okno visoko gori v grajskih linah nežno bitje, ki je kmalu pristopicaljalo v pritličje, odključalo težka vrata in se me skušalo usmiliti. Žig? Nič ni bilo z njim. Vratarjeva loža zaklenjena, vratar-čuvár žiga na dopustu, žig pa še pod drugim ključem. Pa se je grajska princesa domislila, da bi mi planinski potni list žigosala kar z uradnim žigom. To je bila dobra rešitev in oba sva menila, da uradnemu žigu ne bo nihče oporekal. Žal si muzeja tokrat nisem mogel ogledati, pa sem prav za gotovo obljubil, da si bom to privoščil kdaj kasneje.

Pohitel sem skozi staro zgodovinsko mestece, urno spešil skozi Staro Loko in že dvigal prah po ravnici proti partizanski Planici. Vasica med Križno goro in Joštom. Štiri obnovljene hiše in hišica partizanske matere, ki je ostala taka, kot je bila za časa borbe ter pred njo. Spet smola, hiša zaprta. Sobota je bila in mati so odšli v Loko. Tokrat pa ni bilo rešitve z žigom. Zato sem naperil proti hiši svojo fotografsko mišnico in vanjo spravil dokazni material. Onkraj vasi sem postal ob lepem partizanskem spomeniku, se spustil proti Čepuljem in se od tam dvignil na vrh sv. Jošta nad Kranjem. Pol-dan je zazvonilo, ko sem stopil pred lep smučarski dom. Oskrbnica se je v senci dolgočasila in z mojim kosilom je slabo kazalo. Treba je bilo naprej s trebuhom za kruhom. Ob razvalinah hiše sem se spustil proti dolini. Dohitel sem punčaro, ki se ji je mudilo k izpitu v gorenjsko prestolnico. Med pogovori o izpitih in zaposlitvi mi je povedala, da hitiva po Ekslerjevi poti. Dejala je, da je to najkrajša pot v dolino in da mi bo pokazala tudi najkrajšo stezo na Šmarjetno goro. Že prva se je prekleto vlekla, kaj bo pa z drugo, sem si prišepetaval. Iz Stražišča je bilo treba spet v breg in po »najkrajši« stezi doseči daleč naokoli znani vrh in hotel. Spet sem se pehal nav-

kreber, ko mi je pot zaprla domača ženska. Z veliko mero prave ihte mi je hitela dopovedovati, da še danes nimajo v tem bregu vozne poti niti navzdol niti navzgor, na vrhu hriba pa da se šopirita asfaltna cesta in hotel, ki je stal masne denarje.

V resnici, nov hotel. Pred njim dva avtomobila, delavec, ki je pukal travo ob poti pred vhodom v mogočno poslopje pa z debelim prahom pogrnjene gostinske mize. V točilnici ob šanku zbor zaposlenega osebja. Izmenjava straže, medvladje. Sedem in čakam in čakam. Pol ure sem krotil svoje živce. Nikogar ni bilo, ki bi me postregel, nikogar, ki bi mi vsaj dejal: Piši nas v uho, zaradi tebe ne bomo trtili svojih moči! Poberi se! Razgibal sem utrujene spodnje okončine, vrgel čez ramo bisago in se pobral iz gostoljubnega hotela. Da bom vsaj nekaj odnesel s Šmarjetne gore, sem si na vso jezo privoščil hojo po lepi asfaltni cesti prav do doline.

V mestu je vladalo drugo podnebje in sem temu primerno nadoknadil od Lubnika do Kranja izgubljen telesne moči. Iz gorenjskega središča sem se potegnil z avtobusom preko Škofje Loke po Poljanski dolini do sosedov Žirovcov. Tu sem spet položil svoje podplate na makadamsko cesto drugega reda, zapregel v svoj voz noge in se pognal skozi sotesko Osojnice v breg proti Kljuki. Tu me je čakal osebni avto, ki me je v bregu prehitel. Prijazen voznik me je povabil, naj prisedem in se mi skoraj opravičil, ker v bregu ni mogel ustaviti vozila in me že tam pobrati s ceste. Pozornost in velikodušnost sta me razveselili in mi še kako prav prišli.

2. Po Karavankah

Sredi julija so divjali pravcati nalivi in nevihte, ne le plohe. Grmelo je in treskalo, da je bilo joj. Na Triglavu je celo zapadel sneg. Vreme daljšim in višjim turam ni bilo naklonjeno. Pa sem za premor posegel spet v domačo okolico in njeno prirodno zakladnico. V dolini gornje Idrije je še vedno pel drozg, nenadkriljivi pevec naših gozdov. Živo rumene turške lilije so bile v najlepšem razcvetu. Vsa dolina je bila polna ptičjih mladičev, ki so zapuščali svoja topla gnezda.

Čez teden dni se je vreme vendarle ubrisalo in umirilo. Popotna mrzlica me je spet pognala z doma. Potegnil sem jo v Trzič, da bi od tam nadaljeval svoje romanje po partizanskih stezah v Karavankah.

Oglasil sem se v tržiški turistični poslovalnici. Rad bi bil izvedel kaj več o poti, ki je bila pred mano in o kateri tiskani vodič ne pove prav nič. Strašno skop je in suhoparen. V pisarni pa sem naletel na gluha ušesa. Starejši in ob njem mlajši tovariš nista imela o poti, po kateri sem kresal svoje pete, nobenega pojma. O gorenjski partizanski poti da nista še nikoli in nikjer niti slišala. Pod nos sem jima ponudil tiskanega vodiča. Prvič sta ga videla. Pa je starejši tovariš turistični delavec in mlajši logar v predelu, katerega sem nameraval prepeščit! Besedno prerivanje se je nadaljevalo. Z vso gotovostjo sta zatrjevala, da ne vesta prav nič o kaki partizanski poti, da v krajih, kamor sem namenjen, ni nobene kmetije, nobene kontrolne točke in nobenega žiga. Gori v kotu da so samo granicarji in nekaj gozdnih delavcev iz južnih krajev. Nisem se pustil zmešati in ugnati v kozji rog. Kdo bo imel prav? Preden sem se spustil v reševanje zamotane uganke, sem pobaral še o najbližji gostilni, kjer bi se kar se da po domače podprl. Svetovala sta mi gostišče po kakih dvajsetih minutah hoje navzgor ob Bistrici. Vzel sem pot pod noge in željno pričakoval, da me bo bog zagrabil s svojo roko.

Kmalu sem res zagrabil za to roko, ki me je potegnila v gostilno. Zelel sem nekaj toplega za pod zob. Ko bi vedel, kaj bo tej želji sledilo, ne bi nikdar odprl ust in se gostilne izognil daleč naokoli. Na glavo se mi je usula toča grobih besed, ki so bile sicer namenjene davkarjem in davkariji. Pri njih, v gostilni, da nič ne kuhajo za tujce, ker so davki neznosni, vsi ljudje okrog njih pa da so sami špice! In ovaduh, ki samo čakajo na priliko, da bi jih ovadili dacarjem. Ploha je bila zelo huda. Ko se je vulkan končno umiril, sem bil deležen skromnega čaja, ki menda ne spada pod prepovedano kuho. Da bi rešil svoj želodčni problem, so me poslali v drugo gostilno, ki pa je žal nikjer nisem mogel odkriti. Junaško sem prestal divji vihar v prelepi soteski brhke tržiške Bistrice. Tako krepko se gremo turizem, da nam kar teče od nosu. Podprt s čajem sem krenil ob vodi navzgor.

Romantična soteska Bistrice mi je kmalu pregnala slabo voljo. Odločil sem, da jo pretolčem do kraja, pa me je kosec opozoril na kamione, ki vozijo les v dolino. Kar prvega sem stopiral in kaj kmalu sem bil v Jelendolu, kot danes imenujejo nekdanji Putterhof. V turistični pisarni prekinjeno akcijo sem tu nadaljeval. Vešče sem poizvedoval o partizanski poti in kra-

ju Medvodje, kjer naj bi pritisnil nezogiben kontrolni pečat. Niti zbor možakarjev v gostilni niti star partizan mi niso mogli pomagati. Le z rameni so skomignili. Zadnji je z vso prepričevalnostjo in zgovornostjo dokazoval, da tam gori res nimam kaj iskati, da sta pred nekaj dnevi prišla iz kota dva planinca, ki sta prav tako begala in iskala žig partizanske poti. Odleglo mi je. Pet kilometrov trde ceste navzgor in prav toliko navzdol niso mačje solze. Pa se je možakar končno le domislil, da so od doma pod Storžičem proti Kofcam spremenili smer poti in jo prenesli drugam, bolj proti zahodu. Na cesto pride nova markacija malo pod Jelendolom, jo prekorači in krene v breg proti Kofcam. Problem je bil torej rešen. Iz dogajanja sem izluščil pošten nauk: Bolje trikrat vprašati kot enkrat napak storiti. Spet sem zlezal na kamion, ki me je potegnil visoko gor pod dom na Kofcah.

V domu pod Velikim vrhom v Košuti sem bil kmalu. Kar hitro sem se v njem udomačil in iz doma naslednjega dne odnesel tudi najboljše vtise in spomine. Z edinim gostom, študentom, ki si je po opravljenih izpitih prišel ohladiti razgrete možgane, sva bila koj eno. Zapletla sva se v pogovor in se razgledovala po gorskih vrhovih. Pripravljalo se je k nevihti, pa sva se vendarle odločila, da jo potegnava na Veliki vrh. Pastir nama je svetoval takojšen odhod, ker se je nevihta zelo hitro bližala. Zakadila sva se v breg in v dobri uri dosegla njegovo teme, glavo Velikega vrha v Košuti. Stopil sem na prv dvatisočak v tem letu, mojemu tovarišu pa je bil to prvi dvatisočak v življenju. Slavila sva vsak svoj planinski praznik. Toda slavje ni utegnilo trajati dalj časa. V zraku je vršelo in šumelo, dež je pričel rositi in huda ura je začejala svojo simfonijo. Ucvrta sva jo nazaj. Umika nisva izvajala v paniki in strahu. Vse preveč lepega cvetja naju je vabilo k sebi in med njim so bile najštevilnejše lepe, prijetno dišeče murke. Zakaj bi torej divje bežala od teh prirodnih lepote?

Z obiskom vrha sva si pridobila pravico do žiga, ki ga z vso vestnostjo in skrbnostjo čuvajo v domu in ga ne privoščijo tistemu, ki ni bil na vrhu in si ga ni dejansko zaslužil. Tak je ukaz z vrha planinskih inštantc. Žig lahko pritisne samo oskrbnik ali njegov pooblaščenec. Prav je tako. Red mora biti! Žiga naj bo deležen samo tisti, ki je bil v resnici, s svojimi petami in svojo glavo, torej cel na vrhu ponosnega Velikega vrha. Vrh spada med obvezne planinske točke dodatne slo-

venske transverzale. Povedati pa moram še to, da je kontrola vrha in planincev, ki ležejo nanj, kaj lahka. Nikamor se ne moreš skriti bistremu očesu, ki ti sledi od doma pa prav do vrha.

Naslednje jutro sem se spustil v dolino in se pri Ankeletu pognal po asfaltu proti Ljubelju. Prav na Ljubelji mi ni bilo treba. Žig od spomenika sem pritisnil že v domu na Kofcah, zato sem se kmalu umaknil z asfalta na stezo, ki naj bi me pripeljala na Preval, sedlo med Dobrčo in Begunjščico. V strmi breg je bilo treba. Neznosna, dušljiva sopara me je kuhala in tlačila k tlom in vlekla nazaj v dolino. Z veliko muko sem se boril za vsak meter nadmorske višine. Mimo vrtalcev, ki so iskali s svojimi stroji živo srebro, seveda nisem mogel kot mutec. Beseda je dala besedo in končno smo odkrili, da se poznamo, saj so enak posel opravljali tudi pri nas. V debeli uri sem končno le pripihal na Preval in se bližal pastirski staji. Nekaj krav se je paslo ne daleč od koče, pastir pa je mirno spal na klopi za kočo.

Ko se je čuvar črede zbudil, sva izmenjala pozdrave. Po govorici sem takoj ugotovil, da mož ni z gorenjske dežele. Tam izpod dolenskega očaka Kuma da je. Svoje čase je delal v posavskih rudnikih, pa ga je zvalila tujina, v katero jo je skrivaj pobrisal s trebuhom za kruhom. V tujini, na severu Evrope, je bil rudar in šofer. Ko se mu je prebudilo domotožje, je prišel na obisk s tujim potnim listom. Tu so mu ga vzeli in skušal je spet brez nje ga preko meje. Sreča mu ni bila mila. Prijeli so ga in postavili za zapahe. Po odsluženju roka ga je pridobil gorenjski kmet za pastirja. Posel je sprejel, toda pred očmi mu lebdijo samo ena misel, kako in kje jo spet srečno pobrisati čez plot. Ta misel se je neprestano prepletala tudi v najinem pogovoru. Krepko se je pridušal, da se bo to zgodilo v najkrajšem času na ta ali oni način.

Ko mi je postregel z mlekom in ko sva se domenila za nočevanje, sem skočil še na Dobrčo, na kaki dve uri oddaljeni vrh s planinsko kočo. Prav toliko časa sem potreboval tudi za nazaj. Preveč udobno in sproščeno se tu nisem počutil, vendar sem za naslednji dan prihranil dve uri poštene hoje. Novo pečeni pastir mi je za večerjo ponudil z zaseko zabeljene koruzne žgance in mleko. Proti večeru pa sva dobila v obisk večje število iskalcev živega srebra iz doline.

O postelji in spanju ni da bi pripovedoval. Komaj sem čakal jutra in lepega vremena. Pa s tem ni bilo nič.

Pošteno se je kujalo. Po južnem pobočju Begunjščice so se podile goste megle in v presledkih je krepko deževalo. S sveto vdanostjo in potrpežljivostjo sem opazoval, kam se premikajo megleni pajčolani in kdaj bodo potonili v dolino in izginili. Toda tega nisem dočakal, vreme se ni hotelo izboljšati. Moral sem se ojuučiti in jo mahnti po stezi prek pobočja Begunjščice proti domu na Robleku. Po dobri uri tavanja v meglenem morju in dežju sem jo srečno prinesel v dom. Spet sam? Ne. Še en nesrečnež mojih let se je v domu sušil.

V takem vremenu sem jo pobrisal še na vrh Begunjščice. V megli, ki je bila debela in gosta ko sir, sem se korak za korakom poganjal proti vrhu, buljil za markacijami in kot slepec tipal po skalah. Vrh sem srečno dotipal in se prikopal do planinskega žiga. Prav tako skrivnostno in tihotapsko sem se plazil po skalah nazaj proti koči. Oskrbnik je bil medtem že pripravil kosilo in kot dodatek mi je poleg žiga z vrha pritisnil še svoj rezervni žig. Solidarnost in stanovsko tovarištvo sta ob tej priliki odpovedala. Primučiti sem si moral najprej vrh in žig Begunjščice na njem, šele nato mi je mož dal vedeti, da je žig tudi v koči. Potalažil sem se z mislijo, da je le to veliko vredno, kar je pošteno, trdo zaslužno in priborjeno.

Po kosilu sem se spustil po strmih zahodnem robu Begunjščice in nadaljeval potovanje po partizanskih stopinjah v zahodni del Karavank. Po razmočeni drči sem stopical tako previdno in počasi, da mi je sicer curkoma teklo od brade, nisem se pa niti enkrat sesedel na zadnjo plat. Ko sem dosegel lovsko kočo in čebelno plemenilno postajo globoko pod vrhom, sem se ponosno ozrl v breg in slavil zmago previdnosti in opreznosti. Odnesele sem zmago nad drčo brez praske in blata na hlačah. Toda po tej strmini nikoli več, ne gor ne dol.

Pot proti Valzorzjevemu domu je bila v primerjavi s prejšnjo prava poslastica in udobje. Tudi v tem domu sem bil edini gost. Po zračnih valovih so napovedovali, da se bodo vremena Kranjcem zjasnila. Bil sem v vznožju veličastnega Stola in novice o vremenu so me razveselile. Vstal sem že pred tretjo uro in pogledoval, kako se uredničujejo vremenske napovedi prejšnjega dne. Še vedno so se po bregovih vlekle deževne megle in zakrivale Stolovo kraljestvo. Vendar pa sem slutil, da se nekeje le tržejo in počasi izginevajo. V meni so vedno bolj gorele misli in želje pohiteti na vrh Stola in raz

njega uživati edinstven razgled po širni slovenski deželi. Taka lepa prilika se mi je nudila sedaj, škoda bi jo bilo zavreči. Trdno sem se odločil, da ga naskočim za vsako ceno in v vsakem vremenu. Pohitel sem in se še v pravi temi podal na pot ter naskočil mogočno gmoto najvišje gore v Karavankah.

Hitro se vzpenja v breg dobro markirana planinska steza. Bolj ko sem se dvigal, bolj so megle tiščale in legale v dolino. Obetalo se je krasno jutro z lepimi razgledi. Že je zablilščal tam na zahodu v jutranjem siju in mladih sončnih žarkih naš očiak Triglav. Tudi raz njegovih sosedov so se počasi umikale nočne sence in nadomeščala jih je oprana jutranja sončna svetloba. Obstal sem in se zamaknil v zgodnjo jutranjo lepoto. Hotel sem še lepših pogledov, zato sem žuril vedno više in više v naročje vrha. Pošteno se je odcejal steza za menoj. Zakaj se ne bi? Bil sem brez nahrbtnika, brez bremena, ki bi me vlekel nazaj v dolino. Hotel sem in se vedno pogosteje ustavljal. Ničesar nisem hotel zamuditi, vsak pogled v nastajajoče jutro mi je bil dragocen. Hlastal sem za vsem, kar mi je dajala in odpirala narava v širne daljave. Nihče me ni motil, bil sem sam v samotni in tišini gorskega sveta.

Tudi nad kočo je bil poveznjen pajčolan tišine, spanja in sanj. Nisem hotel motiti, pa sem previdno, skoro po prstih stopical mimo zaprtih vrat in stopil na Veliki vrh Stola. Sonce se je že močno dvignilo in se kopal v meglenem morju nad koroško deželo. Le težko sem se ločil od vseh nepopisnih lepot našega domačega sveta, ki se je odpiral z mogočnega planinskega vrha. Počasi sem stopil nazaj do koče, v kateri se je med tem že prebudilo življenje. Prav prijetno in domače sem se znašel v oskrbniškem krogu, med praviimi planinskimi prijatelji, ki so vedno redkejši. Še po vpisni knjigi sem pobrskal in iskal domačih imen. Nisem jih našel razen tovaršice Mojce, ki je bila tu pred letom dni. Če pa upoštevam, da je Gorenjka, je zaključek zelo preprost.

Sonce je že pošteno grelo, ko sem se še enkrat ozrl po vrhovih, ki so štrleli iz belega morja, nato pa se začel zadovoljen in z novo zmago v žepu spuščati v dolino. Lepo in bogato je bilo jutro in niti ne preveč naporno. Vsa doživetja sem hotel še enkrat zavrteti prek svojega miselnega traku in se dobro spočiti v tišini pred domom.

Rad bi se bil tudi pošteno najedel, saj dejansko ni padlo v želodec že vsoturo nič poštenega. Že dva dni sem tešč, saj zrezka prejšnji dan nikakor

nisem mogel spraviti pod streho niti za ceno polomljenih zob. Danes pa naj bi si nabasal že tako razboleli in zelo občutljivi stari želončni mlinček z goro razkuhanih makaronov, okrašenih z dolgimi štrenami govejih kit in žil, tonečih v morju neugotovljive zabele. Odložil sem vilice in za nekaj lukenj stisnil pas. Vse sem razumel, vse oprostil zaradi praznih planinskih blagajn, toda nikoli pozabil.

Premaknil sem svoje lačne kosti in oslabele mišice proti naslednji postaji pod Karavankami, k Pristavi. Morda bom tam deležen kaj boljšega. Lepa in udobna pot se je kmalu sprevrgla v slabo in ob njej je rasla tudi slaba volja. V daljavi se je oglašalo šumenje javorliškega potoka in me tolažilo. Cilj je bil tu. Pred menoj je stala stara kmečka bajta, planinski dom na Pristavi.

Lepo je na Pristavi in navdušila me je okolica stare stavbe s planinsko krčmo in »romantičnimi« spalnicami. Slaba gostilniška postrežba se me še vedno ni hotelo rešiti. Slabo voljo in razdrapano živce pa je dražila toča praznih oštarijskih besed, ki prav nič ne spadajo v planinski svet. Takega ozračja niso mogli pregnati niti žganci z mlekom. Po slabo prečuti noči sem se premaknil proti Črnemu vrhu. Krepko in naglo sem jo moral brisati v breg, v katerega me je gnal močan roj velikih obadov, ki se jih nisem mogel ubraniti. Človek je velik revež. Kadar se te primejo nevšečnosti, potem te pošteno in brez usmiljenja zdelajo. Smole pa se me držijo skoro po celi turi.

Šele ko sem se dvignil na širne planinske senožeti in košenice, sem se sprostil in zadihal svobodo. Toda ne za dolgo. Pred domom me je molče pozdravil in mi zaprl pot kot tele velik pes bernardinec. Ni me pustil v koč. Zaplet je rešil oskrbnik. Od Smučarskega doma do Planine pod Golico ni daleč. Od tu do Jesenic sem se premaknil z avtobusom.

Mimogrede sem skočil skozi Mojstrano še v Vrata, da bi ugotovil, kakšno je vremensko razpoloženje v Julijcih. V Aljaževem domu se je dolgočasil edini gost in pričakoval lepših časov. Dolina je bila zabita z meglami in upanja v boljše dni ni bilo nobenega. Z vojaškim džipom sem se vrnil v Mojstrano ter se z avtobusom potegnil na Blejsko Dobravo in udobno prenesel noč pri starem planinskem prijatelju.

Naslednjega dne sem zaključil partizansko pot po Karavankah z obiskom muzeja NOB v Begunjah in grobišča v Dragi. Proti domu so me nosili številni avtobusi, po katerih sem

moral presedati, da bi varno v velikem ovinku spet prispel v idrijsko dolino.

3. Čez Ratitovec in Jelovico

Čez deset dni sem ponovno oprtal nahrbtnik. Tokrat se mi je pridružil tudi stari prijatelj in planinski veteran Rado Dobrosrčni, z nasmehom in šalo obdarjeni znanec Stanko naju je s fičom potegnil skozi Cerkno in Log do Novakov. Tu sva se poslovila in vključila v partizansko pot, ki prihiti semkaj preko Porezna in skozi bolnico »Franjo«. Na grebenu nad vasjo sva komaj iztaknila staro oguljeno markacijo. Usmerila je naju po grebenu navzgor. Dvigala sva se in spotoma obirala borovnice ter se kaj kmalu znašla pred planinskim domom na cerkljanskem Črnem vrhu. Jutro je bilo sveže, umito in razgledi čudoviti. Dom pa se je še vedno pogrezal v globokem snu, čeprav ura ni bila več tako rana.

Pot naju je vodila dalje proti Blegošu. Pod pastirsko stajo sva se spustila po stari vojaški cesti in računala, da bova presekala markacijo, ki veže Blegoš s Farjim potokom. Nisva se zmotila. Prav kmalu sva zadela na svežo živordečo markacijo, ki pa je bila brez označbe s črko G. Njeno poreklo in namen sva morala šele ugotoviti, zato brž za markacijo v breg, proti Blegošu. Na poizvedbe k staji, k pastirju. Zagledal sem ga prav na vrhu poljanskega očaka. Ze me je opazil in se začel spuščati po bregu proti staji. Prijazno je pojasnil, da je bila markacija narejena pred letom dni in da vodi v Farji potok. Blegoški žig da je v grapi, v planinskem zavetišču v Potoku, Marenkovčeva kmetija, najina naslednja postojanka, pa da je na hribu, ki ga zakriva gozd.

Steza se je spuščala po strmi grapi. Dolgo časa sva se motala po grapi in po pravi džungli ter končno le zagledala nad nama, poleg sinjega neba, tudi prvo človeško bivališče. Morda je tu pri Marenkovcu? Pognal sem se v strmino in s srcem v grlu stopil v kmečko hišo. Zaman. Moral sem okrog naslednjega hriba, se zaletel v drugo bajto, za njo pa še v staro češnjo, polno zrelih drobnic. Privoščil sem si jih in se kmalu zatem znašel v mogočni kmečki hiši na razglednem hribu. Doma je bila samo mati, gospodinja. Postregla mi je z moštom, ki pa je bil tako kisel, da me je začelo na vseh koncih skupaj vleči. Bil je kisel kot vrisk.

Partizanska hiša v Potoku. Na njej spominska plošča, ki pripoveduje o ustanovitvi Prešernove partizanske bri-

gade. Hiša je tudi kontrolna točka partizanske poti in obisk morajo potrditi s posebnim žigom. Ko so mati prinesli žig, sem takoj opazil, s kakšno ljubeznijo ga čuvajo in s kakšno previdnostjo ga uporabljajo. Bala se je, da bom žig na kakršenkoli način zlorabil, posebno ko sem povedal, da sva v dveh, da pa drugi počiva v dolini in me čaka. Po žig mora vsak sam! Tu sem tudi ugotovil, da hiša ni v naselju Davča, kot piše v vodiču, ampak v naselju Potok. Prav zaradi te malomarnosti sestavljalcev Dnevnika sem imel mnoge nevšečnosti, ki so me preganjale več let. Dve leti sem iskal po Blegošu pastirja, da bi mi pritisnil žig, stikal za markacijo in poizvedoval za Marenkovčovo kmetijo v Davči. Šele tretje leto sem razvozlal ta veliki voz. Našel sem pastirja, ki pa sploh ni imel žiga, našel sem ga v Potoku; odkril sem Marenkovca v Potoku in ne v Davči ter dognal, da vodi s Črnega vrha do Marenkovca lepa markirana pot. Da kmetija ne spada v Davčo, so vedeli kosi in grabljice na Črnem vrhu, samo sestavljalci Dnevnika ne. Vsaka šola nekaj stane!

Marširala sva naprej po grapi, polni partizanskih spomenikov. V planinski okrepčevalnici sva se osvežila in skočila na kosilo v Zali log. Od tu sva se spustila po cesti navzdol do Jesenovca, prekoračila Soro in se za hišo pognala v strm in poraščen breg. Stopila sva na resnično partizansko stezo, ki se vzpenja strmo pokonci v samotnem gozdu. Bilo je soparno, da sva komaj dihala, težko stopala in lovila sapo v brezdušno zaprtem gozdu. Le tu pa tam je zapihala rahla sapica in naju spodbudila, da sva napravila nekaj živahnjših korakov. Po vročih željah, da bi se kmalu izmotala iz vrelega kotla, sva končno le zagledala nad sabo vas Pertovč, lepo in slikovito vasico pod Ratitovcem. Spet sva stopila v planinsko okrepčevalnico in pogasila neznosno žejo.

Z Ratitovca je pravkar prisopihala skupina ameriških Slovencev. Po govoricah sva jih presodila za Notranjce oziroma Dolenjce. Narečja niso mogli skriti, čeprav so že nad dvajset let onkraj široke luže na divjem zahodu. Od starejših so se ostro ločili mladi, oblečeni v pisano obleko ameriške mode, govorč trdo ameriško slovenščino in seveda, nasprotno temu, gladko angleščino. Njihovo domovino je predstavljal tudi dolg in širok avto, ki mu pot na Pertovč najbrž ni bila zelo všeč. S hriba so se pripodili in se v dolino odpravljali z naročji planinskega cvetja. Nekaj za spomin vsaj do doline.

Oni navzdol v avtu, midva navzgor proti koči. Po dobri uri ne preveč nagle hoje sva stopila v planinski dom na Ratitovcu. Najprej sva obudila spomine na najine predvojne obiske Ratitovca, nato pa sva bila deležna prave domače planinske postrežbe, ki je ne bova zlepa pozabila. V koči je bil še mlad zakonski par ter drobcen, šibak pastir, ki se je načrtno vtikal v tuje pogovore. Vse je znal, vse je vedel. Veliki vsevedež in oblastni paša ratitovškega območja. Morilec naroda, ki je s svojim besedičenjem sekal drugim v besedo, jim žrl živce in jemal voljo do planinarjenja, ljubezen do planin in do življenja.

Oskrbnica nama je pripravila prenočišče v najboljši sobi. Bila je tudi najlepše opremljena. Toda ko sva se položila v horizontalo, sva se v hipu potopila v vlagi rjuh. Kopala sva se in sušila posteljno perilo. Kaj pa sva hotela? In končno sva morala razumeti, da rjuh v vlažnem in hladnem vremenu nikakor niso mogli posušiti. Tisto zgodbo o revmatizmu pa ni da bi obnavljala in jo pogrevala. Tudi za naslednji dan ni vreme obetalo nič prida. Čez noč smo pričakovali celo sneg in pastir se je že pripravljal, da požene živino proti dolini. Pa smo se pošteno zmotili vsi skupaj. Potegnil je močan severozahodnik, pregnal oblake in megle ter očistil in umil nebesni svod. Pričakalo nas je sveže jutro s ostrimi in daljnimi obzorji. Obetal se je dan, kakršnega že dolgo nisva imela. Dobro voljo in veselo planinsko razpoloženje sva podprla še z gorenjskimi žganci in mlekom. To naj bi bil tudi solidni temelj za celodnevni pohod preko Jelovice, ki je bil pred nama.

Po grebenu Golega vrha, mimo starih neizživetih vojaških utrd in bunkerjev sva se spuščala proti temno zeleni planoti Jelovice. Mimo planine Klom sva veselo zakoračila po udobni stezi med lepimi starimi smrekami. Skoro po ravnem, brez klancev in naporov sva se sprehajala po partizanski stezi ter mislila o težkih dneh, ki so prešli po teh edinstvenih gozdovih. Spuščala sva se v globačo, poslušala pesmi gozdnih prebivalcev in srečala gozdnega delavca z modrim predpasnikom. Kmalu zatem pa sva pozdravila gozdarja, bivšega partizana, ki mu je bila Jelovica v tistih časih drugi dom. Tudi danes še živi in dela v njej ter obuja spomine na težke pretekle dni. Takoj je stekel pogovor o tistih časih. Teško smo se ločili in če bi le mogel, bi jo udaril z nama in še mnogo povedal o borbah, ki so se vrstile po Jelovici.

Prišvedrala sva na cesto, ki veže Češnjico in Bohinjsko Bistrico. Morala sva preko nje v breg. Onstran grebena sva se znašla na Lipanski planini, kjer sva obstala ob skupini naravnih partizanskih spomenikov. Mogočne neobdelane skale in preprosti napisi govore o dogodkih pred toliko leti. Na spomenikih ni nikakih imen padlih borcev, kar napravi posebno močan vtis. Rnila sva dalje po cesti in ob naslednjem spomeniku krenila po stezi v goščo. Moram priznati, da so steze v resnici dobro markirane, sicer bi se na prostrani planoti kaj lahko in hitro izgubila. Slabše pa je bilo z markacijami in usmerjevalci po cestah in na križiščih.

Ob visoki skladovnici čebeljih panjev sva spet stopila na belo cesto. Na križišču nama je kažipot svetoval kar dve nasprotni smeri za Vodice. Znašla sva se v precepu. Kam? Levo ali desno? Markacij nikjer. Midva pa sva hotela na Vodiško planino in ne v Vodice. Nisva vedela, da je to en in isti kraj. Pod Vodiciami sva si predstavljala vas, na Vodiški planini pa sva pričakovala samo partizanski dom. Krenila sva v desno. V orientaciji sva bila popolnoma zmedena. Le golo naključje naj bi nama pomagalo. Razen tega pa sva živela v še trdni veri, da morava najprej preko Mošenjske planine in od tam na Vodiško. V tej brezglavosti naju je prehitel osebni avto tuje registracije in se kmalu zatem že vračal. Voznik je spraševal po cesti za Bled. Ker nisva vedela, niti kje sva, sva samo skomignila z rameni in izpadla kot bedaka. Pritisnil je na plin, midva pa sva jo žalostno odključala naprej po cesti v neznanu. Švedrala sva drug za drugim, trmasto molčala in vsak zase je potihno preklinjal trdo prašno cesto, kažipote in markacije. Cesta pa se je vlekla in vlekla okrog hribov, kakor da nima konca. Vedno bolj sva se pogrezala v globoko žalost, a kar naenkrat tabla z napisom: Vodiška planina. Od veselja bi se bila kmalu sesedla. Kje je Mošenjska planina? Ali sva jo v resnici polomila? Šele v domu sva se znebila more in zvedela, da naju Mošenjska še čaka na poti proti Dražgošam. Odleglo nama je.

Spet sva krevsvala po lepo označeni stezi skozi gozdove od severnega roba Jelovice do njenega južnega roba nad Sorško dolino. Skozi goličave, jase in sveža sečišča pa spet po temnih gozdovih naju je vlekla steza. Na planem je bilo zelo vroče, v senci mogočnih dreves pa je bilo prijetno. Po dobri uri hoje sva se znašla na Mošenjski planini s partizanskimi spomeniki na majlem hribočku. Postala sva pred njimi

in se v duhu oddolžila padlim borcem, nato pa pohitela proti Dražgošam. Dolga dolga je bila pot do znane parti-zanske vasi. Morala sva mimo gozdar-ske brunarice, mimo Kališnika, da sva se na robu planote spustila po strmi stari poti proti Dražgošam. Kar pogre-znila sva se z roba planote v samo vas.

Pošteno utrujena sva se usedla pred planinsko okrepčevalnico in udano ča-kala, da bo prišla gospodinja z njive in nama postregla. Ko je prišla, sva se poglobila v gorenjske klobase, ki jih je mati privlekla iz zaseke in z njimi to-lajžila brezmejno lakoto. Nato nama je postregla še z dobrim golažem in polento. Vse te dobrote sva pridno zal-ivala brez nevarnosti, da bi bila okaje-na. In za nagrado so nama mati dali na razpolago dve imenitni postelji.

Po udobno prespani noči sva v hlad-nem jutru in v senci sadnega drevja dodala dobrotam včerajšnjega dne še neizogibne žgance z zaseko in mlekom. Take postrežbe že dolgo nisva bila deležna v tej preljubi slovenski domo-vini. Sprva naju je gospodinja sprejela z velikim košem nezaupljivosti in pre-vidnosti. Ne vem pa, kaj naj bi bilo na nama tako strašnega razen sivih las. Ali sva se ji zdela kot berača ali capina? Led se je kaj kmalu otajal in slovo je bilo toliko pristrčnejše. Ko sva poravnala račune in previdno pa vse-no preračunljivo vprašala, če se lah-ko še kdaj oglasiva, se je po gospodi-njinem licu razlil prijazen nasmeh in iz ust so zažuborele besede: Seveda lah-ko pridete in upam celo na skorajšnje snidenje.

Krenila sva proti zadnji točki najine poti, proti Šmohorju. Lepa steza naju je vodila prek brega nad vasjo Lajše, se spustila globoko pod vznožje šmo-horskega hriba in spet poskočila v nje-

gove bregove. V prijateljskem pogovo-ru sva v kmečki hiši veselo pokram-ljala z domačini, pila mošt in skočila še k razvalinam cerkve vrh hriba. Sa-mo nekaj stolpa še stoji, drugo je po-bral čas.

V dolino ni bilo težav. Skozi Zabrek-ve in Toplje sva se spuščala proti Sel-cam. Med potjo sva se nazobala lepih in sladkih češenj. Selca, nekdam tako znan turistični kraj, so naju koj raz-očarala. Nikjer nobenega letovišcarja. V vasi je samevalo samotno gostišče, s katerim si nisva bila nič na boljšem. Z mineralno vodo so naju postregli predšolski otroci in naju iz kuhinje oprezovali, kdaj jo bova popihala, ne da bi plačala borno ceho. Druga pri-vatna gostilna pa se je komaj rojevala. Lastnik je z vso lagodnostjo šele zna-šal skupaj potrebno opremo za lokale. Rad bi bil postregel, pa ni mogel. No, vsaj dobra volja. S takim gostinstvom sva ostala na cesti praznih želodcev. Na vso jezo sva se zakadila v Soro, da bi se malo ohladila ter pregnala utrujenost in jezo. Sklenila sva, da jo takoj pobriševa iz te turistično nerazvi-te dežele, nad katero je bleščalo le go-stoljubje dražgoške vasice. Sredi vasi sva svoje nezadovoljstvo stresla kar na prvega vaščana, ki sva ga srečala. Od-krito je priznal, da je dolina v času najvišje turistične sezone prazna in ne-sposobna za sprejem gostov. Sobe bi se morda še našle, hrane pa za nobe-no ceno. Sedla sva v avtobus in si la-koto potešila šele v gostilni slavnega imena »Pri Plevni« v Loki.

Po bližnjici sva krenila proti domu. Spet sva se vozila po Poljanski dolini do Žirov, od tam pa za zaključek bru-sila pete čez Govejk in Razpotje v idrijsko dolino.

(Nadaljevanje in konec prihodnjič)

SMUČARSKI KLUB »RUDAR« ZA SEZONO 1971

Smučarski klub Rudar je za zimsko sezono 1971 pripravil pester spored tekmovanj in tečajev. Da bi smučarji čimbolj pripravljeni pričakali prvi sneg, je klub organiziral smučarsko telovadbo za vse kategorije smučarjev. Največji odziv je bil pri pionirjih in pionirkah, saj jih trenira v telovadnici okrog 100. Brž ko bo zapadel prvi sneg, bodo vaje na snegu, kasneje pa se bodo nadaljevale na smučarskih tečajih med zimskimi počitnicami. Koledar tekmovanj je naslednji:

Januarja bo klubsko prvenstvo za vse kategorije. 31. 1. 1971 veleslalom za consko prvenstvo pionirjev, pionirk in cicibanov ter cicibank,

7. 2. 1971 medklubska tekmovanje v skokih za »VOJKOV MEMORIAL«,

21. 2. 1971 medklubska tekmovanje v slalomu za člane in članice ter mladince in mladinke.

Marca bo tekmovanje v slalomu za že tradicionalni »POKAL RUDARJA« z medklubska udeležbo. To tekmovanje bo vsekakor najbolj kvalitetno, saj je že lanskoletna udeležba nekaterih gorenjskih klubov zagotovila, da bo letos pridedev še bolj kvalitetna.

Poleg tega se bodo tekmovalci kluba udeležili več tekmovanj, ki jih bodo organizirali klubi na Primorskem in Gorenjskem.

Kot vidimo, je koledar pester. Upajmo, da nam bo zima naklonjena.

Renat Skarabot

STROKOVNO SPOPOLNJEVANJE LOVCEV

Venčeslav Straus

Skladno s četrtrim členom in točko 4 petega člena pravil Lovske zveze Idrija je upravni odbor zveze sklenil uvrstiti v program dela tudi strokovno spopolnjevanje članstva lovskih družin. Na povabilo in stroške Lovske zveze Idrija je član vzgojno-propagandne komisije pri Lovski zvezi Slovenije predvajal v dvorani športnega centra v Idriji in v kino dvorani v Cerknem tele lovske filme:

1. »Po strelu« (nemški film), s katerim je bilo prikazano pravilno ravnanje s plenom, iztrebljenje in priprava divjačine za prodajo. Marsikateri že starejši lovec ni vedel, kako pravilno iztrebimo nekatere vrste divjačine obeh spolov, ki pripadajo visokemu lovu, to so srnjak, jelen, divji prašič itd. Prav tako smo videli, kako pravilno iztrebimo pernato divjačino.
2. »Svet planin« (hrvaški film): biotop, življenje in lepote naših planin, rasteve ruševcev, velikih divjih petelinov, gamsov, kozorogov muflonov in planinskih orlov.
3. »Lisica« (hrvaški film): življenjsko okolje in navade te pretkane in zvite divjadi. Ujeta v past, si odgrizne nogo in se vrne v svobodo, ki jo tako ljubi. Ko jo lovec ustrelj, se mu potuhne ter odnese zdravo in celo kožo.
4. »Leta medveda« (hrvaški film): rast in razvoj dveh nedoraslih mladičev, ki jih mati medvedka vpeljuje v življenje, in borba za obstanek medvedovih mladičev z mladičji volkov.
5. »Na kozoroga« (slovenski film). Film je bil posnet v lovišču zavoda za gojitev divjadi Kozorog. Ko skopni sneg, še pred nastopom pomladi, je treba pregledati lovišče in ugotoviti, kaj je napravila zima, kolikšen je bil pogin divjadi, posebno tam, kjer so snežni plazovi neusmiljeno rušili vse, kar se porušiti da. Rušili, lomili in ruvali so skale in drevje in pogosto je bila žrtev tudi divjad. Prikazano je bilo tudi, kako je v tem lovišču predsednik republike maršal Tito uplenil kozoroga, ki je nosil trofejo s 188 točkami.

Obe strokovni filmski predstavi sta bili zelo dobro obiskani. Nekateri udeleženci so prišli peš več kilometrov daleč — kljub slabi in zasneženi poti. Dvorani sta bili nabito polni. Med udeleženci je bilo mnogo nelovcev, zlasti mladine. Vse kaže, da bo potrebno v prihodnjem nelovnem času poskrbeti, da bodo predvajali še ostale filme, ki jih ima Lovska zveza Slovenije.

OHRANILI JIH BOMO V TRAJNEM SPOMINU

KRAJEVNI URAD IDRISIJE

- FRANCIŠKA RUTAR, socialna podpiranka iz Spodnje Idrije št. 1, rojena 7. 3. 1891 v Grantu, umrla 24. 10. 1970 v Spodnji Idriji št. 1.
- VINCENC PODOBNIK, rojen 6. 7. 1894 v Cekovniku, razglašen za mrtvega. Datum smrti se določi 1. 1. 1955.
- ANTON SIMONIC, kmetovalec iz Pluženj št. 13, rojen 26. 5. 1877 v Plužnjah, je umrl 30. 10. 1970 v Plužnjah.
- FRANCIŠKA TOMINEC, kmečka delavka iz Lomov št. 8, rojena 19. 7. 1888 v Lomeh pri Crnem vrhu, umrla 5. 11. 1970 v Spodnji Idriji št. 1.
- LEOPOLD REJC, rudar v pokouju iz Spodnje Idrije št. 77, rojen 6. 11. 1903 v Idriji, je umrl 9. 11. 1970 v Spodnji Idriji.
- KAREL ISTENIC, upokojeni cestar iz Črnega vrha št. 67, rojen 17. 10. 1911 v Crnem vrhu, je umrl 9. 11. 1970 v Crnem vrhu.
- FRANCIŠEK TRCEK, upokojeni cestar iz Zadloga št. 59, rojen 8. 1. 1901 v Kanjem dolu, je umrl 18. 11. 1970 v Zadlogu.
- ANTON PETERNEL, kmetovalec iz Zakriža št. 31, rojen 27. 5. 1877 v Zakrižu, je umrl 22. 11. 1970 v Spodnji Idriji.
- JANEZ OZBIC, invalidski upokojenec iz Lomov št. 12, rojen 20. 12. 1884 v Lomeh, je umrl 24. 11. 1970 v Lomeh.
- FILIP NAGODE, preužitkar iz Idrijskega loga št. 1, rojen 28. 4. 1908 v Jeličnem vrhu, je umrl 28. 11. 1970 v Idrijskem logu.
- MATEVŽ ERŽEN, vojaški vojni invalid iz Govejka št. 11, rojen 2. 9. 1893 v Govejku, je umrl 4. 12. 1970 v Govejku.
- VILJEM RAZPET, gradbeni delavec iz Otaleža št. 44, rojen 26. 12. 1933 v Otaležu, je umrl 6. 12. 1970 v Otaležu.
- PETER KUSTRIN, upokojeni gozdni delavec iz Vojskega št. 62, rojen 2. 5. 1882 na Vojskem, je umrl 9. 12. 1970 na Vojskem.
- JANEZ BEZELJAK, uživalec priznavalne iz Kanjega dola št. 9, rojen 13. 9. 1901 v Kanjem dolu, je umrl 10. 12. 1970 v Kanjem dolu.
- MILAN OBLAK, kmetovalec iz Idrijskih Krnic št. 10, rojen 19. 2. 1887 v Jagrščah, je umrl 14. 12. 1970 v Idrijskih Krnicah.
- ANDREJ KUSTRIN, otrok iz Idrije, Kap. Miheva št. 14, rojen 24. 10. 1964 v Ljubljani, je umrl 12. 12. 1970 na poti med prevozom iz Godoviča v Idrijo.
- FRANC MENARD, upokojeni rudar iz Idrije, Ul. H. Freyerja št. 8, rojen 31. 8. 1889 v Godoviču, je umrl 9. 12. 1970 v Idriji.
- FILIP MORAVEC, upokojeni rudar iz Idrije, Rudarska ul. št. 14, rojen 10. 4. 1900 v Idriji, je umrl 5. 12. 1970 na poti med prevozom iz Ljubljane v Idrijo.
- PAVLA CAR, roj. Knap, gospodinja iz Idrije, Kajuhova ul. št. 44, rojena 21. 6. 1910 v Idriji, je umrla 20. 12. 1970 v Idriji.
- VOJKA POLJANEC, učenka iz Idrije, Trg m. Tita št. 4, rojena 11. 3. 1958 v Idriji, je umrla 22. 10. 1970 v Idriji.
- KATARINA TERPIN roj. Kogej, gospodinja iz Idrije, Trg svobode št. 6, rojena 20. 2. 1883 v Cekovniku, je umrla 5. 11. 1970 v Idriji.
- PAVEL RUPNIK, upokojeni rudar iz Idrije, Rožna ul. št. 4, rojen 28. 6. 1907 v Idriji, je umrl 6. 11. 1970 v Idriji.
- ANA PRELOVEC roj. Menard, gospodinja iz Idrije, Rožna ul. št. 7, rojena 25. 7. 1900 v Idriji, je umrla 11. 11. 1970 v Idriji.
- TEREZIJA MORAVEC roj. Likar, gospodinja iz Idrije, Tomšičeva ul. št. 18, rojena 13. 10. 1891 v Idriji, je umrla 18. 11. 1970 v Idriji.
- JULIJANA BIZJAK, čipkarica iz Idrije, Nikolaja Pirnata št. 5, rojena 19. 2. 1902 v Idriji, je umrla 24. 11. 1970 v Idriji.
- IVANA KLEMENCIC, gospodinja iz Reke, Ogulinska 4, rojena 23. 6. 1905 v Idriji, umrla 27. 7. 1970 na Reki.
- POLONCA MLAKAR, otrok iz Otaleža št. 28, rojena 9. 2. 1970 v Otaležu, je umrla 30. 7. 1970 v Ljubljani.
- ANTON LESKOVEC, delavec iz Hotedršice št. 7, rojen 9. 5. 1933 v Novem mestu, je umrl 29. 11. 1970 v Hotedršici.
- TEREZIJA RUPNIK roj. Sedej, kmečka gospodinja iz Dolov št. 20, rojena 14. 10. 1899 v Doleh, je umrla 9. 8. 1970 v Ljubljani.
- PETRA PETERNEL, otrok iz Srednje Kanomije št. 58, rojena 27. 8. 1970 v Ljubljani, je umrla 28. 8. v Ljubljani.
- ALOJZIJ GOSTISA, osebni upokojenec iz Ljubljane, Cesta na Bokalce št. 5, rojen 18. 6. 1902 v Zadlogu, je umrl 25. 10. 1970 v Ljubljani.
- FRANC POZENEL, osebni upokojenec iz Mengša, Glavni trg št. 13, rojen 26. 9. 1880 v Jeličnem vrhu, je umrl 23. 11. 1970 v Mengšu.
- LEOPOLD KOGEJ, osebni upokojenec iz Ljubljane, Cigaletova ul. št. 8, rojen 2. 11. 1878 v Cekovniku, je umrl 21. 10. 1970 v Ljubljani.
- MARIJA FURLAN roj. Skvarča, gospodinja iz Ajdovščine, Tovarniška ul. št. 10, rojena 8. 9. 1897 v Lomeh, je umrla 16. 9. 1970 v Ljubljani.
- FRANCIŠKA VODENE roj. Jereb, invalidska upokojenka iz Latkove vasi pri Zalcu, rojena 8. 3. 1903 v Idriji, je umrla 17. 9. 1970 v Ljubljani.
- VIKTOR RUPNIK, osebni upokojenec iz Ljubljane Zvonarska ul. št. 7, rojen 8. 7. 1905 v Crnem vrhu, je umrl 26. 9. 1970 v Ljubljani.
- FRANCIŠKA SELJAK roj. Rupnik, družinska upokojenka iz Idrije, O. Župančiča št. 8, rojena 2. 8. 1889 v Jeličnem vrhu, je umrla 27. 7. 1970 v Ljubljani.
- MARIJAN LIKAR, otrok iz Idrije, Platiševa ul. št. 18, rojen 22. 7. 1970 v Ljubljani, je umrl 23. 7. 1970 v Ljubljani.
- ANA RUPNIK roj. Majnik, upokojenka iz Ljubljane, Dolenjska c. 114, rojena 20. 7. 1882 v Idriji, je umrla 5. 7. 1970 v Ljubljani.
- NEŽA CARLI roj. Kuštrin, gospodinja iz Gorenje Trebuše 62, rojena 21. 1. 1890 na Vojskem, je umrla 11. 11. 1970 v Sempetru pri Novi Gorici.
- MARIJANA LUZNAR roj. Otrin, gospodinja iz Hlevnega vrha 4, rojena 14. 8. 1887 v Zavratcu, je umrla 29. 10. 1970 v Hlevnem vrhu.
- ZOFIJA POGACNIK roj. Hribarnik, upokojenka iz Boh. Bistrice 147-b, rojena 22. 4. 1897 na Vojskem, je umrla 13. 11. 1970 v Boh. Bistrici.
- RUDOLF VIDMAR, osebni upokojenec iz Tržiča, Koroška c. 21, rojen 22. 5. 1919 v Godoviču, umrl na Golniku 10. 11. 1970.
- LUCIJA VOJSKA, socialna podpiranka iz Ljubljane, Glinška 9, rojena 11. 12. 1898 v Idriji, je umrla v Planini 1. 10. 1970.

- DOMINIK MEDVED iz Slav. Požege, Babukičeva 28, rojen 7. 9. 1919 v Godoviču, je umrl 13. 10. 1970 v Slavonski Požegi.
- VERONIKA REJEC iz Labina, Istarska 19, rojena 9. 2. 1914 na Vojskem, je umrla 26. 8. 1970 v Labinu.
- FRANCIŠKA KUMER roj. Kumer, osebna upokojenka iz Kranja, Tavčarjeva ul. št. 18, rojena 3. 12. 1902 v Spodnji Idriji, je umrla 6. 10. 1970 v Kranju.
- JAKOB KENDA, osebni upokojenec iz Idrijskih Krnic štev. 19, rojen 8. 4. 1892 v Masorah, je umrl 21. 12. 1970 v Idriji.
- JANEZ ERZEN, upokojeni rudar iz Idrije, Tomšičeva ul. štev. 19, rojen 5. 6. 1918 v Idriji, je umrl 23. 12. 1970 v Idriji.
- RAFAEL PAGON iz Sebrej štev. 17, rojen 16. 10. 1940 v Sebrejlah, je umrl 26. 12. 1970 v Idriji.
- KAROL PIVK, kmet iz Zadloga štev. 11, rojen 24. 11. 1904 v Zadlogu, je umrl 27. 12. 1970 v Zadlogu.
- KATARINA FLANDER roj. Spik, gospodinja iz Bukovega štev. 54, rojena 30. 10. 1891 na Bukovskem vrhu, je umrla 31. 12. 1970 v Spodnji Idriji.
- IVAN ZAJC, rudar iz Lazca štev. 23, rojen 9. 10. 1933 v Lazcu, je umrl 3. 1. 1971 v Lazcu.
- FRANCIŠKA MIKUS roj. Lukan, gospodinja iz Godoviča štev. 64, rojena 15. 7. 1894 v Godoviču, je umrla 4. 1. 1971 v Godoviču.
- JOSIP LAPAJNE, upokojeni rudar iz Idrije, Ul. S. Bloudka št. 10, rojen 1. 3. 1919 v Idriji, je umrl 5. 1. 1971 v Idriji.
- MARIJA BRUS roj. Tratnik, gospodinja iz Idrije, Prešernova ul. štev. 13, rojena 17. 6. 1882 v Spodnji Idriji, je umrla 6. 1. 1971 v Idriji.
- MARIJA TUŠAR roj. Zonta, gospodinja iz Idrije, Vodnikova ul. štev. 20, rojena 30. 8. 1896 v Idriji, je umrla 8. 1. 1971 v Idriji.
- RIHARD PAVSIČ, pleskar iz Lazca štev. 28, rojen 7. 4. 1924 v Plužnjah, je umrl 11. 1. 1971 v Lazcu.
- STEFANIJA LIPUŽIČ, gospodinja iz Lazca št. 3, rojena 23. 12. 1889 v Lazcu, je umrla 11. 1. 1971 v Lazcu.
- NEŽA MAGAJNE, kmetovalka iz Masor štev. 18, rojena 1. 1. 1893 v Masorah, je umrla 16. 1. 1971 v Masorah.
- JOZEF GNEZDA, upokojeni žagar iz Idrije, Tomšičeva ul. štev. 16, rojen 10. 3. 1912 na Vojskem, je umrl 18. 1. 1971 v Idriji.
- IVAN TREVEN, kmet iz Belskega štev. 8, rojen 11. 4. 1889 v Godoviču, je umrl 4. 12. 1970 v Belskem.
- MARIJA PIRC roj. Tratnik, gospodinja iz Arta št. 13, Sevnica, rojena 6. 7. 1901 v Ravnah, je umrla 25. 12. 1970 v Artu.
- LEOPOLD LAPAJNE, upokojeni rudar iz Idrije, Ul. N. Pirnata štev. 10, rojen 18. 11. 1909 v Idriji, je umrl 16. 11. 1970 v Ljubljani.
- FRANCIŠKA VIDMAR, upokojenka iz Idrije, Prelovčeva ul. štev. 1, rojena 26. 9. 1886 v Idriji, je umrla 13. 11. 1970 v Ljubljani.
- ANTONIJA REMSKAR roj. Rupnik, gospodinja iz Ljubljane, Cesta na Bokalce štev. 51, rojena 16. 1. 1891 v Crnem vrhu, je umrla 4. 11. 1970 v Ljubljani.
- JANEZ KOZMAN, kmet iz Predgriž štev. 7, rojen 23. 6. 1905 v Malem polju, je umrl 16. 10. 1970 v Ljubljani.
- ANTONIJA CARL roj. Skvarča, gospodinja iz Spodnje Idrije štev. 99, rojena 18. 1. 1901 v Spodnji Idriji, je umrla 26. 11. 1970 v Ljubljani.
- KATARINA KUSTRIN roj. Jereb, gospodinja iz Idrije, Gregorčičeva ul. štev. 11, rojena 19. 10. 1893 na Vojskem, je umrla 6. 11. 1970 v Ljubljani.
- MARIJA VONCINA roj. Skvarča, gospodinja iz Gorenje Trebuše št. 89, rojena 23. 11. 1886 na Vojskem, je umrla 8. 1. 1971 v Gorenji Trebusi.
- JAKOB POLJANEC iz Gradišča nad Prvačino, rojen 11. 7. 1893 na Vojskem, je umrl 9. 1. 1971 v Sempetru pri Gorici.

KRAJEVNI URAD CERKNO

- GABRIJEL KOSMAC, roj. 12. 4. 1906, kmečki delavec, Poljane št. 2, umrl 13. 10. 1970 v Poljanah.
- FRANC JERAM, roj. 7. 11. 1881, prevzihtkar, Straža št. 8, umrl 25. 10. 1970 na Straži.
- MIHAEL KENDA, roj. 31. 8. 1882, upokojenec, Cerkno št. 171, umrl 29. 10. 1970 v Cerknem.
- JULIJANA CADEŽ roj. Peternelj, roj. 12. 5. 1906, Podlanišče št. 13, umrla 24. 10. 1970 v Ajdovščini.
- ANA BIZJAK, roj. 11. 7. 1892, gospodinja, Cerkno št. 147, umrla v bolnici v Ljubljani.
- FRANC FLANDER, roj. 29. 1. 1888, kmečki delavec, Bukovo št. 54, umrl 18. 11. 1970 na Bukovem.
- JOZEF FRELIH, roj. 31. 10. 1920, kmečki delavec, Cerkljanski vrh št. 27, umrl 21. 11. 1970 v Podlanišču št. 47.
- JOZEF MOČNIK, roj. 24. 1. 1883, upokojenec, Cerkno št. 81, umrl 23. 11. 1970 v Cerknem.
- MARIJA KACIN roj. Vončina, roj. 4. 9. 1902, gospodinja, Reka št. 19, umrla v bolnišnici v Ljubljani.
- ANTON PERNEL, roj. 27. 5. 1887, oskrbovavec v Domu starih Idrija, Zakriž št. 31, umrl 22. 11. 1970 v Domu starih Idrija.
- ANTON BREJC, roj. 12. 1. 1920, ind. delavec na ETI, Planina pri Cerknem št. 19, umrl 7. 8. 1970 v bolnici v Ljubljani.
- CIRIL STRAVS, roj. 3. 5. 1936, delovodja na ETI Cerkno, Cerkno št. 76, umrl 4. 12. 1970 v Cerknem.
- FRANC JEREJ, roj. 25. 3. 1903, upokojenec, Planina pri Cerknem št. 33, umrl 12. 12. 1970 v Planini pri Cerknem.
- LUCIJA STREMFELJ roj. Čelik, roj. 13. 12. 1894, gospodinja, Orehek št. 24, umrla 15. 12. 1970 v Orehku.
- STANISLAVA LEBAN roj. Jereb, roj. 6. 7. 1919, gospodinja, Planina pri Cerknem št. 26, umrla 27. 11. 1970 v Ljubljani, Zibertova št. 26.

PRI VAŠIH POSLOVNIH ZADEVAH IN ODLOČITVAH
O VLAGANJU SVOJIH PRIHRANKOV V DINARJIH
ALI DEVIZAH SE POSLUŽUJTE USLUG

Kreditne banke in hranilnice **Nova Gorica**

IN NJENIH EKSPOZITUR V AJDOVŠČINI, IDRJI
IN TOLMINU. VSE USLUGE VAM OPRAVIMO ZA-
UPNO, SOLIDNO IN HITRO. NUDIMO UGODNE
OBRESTNE MERE KAKOR TUDI NAGRADNA ŽRE-
BANJA NA HRANILNE VLOGE IN DEVIZNE RAČUNE.
POSLUŽUJETE SE LAHKO TUDI UGODNOSTI STA-
NOVANJSKEGA VARČEVANJA. NA VOLJO SMO
VAM ZA RAZGOVORE IN NASVETE.

Soško gozdno gospodarstvo

z obratom I v Idriji
obratom II v Idriji
in obratom v Črnem vrhu

**želi vsem občanom in vsemu delovnemu
ljudstvu srečno in uspešno leto 1971!**

Občinska turistična zveza

ima svoj sedež na avtobusni postaji
in opravlja vse posle za večji razvoj turizma
v naši občini.

Vsem občanom, domačim in tujim obisko-
valcem naših lepih in zanimivih krajev
želimo uspešno leto 1971.